

TAMPEREEN YLIOPISTO

Mari Immonen

”MITAS SINÄ ANNAT WASICAS CUOLA, COSKA JUMALA COTONA ON”
- Noidan maine ja sen vaikutus talonpojan asemaan 1600-luvun paikallisyhteisössä

Suomen historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2008

Tampereen yliopisto

Historiatieteen laitos

IMMONEN, MARI: ”Mitas annat wasicas cuola, coska jumala cotona on” - Noidan maine ja sen vaikutus talonpojan asemaan 1600-luvun paikallisyhteisössä

Pro gradu –tutkielma, 84 s.

Suomen historia

Toukokuu 2008

1600-lukua Ruotsin valtakunnassa kuvataan usein sotien, katojen ja ankaran kurin aikakaudeksi. Suurvalta-aika merkitsi talonpojille esivallan asettamien vaatimusten kovenemista ja kruunu ja kirkko alkoivat puuttua yhä enenevässä määrin paikallisyhteisöjen asioihin. Perinteisessä historian tutkimuksessa talonpojan asema on näissä oloissa nähty alistettuna ja kontrolloituna. Paikallisyhteisöt on puolestaan kuvattu staattisiksi ja yhteisön jäsenten liikkuvuuden on katsottu jääneen hyvin vähäiseksi.

Työssäni tarkastelen punkalaitumelaisen talonpojan, Markku Matinpoika Kouvon vaiheita, jotka kyseenalaistavat edellä mainitut perinteiset käsitykset. Kouvolla oli useita ”rooleja” yhteisössä. Hän oli niin talonpoika, poliittinen toimija, riitapukari kuin pelätty noitamieskin. Noidan maineeseen joutuminen merkitsi statuksen muuttumista paikallisyhteisössä. Suurimpana muutoksena voidaan nähdä itsenäisen aseman menetys noituustuomioiden ja niitä seuraavien rangaistuksien myötä. Kun tilanpidosta tuli mahdotonta, yksilöstä tuli riippuvainen yhteisön muista jäsenistä.

Päälähteenä tutkimuksessani toimivat alioikeuksien renevoidut pöytäkirjat. Markku Kouvon tapauksesta on myös säilynyt kaksi konsepti- eli puhtaaksikirjoittamatonta pöytäkirjaa, jotka muodostavat poikkeuksellisen rikkaan lähdeaineiston kertoessaan yhteisön ajatusmaailmasta. Myös kirkolliset ja hallinnolliset lähteet ovat olleet tärkeässä osassa arvioitaessa talonpojan varallisuutta, sosiaalista asemaa sekä kulloistakin asuinpaikkaa.

Tutkimukseni olen rakentanut kolmen teeman ympärille: miesnoitus, yhteisödynamiikka sekä esivalta ja yksilö. Ensiksi tarkastelen miesnoitua ja siihen liittyviä stereotyyppioita kiinnittäen huomiota erityisesti käsitykseen 1600-luvusta tiukentuvien sukupuoliroolien aikana. Markku Kouvon ja tämän vaimon Maisa Haritun noituusoikeudenkäynnit osoittavat, ettei miesten ja naisten syytteiden välillä ollut niin suurta eroa kuin aiemmin on esitetty.

Toisena teemana toimivat 1600-luvun paikallisyhteisö, sen toiminta ja dynamiikka. Noituusoikeudenkäynnin kuluessa käytiin yhteisön kesken julkista keskustelua syytetyn maineesta sekä uudelleen arvioitiin yksilön asema yhteisössä. Noita esitetään yleisesti yhteisön heikkona jäsenenä. Kouvon tapaus osoittaa, että noidan maineen omaava henkilö saattoi myös olla aktiivinen ja vaikutusvaltainen toimija yhteisössä. Noidan maineen kehittyminen oli pitkälinen prosessi, jonka aikana talonpoika ehti köyhtyä ja menettää yhteisöllistä statustaan. Noitana hänet oli kuitenkin nähty jo ennen talonpojan aseman romahdusta.

Kolmanneksi tutkin esivallan ja yksilön välistä vuorovaikutusta noituussyytteen yhteydessä. Markku Kouvon tapauksessa voudilla oli merkittävä asema noitaoikeudenkäynneissä. Mielivaltaa ei kuitenkaan paikallistasolla tapahtunut. Esivallan oli toimittava oikeusjärjestelmän ja lain sallimissa puitteissa. Huonomaineinen ja esivallan epäsuosioon joutunut talonpoika nautti samasta oikeusturvasta kuin muutkin yhteisön jäsenet.

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	1
1.1 TUTKIMUSKYSYMYKSIÄ, LÄHTEET JA METODIT	1
1.2 AIEMPI TUTKIMUS AIHEESTA	4
1.3 TUTKIMUSAJAN JA -PAIKAN RAJAUS	6
2. Tie tarmokkaasta talonpojasta karkotetuksi noidaksi	8
2.1 TALONPOIKA MARKKU MATINPOIKA KOUVO	8
2.2 RIITAPUKARI VAI TOIMELIAS TALONPOIKA?	13
2.3 KUULU NOITAMIES	17
2.4 TALONPOJAN STATUKSEN MENETYS JA UUSI ASEMA YHTEISÖSSÄ	20
3. Miesnoita käräjillä	23
3.1 NOITUUS JA SUKUPUOLI – MIESNOIDAT NOITUUSTUTKIMUKSESSA	23
3.2 MIESNOIDAT SUOMESSA	27
3.3 MILLAINEN OLI MIESNOITA? – KÄSITYKSIÄ MIESNOIDISTA	30
3.4 NOITAVAIMO MAISA HARITTU - RIKOSKUMPPANI VAI SIJAISKÄRSIJÄ?	34
4. Yhteisö ja noituussyyte	36
4.1 PUNKALAITUMEN PAIKALLISYHTEISÖ	36
4.2 SOSIAALISET TEKIJÄT NOITUUSSYYTTEEN TAUSTALLA	39
4.3 SYYTTÄJÄT JA TODISTAJAVERKOSTOT	44
4.3 MISTÄ NOITAMIEHISTÄ SYYTETTIIN?	49
4.4 YHTEISÖ JA YKSILÖN MAINE	52
4.5 NOITUUDEN OPETTAMINEN JA KONTAKTIT TOISIIN NOITIIN	55
4.6 KARKOTUSTUOMIO JA SELVIYTYMINEN "SYRJÄYTYNEENÄ"	57
5. Esivalta ja noituussyyte	60
5.1 YKSILÖN TOIMINTAMAHDOLLISUUDET RUOTSIN VALTAKUNNASSA 1600-LUVULLA	60
5.2 ESIVALTA SYYTTÄJÄNÄ	64
5.3 RANGAISTUKSET NOITUUDESTA	67
5.5 VIIMEINEN KOHTAAMINEN VUONNA 1674 – MARKKU KOUVON KOHTALO	69
6. Loppuluku	71

1. Johdanto

1.1 Tutkimuskysymys, lähteet ja metodit

Työssäni tarkastelen punkalaitumelaisen talonpojan, Markku Matinpoika Kouvon (Marcus Matsson Couo) elämänvaiheita, jotka kyseenalaistavat useita vallalla olleita käsityksiä 1600-luvun Ruotsin valtakunnasta. Tutkimuskysymyksenä selvitän noidan maineen vaikutusta talonpojan asemaan paikallisyhteisössä. Markku Kouvon noituussyytteen case study –tyyppisen lähestymistavan avulla tarkastelen 1600-luvun yhteisön dynamiikkaa ja sen jäsenten sosiaalista liikkuvuutta.

Työni rakentuu kolmen teeman ympärille. Ensiksi tarkastelen miesnoituutta ja siihen liittyviä stereotyyppioita. Toisena teemana toimii 1600-luvun paikallisyhteisö, sen toiminta ja dynamiikka. Kolmantena tutkin esivallan ja yksilön välistä vuorovaikutusta noituussyytteen yhteydessä. Mikrohistoriallisen lähestymistavan yhtenä merkittävimpänä edustajana pidetään yleisesti Carlo Ginzburgia. Ginzburg pyrki analysoimaan tarkasti rajallista lähdeaineistoa, joka liittyi muilla tavoin tuntemattomaan yksilöön. Itse hän luonnehti tällaista lähestymistapaa tutkimukseksi, joka perustuu sellaisen lähteen lähempään tarkasteluun, joka toiselle tutkijalle saattaisi olla vain alaviite.¹ Suomalaisessa tutkimuksessa mikrohistoriallista lähestymistapaa ovat käyttäneet muun muassa Matti Peltonen, Irma Sulkunen sekä Mirikka Lappalainen.²

Peltonen kuvaa mikrohistoriaa lähestymistavaksi, joka etenee yksittäisestä ja yksityisestä laajempiin näköaloihin sekä hakee yhteyksiä tutkittavan ajan yleisiin ilmiöihin.³ Tutkimuksessani pyrin yksityiskohtien avulla tuomaan esille uusia asioita sekä uudelleen arvioimaan aiempia käsityksiä 1600-luvun historiasta ja erityisesti talonpojan maailmasta. Tiukasti rajattu lähdeaineisto asettaa erilaisia haasteita tutkimukselle. Muun muassa Marko Nenonen on pohtinut paikallisesti ja ajallisesti rajatun tutkimuksen yleistämisen ongelmallisuutta. Ongelmallisuudestaan huolimatta yksittäisillä tiedoilla ja ihmisten vaiheilla on kuitenkin hänen mielestään paljon annettavaa historiantutkimukselle. Nenosen mukaan tutkimus etenee yleistävien kysymysten kautta,

---

¹ Ginzburg 1996, 181-182.

² Matti Peltonen on tutkinut mikrohistoriallisista tutkimussuuntausta mm. teoksessaan ”Mikrohistoriasta” (1999). Peltonen on myös itse tehnyt mikrohistoriallisen tutkimuksen ”Lukkari Saxbergin rikos ja herännäispappilan etiikka” (2006), jossa hän on käyttänyt tutkimuksensa lähtökohtana (”johtolankoina”) muistelmateosta. Peltonen 2006. Tutkimukseni jäsentelyyn sain apua Sulkusen teoksesta ”Liisa Eerikintytär ja hurmosliikkeet 1700-1800-luvulla”, jossa henkilöhistorian kautta on kyetty saamaan tietoa yhteiskunnan ajattelumalleista ja käytännöistä. Sulkunen 1999. Mirikka Lappalaisen ”Suku, valta, suurvalta. Creutzit 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa” -teos puolestaan tarkastelee kolmen elämäntarinan kautta 1600-luvun sotia, politiikkaa sekä aatellisperheen elämää. Lappalainen 2005.

³ Peltonen 2006, 5; Peltonen 1999, 21.

yksityiskohtien johdattaessa tutkijaa kohti uusia kysymyksiä sekä samalla täydentäen tai korjaten aiempia huomioita.⁴

Lähdeaineistoni muodostuu pääosin yhtä poikkeustapausta, Markku Kouvon noituutta, käsitteleviin oikeusistuinten asiakirjoihin. Mikrohistorian yhteydessä tällainen asetelma koettiin aluksi ongelmallisena, sillä oletettiin, ettei poikkeuksellinen lähdeaineisto kerro yleisestä tilanteesta eikä näin ollen ole edustava tyyppiesimerkki. Myöhemmin tämä käsitys on muuttunut. Kun asiaa lähestytään toisesta näkökulmasta, voidaan poikkeuksellisen tai sen vastustamisen ajatella paljastavan meille uutta tietoa ”tyypillisestä”.⁵ Ensiarvoisen tärkeää on huomioida, että lähdeaineisto antaa kuvan koko yhteisöstä eikä suinkaan vain syytetystä. Kuten Jari Eilola on asian esittänyt:

*”Tuomio- ja pöytäkirjoihin kirjatut tapaukset heijastelevat myös niissä esiintyvien naisten, miesten [ja] käsityksiä todellisuudesta, heidän pyrkimyksiään jäsentää sitä sekä niitä rooleja (sosiaalisia identiteettejä), joita yhteisö heille asetti. Toisaalta nämä ihmiset voidaan nähdä myös omissa ainutlaatuisissa verkostoissaan ja liittää noituussyytteet näihin tilanteisiin (persoonallinen identiteetti)”.*⁶

Oikeuslähteitä tarkasteltaessa on otettava huomioon mihin tarkoitukseen ne oli tehty ja ketä ne palvelivat. Tuomiokirjat seurasivat samanlaista kaavaa, joissa oikeudenkäynnin muotoseikat toistuivat. Jos kiista ei selvinnyt helposti, joutuivat kantaja ja vastaaja selvittämään kantojaan tarkemmin. Yleensä tämä tarkoitti todistajien kertomusten kuulemistä.⁷ Useimmiten oikeudenkäsittelyt olivat suullisia, joskin kirjallisia todistuksia ja sopimuksia saatettiin myös esittää. Uuden ajan alun oikeudellinen järjestelmä perustui Ruotsin valtakunnassa niin vuorovaikutukseen paikallisyhteisön sisällä, kuin myös eri oikeudellisten ja hallinnollisten tasojen välillä.⁸ Käräjät muodostivat paikallisen itsehallinnon tärkeimmän elimen ja niitä pidettiin kolme kertaa vuodessa: talvi-, kesä- sekä syyskäräjät.⁹ Oikeuskäsittelyt olivat julkisia tilanteita, joissa asianomistajan, vastaajan ja todistajien lisäksi oli joukko paikallisia ihmisiä, jotka saattoivat halutessaan antaa

---

⁴ Nenonen 1995, 155.

⁵ Peltonen 2001, 348.

⁶ Eilola 2003, 307.

⁷ Nenonen 1995, 152-153.

⁸ Toivo 2006, 19.

⁹ Niemelä 1986, 204.

lisäinformaatiota sekä tarkkailla oikeuden toimintaa. Virkamiehiä käräjillä edustivat tuomari, kirjuri sekä lautamiehet.¹⁰

Päälähteenä tutkimuksessani toimivat alioikeuksien renevoidut pöytäkirjat. Liiallisia yleistyksiä on varottava tekemästä hajanaisesta aineistosta johtuen. Ala-Satakunnan osalta vuosilta 1659-73 ja 1676-77 tuomiokirja-aineisto on puutteellista.¹¹ Markku Kouvon tapauksessa on mahdollista käyttää muita lähteitä täyttämään aukkoja. Vuosilta 1662 ja 1665 on säilynyt konseptipöytäkirjat, jotka käsittelevät Kouvon noituussyytteitä. Konseptipöytäkirjat muodostavat hyvin mielenkiintoisen ja erikoislaatuisen lähdeaineiston. Näihin puhtaaksikirjoittamattomiin pöytäkirjoihin on muun muassa kirjattu ylös Markku Kouvon suomenkielisiä lausumia. Konseptituomiokirjat mahdollistavat tutkijalle pääsyn lähemmäksi yhteisön ja yksilöiden ajatusmaailmaa, sillä kirjuri ei ole ehtinyt muokata tekstiä tietyn kaavan mukaiseksi.

Myös kirkolliset ja hallinnolliset lähteet ovat tärkeässä roolissa tutkimuksessani. Kirkollisista lähteistä Aulis Ojan tallentamat rovastinpöytäkirjat Jokioisista kertovat omalta osaltaan kirkollisen esivallan ja yhteisön suhtautumisesta Markku Kouvoon. Verotukseen liittyvät asiakirjat ovat olleet olennaisia Kouvon yhteisöllisen ja taloudellisen aseman sekä kulloisenkin olinpaikan selvittämisessä.

Noitaoikeudenkäyntien tutkiminen mahdollistaa tiedon saamisen niin syytetystä, syyttäjistä kuin yhteiskunnan ja yhteisön hierarkioista ja rakenteista. Samalla noituustutkimus asettaa tutkijalle vaatimuksia erilaisista osa-alueista, jotka on tutkimuksessa otettava huomioon. Jonathan Barry ja Owen Davies ovat noituutta käsittelevän historiografisen teoksensa ”Witchcraft historiography” johdannossa esittäneet seuraavanlaisen kuvauksen: ”*Noituussyytteiden* analysointi vaatii yhteisöllisten neuvotteluiden kulun, yhteisöjen rakenteen sekä sukupuolten välisten suhteiden luonteen ymmärtämistä.”¹² Barryn ja Daviesin näkemys heijastuu hyvin myös omassa tutkimuksessani. *Yhteisöllisten neuvottelujen kulku* voidaan nähdä pienoiskoossa paikallisilla käräjillä. Miten ja keiden osapuolien välillä noituussyyte käytiin julkisesti läpi käräjillä? *Yhteisön rakenne* on niin ikään tärkeä osa tutkimusta, tarkasteltaessa yksilön paikkaa tai asemaa paikallisyhteisössä. Oleelliseksi tässä nousevat maineeseen ja kunniaan liittyvät kysymykset.

---

¹⁰ Toivo 2006, 19-20.

¹¹ Nenonen 1992, 102.

¹² Barry & Davies 2007, 1. ”The analysis of witchcraft *accusations* demands an understanding of the processes of social negotiation, the structure of communities, and the nature of gender relations.”

Barryn ja Daviesin mainitsema *sukupuolten välisten suhteiden luonne* kertoo omalta osaltaan noituuteen liitettävistä sukupuoli-käsityksistä ja -odotuksista. Sukupuoli -teema on näkynyt hyvin vahvasti noituustutkimuksessa. Nykytutkimus on kiinnittänyt huomiota erityisesti miesnoitiin, jotka näyttävät jääneen aiemmassa tutkimuksessa pääosin unohduksiin. Uudempi tutkimus näyttäisi yrittävän päästä eroon sukupuolisidonnaisesta näkemyksestä ja kiinnittävän enenevässä määrin huomiota käsitykseen, jonka mukaan noidaksi syytetyksi saattoi joutua kuka tahansa.

Stereotypiat elävät yhä vahvoina noituuskäsityksissä ja jopa akateemisessa noituustutkimuksessakin. Värikkäimmät noitavainokuvaukset koskevat usein noituudesta epäiltyjen kidutusta ja painostusta tunnustuksen saamiseksi. Mikään ei viittaa siihen, että Suomessa laitton väkivaltainen painostus olisi ollut yleistä, joskin poikkeuksen muodostavat Ahvenanmaan suuret noitasapattiprosessit. Asiat käsiteltiin huolellisesti ennen hovioikeuden eteen viemistä. Noituus- ja taikuussyytteiden yhteydessä nojaututtiin useasti ensisijaisesti todistajien lausuntoihin.¹³ Noituussyytteitä tarkasteltaessa on varottava liikaa yleistämistä. Noituus- ja taikuustapausten analysointi on osoittanut, ettei syytösten syntymisessä ole mitään automaattista, vaan syytökset syntyvät jokainen omalla tavallaan.¹⁴

1.2 Aiempi tutkimus aiheesta

Tutkimukseni keskittyessä yhdelle paikkakunnalle, Punkalaitumelle, paikallishistoriat ovat olleet tärkeänä lähdekirjallisuutena kokonaiskuvan luomisessa paikallisoloista ja -yhteisöstä. Tutkimukset heijastavat vahvasti lähdeaineistoa, sillä tutkijoiden huomio on kiinnittynyt nimenomaan verotukseen, hallintoon sekä oikeudellisiin toimenpiteisiin liittyviin asioihin. Yleisluontoisissa esityksissä yhteisö sekä sen jäsenten väliset suhdeverkotot on jätetty vähemmälle huomiolle. Seppo Suvannon ja Jari Niemelän kirjoittamassa ”Punkalaitumen historiassa” on käsitelty paikkakunnan historiaa. Erityisen hyödyllisiksi tutkimukseni kannalta nousivat isäntäluettelot sekä tiedot eri kylistä ja niiden asukkaista. Raimo Viikin ”Suur-Huittisten historia” -teos toimi puolestaan apuna laajemman kontekstin luomisessa, sillä Punkalaidun oli osa Huittisten pitäjää. 1600-luvun viimeisellä puoliskolla Punkalaidun kuului Porin kreivikuntaan. Tämän ajanjakson tilanteesta sain käsityksen Mauno Jokipiin ”Suomen kreivikunnat” -teossarjan sekä Janne Haikarin

---

¹³ Nenonen 1992, 138-139.

¹⁴ Eilola 1997, 110.

liseniaattityön ”Kreivin aikaan, kreivin valtaan – Vallankäytön arki satakuntalaisissa maaseutuyhteisöissä 1651-1657” avustuksella.

Markku Kouvon värikkäät vaiheet ovat kiinnostaneet tutkijoita. Janne Haikari on tarkastellut läänityslaitoksen vaikutusta Huittisten pitäjässä sekä talonpoikien ja kreivikunnan virkamiesten välisiä konflikteja, jotka liittyivät maanomistusoloihin. Markku Kouvon tapauksen yhteydessä Haikari on pohtinut syytä talonpojan laittomien keinojen käyttöön sekä noidaksi ryhtymiseen. Yhtenä syynä Haikari esittää talonpojan katkeroitumisen oikeusistuimia ja esivaltaa kohtaan. Noitakeinoilla talonpoika pyrki saamaan haluamaansa oikeutta asioihin. Liseniaattityössään Haikari on jatkanut tutkimustaan koskien arjen vallankäyttöä maaseutuyhteisöissä.¹⁵ Niin ikään Kimmo Katajala on käyttänyt Markku Kouvoa esimerkkinä talonpojasta, joka uhmasi esivaltaa.¹⁶ Marko Nenonen on puolestaan tarkastellut väitöskirjassaan Markku Kouvoa ensisijaisesti noituussyytteen valossa. Omassa tutkielmassani tarkastelen lähemmin noitusprosessin yhteisöllistä luonnetta sekä syytteen vaikutusta yksilön statukseen.

Usein talonpoikien historiaa tutkittaessa on keskitytty esivallan ja alamaisten välisiin suhteisiin. Talonpojat olivat kruunun ja sen edustajien lisäksi vuorovaikutuksessa paikallisyhteisön kanssa. Tutkimuksessani tarkastelen tapausesimerkin kautta laajemmin paikallisyhteisön rakennetta ja yksilön aseman muutosprosessia. Janne Haikari on tuonut esille yhteisön unohtumisen tutkimuksen ulkopuolelle seuraavassa:

”Maantieteellisesti määriteltävät hallinnolliset kokonaisuudet antavat yksiselitteiset rajat paikallisyhteisölle ja veroluvut sekä omistusoikeudet epäilemättä määrittivät talonpojan asemaa omassa yhteisössään jollakin tavoin, mutta määrittämällä yhteisö yksinomaan niiden kautta toiminnallisuuteen ja yleiseen yhteisyyden tunteeseen perustuvat yhteisölliset ulottuvuudet jäävät kokonaan vaille huomiota.”¹⁷

---

¹⁵ Haikari 1999: Suurläänitys – perintötilallisen uhka? Läänityslaitos Huittisissa 1638-1679. Haikari 2006, Kreivin aikaan, kreivin valtaan. Vallankäytön arki satakuntalaisissa maaseutuyhteisöissä 1651-1657.

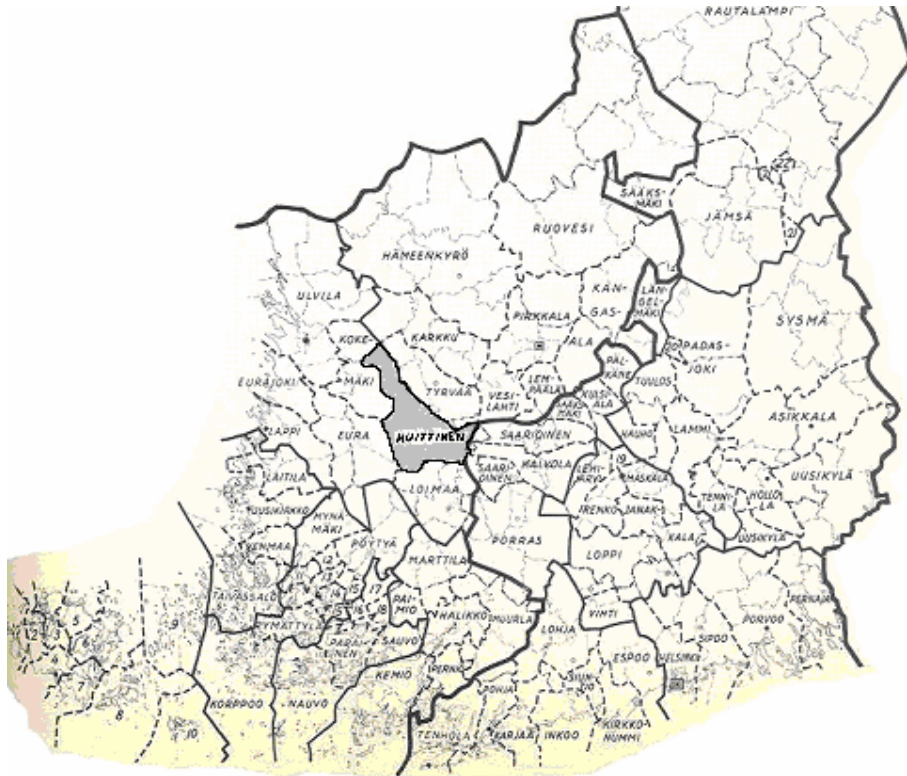
¹⁶ Katajala 2002: Suomalainen kapina. Talonpoikaislevottomuudet ja poliittinen kulttuuri Suomessa Ruotsin ajalla (n 1150-1800); Nenonen 1992: Noitus, taikuus ja noitavainot. Ala-Satakunnan, Pohjois-Pohjanmaan ja Viipurin Karjalan maaseudulla 1620-1700.

¹⁷ Haikari 2006, 24.

1.3 Tutkimusajan ja –paikan rajaus

Nykyisin Punkalaidun sijaitsee Pirkanmaan maakunnassa, Länsi-Suomen läänissä. 1600-luvulla Punkalaidun oli pirstoutunut alueisiin, jotka kuuluivat eri hallintopitäjiin. Suurin osa Punkalaitumesta kuului Huittisten hallintopitäjään. Poikkeuksia olivat Liitsolan kylä, joka kuului Tyrvään hallintopitäjään, sekä Oriniemi ja Koskiainen, jotka olivat osa Saarioisten ja Kalvolan pitäjiä. Huittisten pitäjiin lukeutunut osa Punkalaidunta kuului vuoteen 1689 asti Ala-Satakuntaan, jonka jälkeen se kuului Ylä-Satakunnan kihlakuntaan.¹⁸

Kartta 1. Hallintopitäjät vuonna 1635 Turun ja Porin sekä Hämeenlinnan ja Uudenmaan lääneissä. Lähde: Jutikkala 1965, Suomen historian kartasto.

1600-luvulla Punkalaidun oli osa Ruotsin valtakuntaa. Talonpojille suurvalta-aika merkitsi kruunun vaatimusten kovenemista, sillä kruunu ja kirkko alkoivat puuttua yhä enenevässä määrin paikallisyhteisöjen asioihin.¹⁹ Sodankäyntiin tarvittiin paljon varoja, joita kerättiin sotaveroina ja -väenottoina. Suurin osa kuluista maksettiin kuitenkin lainalla, joita kruunu korvasi muun muassa myöntämällä läänityksiä lahjoituksina lainanantajille.²⁰

¹⁸ Niemelä 1986, 204.

¹⁹ Karonen 1999, 243, 249.

²⁰ Katajala 2002, 212-213.

Huolimatta kehittyvän valtiovallan ankaruudesta alamaisiaan kohtaan, paikallisyhteisö ei ollut vain passiivinen, vastaanottava osapuoli.²¹ Valtio tarvitsi paikallisyhteisöä siinä missä paikallisyhteisö valtiota. Tämä muodosti tiiviin vuorovaikutussuhteen näiden kahden välille. Talonpoikien aseman valtakunnan poliittisessa järjestelmässä muuttui olennaisesti 1600-luvulla, jolloin pitäjittäin pidettyjen kihlakunnankäräjien merkitys paikallishallinnon näyttämönä nousi merkittävästi. Rahvaalle tämä merkitsi mahdollisuutta tuoda esille ongelmia tai vääryyksiksi kokemiaan asioita, kun taas valtion näkökulmasta käräjistä muodostui kontrollin ja pakkovallan väline.²²

Läänityslaitos kuului oleellisena osana suurvalta-ajan politiikkaan. 1600-luvun puolivälin aikoihin jopa kolmasosa kruunun verotuloista oli läänitettyinä. Myöhemmin 1680-luvulla isossa reduktiossa, suuri osa läänitetyistä alueista peruutettiin takaisin kruunulle.²³ 1600-luvulla jälkimmäisellä puoliskolla Punkalaidun oli osa Porin kreivikuntaa. Vapaaherra Kustaa Hornin läänitys Huittisissa oli muutettu vuonna 1651 lahjoitukseksi, joka laajennettiin käsittämään Huittisten, Kokemäen ja Ulvilan pitäjistä 361 taloa sekä Porin kaupungin.²⁴ Seuraavana vuonna Porin kreivikunnan osalta sovittiin, että Huittisten ja Ulvilan pitäjien hallinto ja oikeudenkäyttö jää kreivikunnan hoidettavaksi, kun taas kokemäkeläiset tilat kuuluivat koko pitäjän lailla kruunun alaisuuteen.²⁵ Vuonna 1657 kreivikunta siirtyi kreivi Hornin leskelle Sigrid Bielkelle ja kruunulle läänitys peruutettiin vuoden 1679 reduktiossa.²⁶

Kimmo Katajala katsoo Porin kreivikunnan jäädessä suurläänityksen hallinnon alle veronkannon tehostuneen, vaikka itse veron korottamisesta ei kyse ollutkaan. Verotusta tehostettiin painostuskeinoin, joista tehokkaimpia olivat niskuroivan talonpojan omaisuuden panttaus sekä perintöoikeuden tuominen käräjille kuulutettavaksi. Vouti Callia sai vuonna 1655 Kustaa Hornilta ohjeet, joiden mukaan veronmaksuun haluttomien sukuoikeudet oli kuulutettava kolmasti käräjillä, häätää niskoittelija ja korvata hänet veronsa mukisematta suorittavalla talonpojalla. Tosiasiassa vain harvoin perintöoikeus todella lunastettiin ja usean talonpojan perintöoikeudet tiedetään kuulutetun käräjillä jopa viisi kertaa.²⁷ Kreivi- ja vapaaherrakunnissa läänityksen haltija sai hoidettavakseen myös alueen oikeuslaitoksen hoidon. Porin kreivikunnan osalta Kustaa Horn vastasi Huittisten ja

---

²¹ Karonen 1999, 266-267.

²² Katajala 2002, 322.

²³ Nenonen-Teerijoki 1998, 310.

²⁴ Katajala 2002, 350-352.

²⁵ Jokipii 1956, 96.

²⁶ Katajala 2002, 350-352.

²⁷ Katajala 2002, 350, 354-355.

Ulvilan kihlakunnanoikeuksien toiminnasta, kun taas Kokemäki jäi kruunun oikeudenhoidon piiriin.²⁸

2. Tie tarmokkaasta talonpojasta karkotetuksi noidaksi

Vuonna 1674 Huittisten käräjillä oikeuden eteen tuotiin vangittuna talonpoika Markku Matinpoika Kouvo. Markku Kouvo oli vaatinut voutia palauttamaan häneltä ulosmittaamaansa omaisuutta, mutta oikeus osoitti voutin saatavat laillisiksi. Käräjillä kerrottiin kuinka Markku Kouvolle oli noituussyytteidensä vuoksi langetettu useita karkotustuomioita, mutta ne eivät olleet pitäneet tätä itsepästä talonpoikaa pois alueelta.²⁹ Mitkä tapahtumat olivat johtaneet siihen, että aikoinaan Tukholmassa saakka omia oikeuksiaan puolustava isäntä oli nyt paheksuntaa ja pelkoa aiheuttanut noitamies?

2.1 Talonpoika Markku Matinpoika Kouvo

Markku Kouvo sai vuonna 1633 Kouvonojan tilan haltuunsa. Tätä ennen tila oli ollut Kouvon suvulla jo 1550-luvulta. Ensin tilalta oli maksettu veroa Löysälän kylän kirjoissa, mutta vuonna 1576 Kouvonojasta tuli yksittäistila. Tilan hoitaminen ei sujunut ongelmitta ja vuonna 1631 Kouvonojasta tehtiin verorästien vuoksi kruununtila, joskin tila pysyi yhä samalla suvulla.³⁰ Markku Kouvo aloitti tilan isäntänä isoisänsä veljen Yrjö Yrjönpojan jälkeen. (Kuva 1.)

Markku Kouvo asutti Kouvonojan tilaa vuoteen 1652 asti, mistä juontuu hänen kutsumanimensä Kouvo. Tämän jälkeen hän vaihtoi tilansa Martti Markunpojan kanssa Rasin tilaan Talalan kylässä Punkalaitumella.³¹ Kouvon perheeseen kuuluivat tämän vaimo Riitta (Brita) sekä poika Tuomo (Thomas). Meille tuntemattomasta syystä Riitta menehtyi ja vuonna 1658 Markku meni uudelleen avioon Maisa Haritun (Margheta Jöransdotter) kanssa.

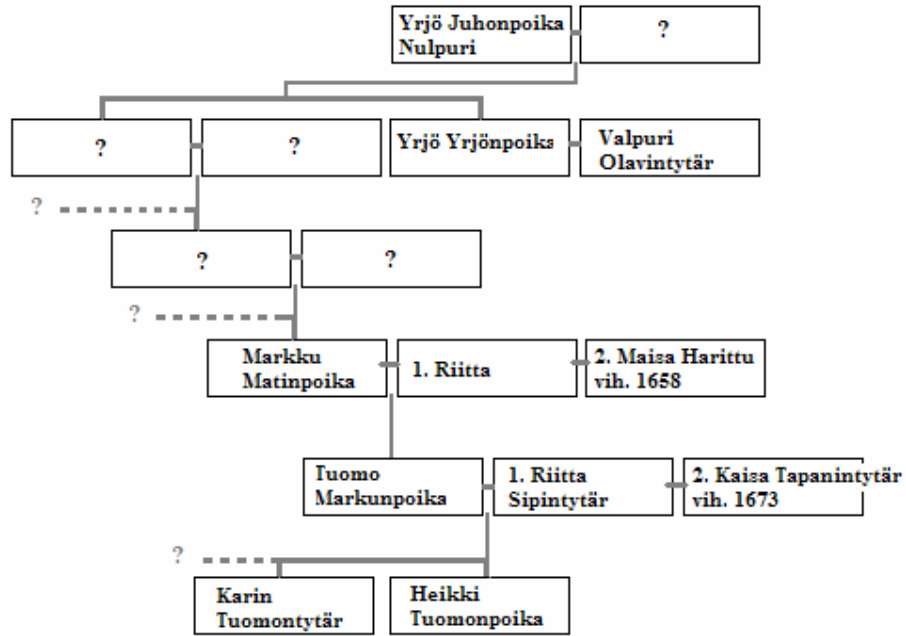
---

²⁸ Haikari 2006, 24.

²⁹ Huittinen 20-?. tammikuuta 1674, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 11:8-9. KA.

³⁰ Suvanto 1986, 77.

³¹ Suvanto 1986, 73.

Kuva 1. Markku Kouvon sukutaulu.

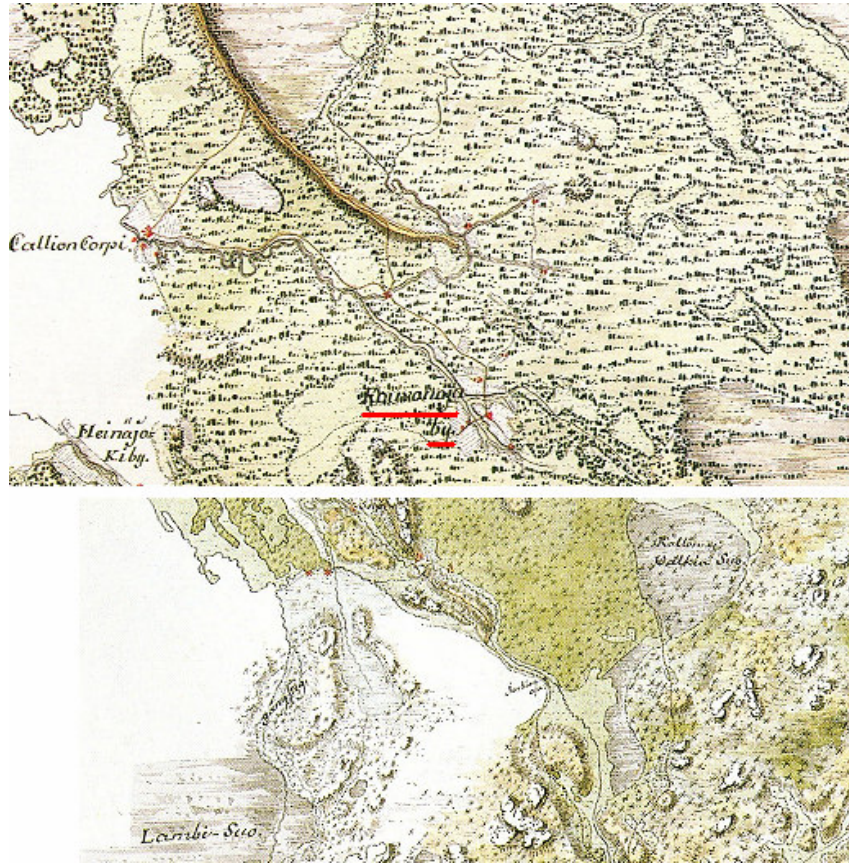
1600-luvulla maanomistus oli suuressa roolissa yksilön asemaa arvioitaessa. Pelto-omistuksista on säilynyt niukemmin tietoja, mutta peltoalojen laajuutta voidaan tarkastella 1600-luvun puolivälissä laadittujen kyläkarttojen avulla. Jari Niemelä on esittänyt Kouvonojan peltoaloista seuraavat luvut: 1. aitaus 5 tynnyriä ja 2. aitaus 6 tynnyriä (tynnyrin kylvöala on noin ½ hehtaaria). Kylien pellot olivat jaettu kahteen aitaukseen kaksivuoroviljelyn vuoksi, jossa vuosittain vain toiseen aitaukseen kylvettiin.³² Karjanhoitoon olennaisesti liittyneet niittyviljelykset ja niiden tuotto voidaan niin ikään nähdä kyläkartoista. Niemelän mukaan Kouvonojan niityiltä saatiin 12 kuormaa, millä tarkoitettiin korjattujen heinäkuormien määrää. Kaskiviljelystä alueella ei ole suoranaista tietoa, mutta oikeuden pöytäkirjojen riitajutuista päätellen kaskeaminen oli yleistä. Kouvonkin tiedetään kaskeamista harjoittaneen, sillä 1653 Alastaron Kosken kyläläiset valittivat käräjillä Kouvon kaskenneen luvatta heidän metsäänsä.³³

Maaomistuksen niukkuus saattaa olla yksi selitys talonpojan useisiin maariitoihin. Tätä tukisivat Raimo Viikin tutkimustulokset koskien Huittisten pitäjän talojen jakautumisesta manttaalilukujen perusteella. Hänen mukaan pitäjän taloista yli puolet (54 %) kuului pienimpään suuruuskategoriaan eli taloihin, joiden koko oli ½ manttaalia tai vähemmän. Tällä joukolla talollisia oli kuitenkin

³² Niemelän arviot on tehty Jonas Strängin vuonna 1646 sekä Laurentio Schroderuksen vuosina 1650 ja 1651 laatimien karttojen mukaan. Niemelä 1986, 195.

³³ Niemelä 1986, 194-195, 197-198; Huittinen 1653, mm 8: 144-145. KA.

hallussaan vain 37 prosenttia maasta.³⁴ Tämä tarkoitti, että rajakiistoja syntyi ja niitä ratkottiin useaan otteeseen paikallisilla käräjillä.

Kartta 2. Kouvonoja. Kouvonojan talo sijaitsi metsien ja soiden keskellä syrjässä muista asutuksista, joista lähimpänä oli Hennijoen kylä. Lähde: Kuninkaan kartasto Suomesta 1776-1805, kuvat 199 ja 215.

Verotusta varten kerätyt tiedot antavat meille jonkinlaisen kuvan Markku Kouvon varallisuudesta. Huittisten pitäjässä talon keskimääräinen suuruus oli vuoden 1635 tienoilla lähes 2/3 manttaalia.³⁵ Kouvonojan talon suuruus oli 1/3 manttaalia, joten se jäi keskimääräistä pienemmäksi taloksi.³⁶ Varallisuutta tutkittaessa on otettava huomioon että manttaalimäärä saattaa myös johdattaa harhaan. Manttaalimäärät nimittäin vakiintuivat vuosien kuluessa eikä niitä välttämättä tarkistettu manttaaliluetteloita tehtäessä.³⁷ Ajat olivat vaikeita talonpojille ja Markku Kouvo oli kadon vuoksi

³⁴ Viikki 1973, 70-71.

³⁵ Manttaali oli alun perin tarkoittanut verovelvollisten talonpoikien määrää, mutta jo 1500-luvulla sen merkitys muuttui maan tuottavuuden mittariksi. Manttaaliluvut muuttuivat kiinteiksi vuoden 1630 tienoilla, jonka jälkeen ne muuttuivat vain taloa halottaessa tai yhdistettäessä. Manttaalimäärää saatettiin alentaa myös olosuhteiden pakosta, esimerkiksi onnettomuuden seurauksena, mutta tämä koski lähinnä kruunun- ja rälssitiloja. Viikki 1973, 70; Viikki 1973, 70.

³⁶ Henkikirja vuodelta 1653. Turun ja Porin läänin läänintilit. KA.

³⁷ Muun muassa Marko Nenonen on tarkastellut varallisuuden mittaamisen ongelmallisuutta, kun lähtökohtana on tilan manttaalimäärä. Nenonen 1992, 208-209.

hakenut verohelpotuksia Kouvononjan tilalle vuonna 1642 ja myös saanut ne.³⁸ Kouvon vaihtaessa talonsa Talalan kylän Rasin tilaan, hänen tilansa ja samalla verolukunsa kasvoivat, sillä Rasin talo oli 2/3 manttaalin arvoinen.³⁹ Todellisuudessa tila oli kokenut kovia, vuosina 1648-1649 Rasin tila oli merkitty varattomaksi.⁴⁰

Rasin isäntänä Markku Kouvo toimi vuosina 1653-1658, kunnes joutui jättämään tilan, osaksi velkojen ja rettelöintinsä vuoksi, pojallensa Tuomolle.⁴¹ Janne Haikarin mukaan Markku Kouvon tila oli jo reilun vuoden kuluttua tilanvaihdosta kuulutettu. Kuulutuksia tilalle Kouvon isäntänä toimiessa kertyi neljä, joista viimeisin vuonna 1657. Kuulutusten syynä olivat velat, jotka Haikarin arvion mukaan olivat seurausta kadoista ja huonoista sääoloista.⁴²

Vuonna 1646 maanmittari Sträng ilmoitti Markku Kouvolla olleen ulkopalstallaan oma jalkamyly.⁴³ Kouvon tiedetään perustaneen myös Huittisten hallintopitäjän ensimmäisen tunnetun sahan 1640-luvun puolenvälin tienoilla. Kouvononjan mailla sijainneen sahamyllyn Kouvo omisti yhdessä hennijokelaisen isännän kanssa. He olivat ottaneet tukkeja Jyrkkiönmaan ulkopalstalta, joka kuului loimaalaiselle Kosken kylälle. Sahan pitäjillä oli loimaalaisten naapuriensa suostumus,

Kartta 3. Talalan kylä vuonna 1646. Kuuden talon ryhmästä on ympäröity Rasin tila, joka oli Markku Kouvon omistuksessa 1653-1658. Talo on vasemman puoleisesta rivistä keskimmäinen. Lähde: Jonas Strengin laatima kartta Talalan kylästä (1646), a1 172. (Kartta digitaalisessa muodossa www.virtuaaliyliopisto.fi/maakirjakartat/)

³⁸ Haikari 1999, 56.

³⁹ Henkikirja vuodelta 1657. Turun ja Porin läänin läänintilit. KA.

⁴⁰ Haikari 1999, 56.

⁴¹ Suvanto 1986, 73, 77.

⁴² Haikari 1999, 56.

⁴³ Suvanto 1986, 120.

sillä he katsoivat ulkopalstan kuuluvan heidän vanhaan nautinta-alueeseensa.⁴⁴ Tällaisen teollisuuslaitoksen perustaminen antaa aiheita olettaa, ettei kyseessä ollut aivan tavallinen talonpoika.

Maanviljelyksen ohella myös karjatalous oli oleellinen osa talonpojan toimeentuloa. Vuonna 1635, Markku Kouvon aloitellessa tilan isännöintiä, kerrotaan talossa olleen yksi tamma, kaksi härkää, yksi mulli, neljä lehmää, kaksi hiehoa sekä joitakin vuohia ja lampaita. Talossa asuneella Markun isosedällä Yrjöllä mainitaan olleen yksi lehmä ja vuohi sekä itsellisvaimo Agnesilla yksi lehmä.⁴⁵ Seudulla oli ollut paha kato vuonna 1601, jonka johdosta karjamäärät laskivat hetkellisesti. Suvannon mukaan varsinainen köyhtyminen tapahtui myöhemmin, 1620- ja 1630-luvuilla. Nämä olosuhteet on otettava huomioon arvioitaessa Markku Kouvon varallisuutta. Seudun taloissa oli vuoden 1635 tienoilla keskimäärin ainoastaan kolme lehmää, joten tähän suhteutettuna Kouvoa ei ainakaan voida pitää vähävaraisena vaan pikemminkin hänen voidaan katsoa olleen hieman keskivertoa varakkaampi talonpoika.⁴⁶ Osaltaan Kouvon varakkuudesta kertoo myös vuoden 1674 käräjillä esille tuotu voudin suorittama ulosmittaus, jossa häneltä vaadittiin jopa kymmentä lehmää, kuutta härkää sekä seitsemää lammasta.⁴⁷ Mitä todennäköisimmin voudin vaatimukset eivät anna oikeaa kuvaa Kouvon sen hetkisestä varakkuudesta. Lukuosat sakkotuomiot heikensivät varmasti hänen taloudellista tilannettaan. Vuonna 1662 Kouvo majaili poikansa luona loisena, joten viimeistään tuolloin voidaan hänen katsoa olleen vähävarainen.⁴⁸

Markku Kouvo oli sinnikäs ja itsepintainen talonpoika. Lukuisten käräjäjuttujen lisäksi hänen tiedetään valittaneen valtakunnan korkeimpiin instansseihin saadakseen asioihin haluamaansa oikeutta. Vuonna 1651 Markku Kouvo pyrki hallitsijan puheille Tukholmassa, valittaakseen kaikkien pitäjäläisten nimissä liialti rasittavista kyydityksistä. Hovissa Kouvo sai mahdollisuuden kertoa epäkohdista valtakunnan drotsille, jolta talonpoika sai kohteliaasti torjuvan vastauksen, sillä jonkunhan kyyditykset oli hoidettava. Koska Kouvo oli ajanut yhteisiä asioita maaherra määräsi vaivanpalkaksi kaksi kappaalaa viljaa talolta koko nimismiespitäjän alueelta.⁴⁹ Vuotta aiemmin Kouvo oli eräiden muiden talonpoikien kanssa anonut piispalta kyliensä siirtämistä Punkalaitumen kirkkopitäjään. Syyksi siirtoon oli mainittu kohtuuttoman raskaskulkuinen reitti kirkkoon. Ilmeisesti

---

⁴⁴ Viikki 1973, 255; Niemelä 1986, 201; Jokipii 1974, 454; Nenonen (painamaton opinnäytetyö) 1984, 78.

⁴⁵ Huittisten karjaluettelo vuodelta 1635. Verkkoaineistona, www.digiarkisto.org/sshy.

⁴⁶ Suvanto 1986, 124-125.

⁴⁷ Huittinen 20-?. tammikuuta 1674, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 11:8. KA.

⁴⁸ Huittinen 17. helmikuuta 1662. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja. TMA.

⁴⁹ Viikki 1973, 321.

koko ajatus oli ollut hänen ja lopulta Markku Kouvon talo olikin ainoa joka viime kädessä siirrettiin toiseen kirkkopitäjään.⁵⁰

Talonpojat saattoivat siis halutessaan ohittaa väliportaanhallinnon ja vedota keskiaikaisen ja 1500-luvun mallin mukaisesti suoraan hallitsijaan. Suoraa valituskäytäntöä yritettiin jopa estää asetuksin, mutta talonpoikien virta kuninkaan kansliaan ei ehtynyt.⁵¹ Raimo Viikki on kuvannut asiaa seuraavasti ”*Kun kaikki tuntui kaatuvan päälle, kun kotiseudun virkavalta oli pelkkä ahdistus, kun asiat olivat kyllin suuria ja kun rohkeutta ja matkaeväitä oli kerätty riittävästi, turvauduttiin kuninkaissakäyntiin.*”⁵² Talonpoikien esittämät vaatimukset liittyivät läheisesti heidän arkielämäänsä, kuten sotaväenottojen aiheuttamiin rasituksiin, luonnonresursseja koskeviin riitoihin, kiristyvään verotukseen sekä päivätöihin.⁵³

Jos talonpojat olivat tyytymättömiä käräjiltä saamaansa oikeuteen, oli heillä kaksi tahoja, joihin he saattoivat valittaa: hovioikeus tai maaherra. Markku Kouvo vetosi maariitojen yhteydessä useaan otteeseen kihlakunnanoikeuden päätöksistä hovioikeuteen. Kreivikunnan aikaan asioista käytiin valittamassa myös suoraan läänityksen tai lahjoituksen haltijalle.⁵⁴ Vuoden 1656 Huittisten käräjillä käsiteltiin Markku Kouvon syytekirjelmää vouti Calliaa vastaan. Kouvo oli osoittanut valituksensa kreiville, joka siirsi asian paikallisille käräjille.⁵⁵

2.2 Riitapukari vai toimielias talonpoika?

27. toukokuuta 1643 saapui valtakunnanneuvostolle kirje punkalaitumelaiselta Markku Matinpöika Kouvolta. Kirjeessään talonpoika valitti, kuinka hänen oikeuksiaan on rikottu ja riitakumppanit ovat aiheuttaneet hänelle jatkuvasti päänvaivaa. Vastassa olivat Loimijoen (nykyinen Loimaa) Kosken kyläläiset. Markku syytti kyläläisten ”tunkeutuneen” Huittisten rajojen puolelle. Kiista koski Lammin Ristikallion, Lahnamätäksen ja Pitkärähniönkosken muodostamaa rajaa. Kirjeessään hän pyrki todistamaan oikeutensa maihin vetoamalla vanhoihin tuomioihin koskien riita-alueita.⁵⁶

---

⁵⁰ Niemelä 1986, 225.

⁵¹ Katajala 2002, 211-212.

⁵² Viikki 1973, 321.

⁵³ Pohjoismaiden historia, 85.

⁵⁴ Katajala 2002, 351.

⁵⁵ Huittinen 20.-22. marraskuuta 1656, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 9:324v-346. KA.

⁵⁶ Topographica vol. 594, KA; Suvanto 1986, 108.

Kouvonojan tilan sijainti pitäjien raja-alueella (Huittinen, Loimijoki) vaikutti varmasti maariitojen ja rajaselkkausten määrään.

Riidat Markku Kouvon ja Kosken kyläläisten välillä olivat alkaneet jo aiemmin. Jo vuonna 1635 Kouvon väitettiin kaskenneen Kosken kylän metsässä ja ottaneen sieltä tuohia. Kyläläisten estäessä hänen toimiaan, kerrottiin riitelyn tiimellyksessä syttyneen metsäpalokin. Muutamaa vuotta myöhemmin riitamailla oli suoritettu katselmus, minkä aikana Kouvo oli suuttunut ja solvannut kiistakumppaniaan sekä uhannut puukolla katselmusmiestä. Vuonna 1641 ei asiaan edellekään ollut saatu ratkaisua. Niin Kosken kyläläiset kuin Kouvokin jatkoivat kaskeamista ja niittyjen raivaamista. Asia siirrettiin laamanninoikeuteen, josta se palasi takaisin kihlakunnanoikeuteen. Kouvo yritti uudelleen valittaa laamanninoikeuteen, mutta hän menetti juttunsa ja sai uhkasakot. Hovioikeus antoi talonpojalle kuitenkin maksuaikaan lykkäystä siihen saakka kunnes juttu ratkeaisi. Kosken kyläläiset valittivat kuninkaan oikeuteen, mitä ennen Markku Kouvo oli ehtinyt lähettää edellä mainitun kirjeen Tukholmaan.⁵⁷

Riita koski Jyrkkiönmaan aluetta, jonka omistuksesta oli ennenkin kiistelty Huittisten ja Loimaan talonpoikien välillä. Tämä selittyy Jyrkkiönmaan sijainnilla aivan pitäjän rajan läheisyydessä. Seppo Suvanto on tarkastellut Markku Kouvon ja Kosken kyläläisten välistä riitaa. Kouvo oli käräjillä tuonut esille hänen valituskirjelmässään mainitut aiemmat tuomiot: laamanni Hartvikin tuomion (1474) sekä Jöns Håkaninpojan tuomion (1531). Hän ei kuitenkaan tuonut esille miten raja kulki näiden tuomioiden perusteella. Talonpoika oli vuoden 1641 käräjillä esittänyt Kosken kyläläisten ylittäneen rajan, joka kulki Lammin Ristikallion, Lahnamätäksen ja Pitkärähnan kautta. Suvanto tuo esille, etteivät edellä mainitut rajat olleet Jyrkkiönmaata vaan pikemminkin Kojonmaata, jolloin ne eivät olisi edes koskeneet Kosken kyläläisiä. Aiemmat tuomiot, joihin Markku vetosi, olivat todellisuudessa hänelle epäedullisia. Epämääräinen viittaaminen aiempiin tuomioihin saattaa Suvannon mukaan olleen Markku Kouvon yritys hämätä oikeusistuinta ja riitakumppanejaan.⁵⁸

Seppo Suvanto on kuvannut Markku Kouvoa seuraavasti: *”...Hänestä tila sai tarmokkaan, jopa häikäilemättömän isännän, joka lukemattomien käräjäjuttujensa takia on eniten tuomiokirjoissa tuohon aikaan esiintynyt punkalaitumelainen.”*⁵⁹ Hän taisteli itsepäisesti omien oikeuksiensa

---

⁵⁷ Suvanto 1986, 107.

⁵⁸ Suvanto, ”Satakunnan henkilötiedosto 1303-1571”, 2273.

⁵⁹ Suvanto 1986, 77.

puolesta. Tämä itsepäisyys johti lukuisiin raja- ja nautintoriitoihin lähialueiden muiden talonpoikien kanssa ja epäonnekseen usein hänelle epäedullisiin tuomioihin. Markku teki myös lukuisia valituksia niin laamanninoikeuteen kuin hovioikeuteenkin, mikä kertoo omalta osaltaan talonpojan varakkuudesta, sillä valitusprosessit olivat pitkäkestoisia ja tulivat usein kalliiksi.⁶⁰

Kartta 4. Punkalaitumen kylät ja jakokunnat 1500-luvulla. Punkalaitumen historia 1, 1986.

Maanomistukseen liittyviä asioita selviteltiin käräjillä useasti 1600-luvulla. Maariitojen määrä kasvoi vuosisadan puoleen väliin saakka, jolloin ne vakiinnuttivat asemansa käräjillä käsiteltävien asioiden joukossa. Jos 1630-luvulla maariitoja oli käsitelty joka toisilla käräjillä, niin 1660-luvulla kullakin käräjillä selviteltiin lähes neljää maariitaa. Maariitoja tarkasteltaessa on otettava huomioon niiden ominaispiirteet muihin oikeusjuttuihin verrattuna. Oikeuteen tuoduissa riidoissa kantaja esitti syytteitä vastaajalle, joka pyrki perustelemaan omia oikeuksiaan. Esille tuotiin usein valoja, vanhoja nautintaoikeuksia sekä sopimuksia. Tämän jälkeen päätös julistettiin katselmusmiehen arvioiden mukaan. Vaikka valtion kontrollin voi nähdä vaikuttaneen omistusoikeusjärjestelmän taustalla,

⁶⁰ Eilola 2003, 307.

vanha oikeustapa eli pitkään 1600-luvulle maariitojen ratkaisuihin. Yhteisö ja paikallinen vallankäyttö olivat tärkeässä asemassa maa- ja rajariitojen käsittelyssä.⁶¹

Muiden talonpoikien kanssa käytyjen maariitojen lisäksi Markku Kouvo nähtiin käräjillä valittamassa paikallisen esivallan, vouti Paavali Paavalinpoika Callian, toimista. Vuoden 1656 käräjillä talonpoika esitti 9-kohtaisen syytekirjelmän, jossa hän valitti voudin muun muassa perineen tältä liikaa veroja, takavarikoineen tämän aitan avaimen ja vanginneen hänet syyttä. Markku Kouvon luettelemat syytökset todettiin käräjillä perättömiksi ja hänet tuomittiin sakkoihin.⁶² Talonpoika oli valituksillaan hankkinut itselleen vaikutusvaltaisen vihollisen. Markku Kouvo oli kuitenkin suostunut vastahakoisesti oikeuskäsittelyyn. Alunperin Kouvo oli lähettänyt valituskirjelmän suoraan kreiville ja näin ohittanut paikalliset virkamiehet.⁶³ Porin kreivikunnassa ei ollut mitenkään tavatonta, että yksityisiä anojia lähti Tukholmaan kääntyäkseen läänityksen hallitsijan puoleen. Päinvastoin heitä riitti jopa vaivaksi asti. Vuonna 1666 Sigrid Bielke yritti rajoittaa turhanaikaisten anomusten tekemistä käskiessään käräjillä kuulutettavaksi tiedonanto, että hän ottaisi vastaan vain sellaiset anojat, joilla oli inspektorin todistus asiasta.⁶⁴

Yhteisötason lisäksi riitoja ja valtakamppailua nähtiin myös kotitalouksien sisällä. Yhteiskunnan ohella tietyt normit ja järjestys koskivat myös perheen ja sen piirissä asuvien elämää. Jos sisäiset hierarkiat jostain syystä rikkoutuivat, kurittomuus pääsi vallalleen. Isännän tuli johtaa ja vaimon toimia tukena kotitalouden hoidossa. Ihanne kuitenkin saattoi olla kaukana todellisuudesta, sillä useista yksilöistä muodostunut kotitalous ei aina vastannut kruunun tai kirkon vaalimaa ”harmonista” kokonaisuutta. Joissakin tapauksissa kotitalouden sisäinen tasapaino järkkäsi siinä määrin että esivalta joutui puuttumaan siihen.⁶⁵

Markku Kouvon kotitaloudessa jännitteitä aiheuttivat hänen toisen vaimon Maisa Haritun ja poikansa Tuomon huonot välit. Tilanne kärjistyi siinä määrin, että Tuomo syytti käräjillä äitipuoltansa vaimonsa noitumisesta. Osa syynä välirikoon saattoi olla tiivis kanssakäyminen, sillä Markun ja Maisan tiedetään oleskelleen vuoden 1662 tienoilla Tuomon luona.⁶⁶ Tuomo oli jatkanut Rasin tilan pitämistä isänsä jälkeen. Pojan ja äitipuolen riidat jatkuivat ja vuonna 1665 käräjillä käsiteltiin välikohtausta, jonka aikana Tuomo oli lyönyt Maisaa seipäällä päähän. Tuomolle

⁶¹ Eskola 2006, 37-38, 41.

⁶² Huittinen 20.-22. marraskuuta 1656, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 9:342v-346. KA.

⁶³ Haikari 2006, 157.

⁶⁴ Jokipii 1956, 83.

⁶⁵ Eilola 2002, 100-103.

⁶⁶ Huittinen 17. helmikuuta 1662. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja, 97v. TMA.

langetettiin kuolemantuomio, joka kuitenkin muutettiin 10 taalarin sakkotuomioksi.⁶⁷ Käräjillä mainittiin myös Markun rikkoneen kotirauhaa, joskin jutun yhteydessä ei tule ilmi missä ja milloin tämä olisi tapahtunut. Asia kuitenkin jätettiin sikseen, koska asiasta ei kukaan tehnyt asianmukaista kannetta. Perheen sisäiset riidat tulivat ilmi myös vuoden 1668 käräjillä, kun Markku Kouvo esitti pojanpoikansa Heikki Tuomonpojan sekaantuneen erään sotilaan vaimoon Maisa Erikintyttären. Niin lautamiehet kuin muu rahvas olivat sitä mieltä, ettei Markku Kouvon todistukseen ollut uskomista. Hän oli vihainen pojallensa, joka oli ilmiantanut äitipuolensa eli Kouvon vaimon noituudesta. Miehen ajateltiin haluavan vahingoittaa Tuomon poikaa Heikkiä, koska kantoi kaunaa Tuomoa kohtaan.⁶⁸

2.3 Kuulu noitamies

Huhuja Markku Kouvon taikuuden harjoittamisesta oli ilmennyt jo vuonna 1653, talonpojan toimiessa todistajana salavuoteusjutussa.⁶⁹ Käräjille asia tuotiin vasta myöhemmin. Vuoden 1658 käräjillä Kouvo tuomittiin noituutta koskevien epäilysten vuoksi itse kahdentenaatoista valalle puhdistamaan maineensa epäilyksistä.⁷⁰ Noituussyytteen toi käräjille vouti Paavali Paavalinpoika Callia ja todistajina toimivat hänen lisäksi Punkalaitumen kirkkoherra Simon Michaelis Keplerus, kaksi lautamiestä sekä joukko lähialueen talonpoikia.⁷¹

Kouvon noituusoikeudenkäynnin yhteydessä tuotiin esille ensinnäkin miehen parantajan taidot. Lauri Matinpoika Kalinen todisti miehen auttaneen Marketta Yrjöntyärtä pääsemään eroon kovasta hammassärystä. Marketan vaiva oli niin paha, ettei hän saanut öisin nukuttua. Kouvon kerrottiin asettaneen Marketan pään tämän omaan sänkyyn petivaatteiden alle, tämän loppuruumiin jäädessä lattialle. Tämän jälkeen hän kulki kädet kohotettuina edestakaisin ja ikään kuin ”juoksi” kohti kattoa. Kun Marketta oli kesken toimituksen yrittänyt nostaa päätään, Kouvo oli käskenyt tämän

---

⁶⁷ Sigfrid Bielkelle lähetetty asiakirja, jossa lyhyesti selitetty Turun ja Porin läänissä syyskäräjillä 1665 käsitellyt asiat. Päiväys 27. lokakuuta. Åbo Hovrätt till Kungl Majt vol 2. RA.

⁶⁸ Huittinen 11.-13. elokuuta 1668, Bielkesamlingen. RA.

⁶⁹ Janne Haikari viittaa pro gradu -tutkielmassaan Valpuri Jaakontyttären salavuoteussyytteeseen, jota käsiteltiin Huittisten käräjillä 31. maaliskuuta ja 1.-2. huhtikuuta 1653 (28v-30v). Haikari 1999, 59.

⁷⁰ Kahdentoista valassa syytetyn oli hankittava itselleen 11 myötävannojaa, jotka todistaisivat käräjillä hänen kunnollisuudestaan ja syyttömyydestään. Nenonen 1992, 168; Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 10: 63v-68. KA.

⁷¹ Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 10:63v-68. KA.

pitää päättään paikoillaan, sillä kohta hänen terveytensä olisi yhtä hyvä kuin aiemminkin. Markun parannuskeinot näyttivät tehoavan, sillä Marketan tila parani.⁷²

Parantajantaitojen lisäksi Kouvon kerrottiin turvautuneen vahingoittavaan noituuteen ja vihapäissään noituneen ihmisiä ja karjaa. Hänen muun muassa kerrottiin turvautuneen metsän henkiin kostaakseen Esko Tuomaanpojalle, joka oli tarpeillaan sotkenut Markun tervaosan⁷³. Markku Kouvo oli kolmena peräkkäisenä torstaina mennyt auringonlaskun aikaan metsään ja huutanut kosta Eskolle. Kahden päivän kuluttua Eskon talo paloi poroksi. Kouvon kerrottiin myös kironneen Eskon koirat, jotka olivat häntä purreet. Hän oli uhannut, etteivät koirat enää tulisi ketään puremaan. Niin kävikin, sillä kolmen päivän kuluttua sudet tappoivat Eskon koirat.⁷⁴

Kouvon tiedettiin myös luvanneen karjaonnea Kostilan kylän yhdelle emännälle. Hän ei kuitenkaan ollut tyytyväinen emännän antamaan korvaukseen, joten hän kosti noitumalla epäonnea karjalle.⁷⁵ Myöhemmillä käräjillä tuotiin esille myös muista tapauksia, joissa Kouvo oli tarjonnut noitaitojaan korvausta vastaan. Äkillinen sairastuminen saattoi myös olla taustalla noituussyytteidensä syntymisessä. Epäilyjä herätti niin ikään karjan äkillinen sairastuminen tai kuolema.⁷⁶ Lautamies Martti Tuomonpoika Sarkkilasta väitti Markku Matinpojan aiheuttaneen sairastumisensa. Kaksi vuotta aiemmin oli käräjillä käsitelty maariitoja ja seuraavana aamuna Martti oli kärsinyt äkillisestä kivusta, tyristä. Markku Kouvo oli tuolloin lautamies Martilta kysynyt, miksei tämä ollut aiemmin kääntynyt tämän puoleen. Lautamiehen tila paraniikin vähitellen käydyn keskustelun jälkeen.⁷⁷

Maaliskuun 31. päivänä vuonna 1658 pidetyillä käräjillä Markku Kouvo tuomittiin kahdentoista valalle, jonka jälkeen hän pakoili jonkin aikaa oikeutta.⁷⁸ Markku selitti poissaolonsa sillä, että oli toiminut rakuunana sodassa. Lähteistä ei selviä, pitikö väite sotilaana toimimisesta paikkansa vai oliko se vain selitys poissaololle. Tuohon aikaan Ruotsin valtakunta kävi sotaa niin Puolaa, Venäjää kuin Tanskaakin vastaan, mutta Kouvon sodankäyntiin osallistumisesta kertovat vain hänen omat

---

⁷² Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 10: 67-67v. KA.

⁷³ Tervaosan sotkemisella saattoi olla yhteys noituususkomukseen, jonka Marko Nenonen on tuonut esille väitöskirjassaan. Käräjillä tuli ilmi tapauksia, joissa naapureita yritettiin noitua heittämällä ulosteita vahinkoa tuomaan, esimerkiksi heidän karjatiloihinsa. Nenonen 1992, 50.

⁷⁴ Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 10:64v-. KA.

⁷⁵ Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 10:65v-66v. KA.

⁷⁶ Katajala 1997, 307.

⁷⁷ Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 10: 66v-67. KA.

⁷⁸ Markku Kouvon kerrottiin oikeudessa ”hylänneen kotinsa”. Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 10:67v. KA.

puheensa. Saman vuoden syyskäräjillä Markku Kouvo saatiin oikeuden eteen vastaamaan noituussyytteisiin, jolloin todettiin, ettei hän kyennyt vapauttamaan itseään epäilyksistä.⁷⁹ Alioikeus tuomitsi miehen kuolemaan, mutta hovioikeudessa tuomio muutettiin sakoiksi. Noituussyytökset eivät kuitenkaan päättyneet tähän. Vuoden 1662 käräjillä käsiteltiin jälleen noituusepäilyjä, joissa Kouvoa syytettiin niin karjan kuin ihmistenkin noitumisesta. Samoin aikoihin käräjillä nousivat epäilyt myös Kouvon vaimoa Maisa Harittua ja tämän taikuuden harjoittamisesta kohtaan ja hänet tuomittiin niin ikään kahdentoista valalle.⁸⁰

Vuoden 1662 käräjillä Tuomo Markunpoika ilmiantoi äitipuolensa Maisan. Tuomo syytti Maisaa Riitta -vaimonsa sairastuttamisesta. Kun Tuomolta kysyttiin, miten hän voisi väitteensä todistaa, kertoi hän etsineensä avuksi Virmosta (nykyinen Paimio⁸¹) naisen, joka oli kertonut, että noituja löytyisi heidän kodistaan. Nainen oli myös antanut Tuomolle ja tämän vaimolle paloviinaa, jota Riitan tuli sivellä itsensä päälle. Tämän jälkeen Riitan sairaus paranikin.⁸²

Maisa ei kyennyt puhdistamaan mainettaan taikuusepäilyistä. Päinvastoin esiin tuotiin uusia tapauksia ja tilanteita, joissa Maisan tiedettiin käyttäneen taikakeinoja. Todistajien joukko muodostui erityisesti Maisan ja Markun naapureista Talalan kylästä. Tuomo Juhe syytti Maisaa oluenpanemisen taikomisesta. Maisa itse kielsi Juhen syytteet. Naapurit todistivat oluenpanemisen epäonnistuneen, mutta he eivät osanneet sanoa kuka oli syyllinen tähän. Sipi Yrjönpoika Hankuri todisti: *”ettei seudulta löydy suurempaa noitanaista kuin hän [Maisa] on. Hän osaa tehdä tyriä sekä noitua karjan tai oluenpanemisen.”*⁸³

Käräjillä tuli ilmi Markku Kouvon pelottava maine ja hänen taipumuksensa kerskailla noitataidoillaan. Markun pojan Tuomon karja oli kokenut kovia edellisenä talvena ja Tuomo oli menettänyt kolme vasikkaa. Tuomon valitellessa karjan menetystä oli hänen isänsä sanonut tälle: *”mitas sinä annat wasicas cuola, koska Jumala cotona on.”*⁸⁴ Markku Kouvolla itsellään oli siis selkeä kuva noitataidoistaan eikä hän koettanut niitä mitenkään piilotella.

⁷⁹ Huittinen 13. marraskuuta 1658, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 10:136v. KA.

⁸⁰ Huittinen 17. helmikuuta 1662. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja, 96v-99v. TMA.

⁸¹ <http://www.genealogia.fi/>. Verkkosivuilla on luettelo paikkojen nimistä Suomessa (1897).

⁸² Huittinen 17. helmikuuta 1662. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja, 97v, 99. TMA.

⁸³ *”...at störra trulkona här i landet icke finnas ähn hon är, och kan wäll göra tyror och förgöra booskaph och bryggnig...”*. Huittisten talvikäräjät 27. helmikuuta 1665. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja, 184v. TMA.

⁸⁴ Huittinen 17. helmikuuta 1662. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja, 97v. TMA.

Miehen tiedettiin mananneen kosta jopa kokonaiselle kylälle. Talalan kylän Heikki Tapaninpoika kertoi käräjillä, että Kouvo oli kolmena torstai-iltana mennyt ”maakivelle” ja huutanut kosta Hennijoen kylälle. Kolmantena päivänä oli ääni hänelle vastannut: ”...älä enää huuda, pyyntösi on hyvin kuultu ja kosto lankeaa kyllä heidän ylleen...”⁸⁵. Asiasta todistivat myös muutamat muut talonpojat. Hennijoen kylä oli tämän jälkeen palanut. Kouvo ilmeisesti halusi pelotella Heikkiä, sillä tämän vaimo oli luvatta repinyt ruohoa karjalleen hänen mailtaan.⁸⁶

Kolmea vuotta myöhemmin (1665) käräjillä puitiin jälleen Maisan ja Markun epäiltyjä taikakeinojen käyttöä. Maisan väitettiin pilanneen taikakeinoin oluen panemisen sekä pystyvän noitumaan sekä parantamaan tyriä. Vaikka pariskunta kielsikin taika- tai noitakeinojen käytön, paikallisyhteisön kanta asiaan näytti olevan selvä. Jo vuoden 1662 käräjillä Talalan kyläläiset ja rajanaapurit olivat pyytäneet viranomaisia karkottamaan Markku Kouvon pitäjästä. Kolmea vuotta myöhemmin käräjillä esitettiin miten Maisa ja Markku olivat uhkana muille ja miten heidän noitaitoja pelättiin. Tästä syystä ”...Kukaan koko pitäjässä ei heitä vapauttaisi...”⁸⁷. Asiaa tiedusteltiin myös lautakunnalta, johon he vastasivat, etteivät he voisi molempia vapauttaa noituussyytteistä. Molemmat tuomittiin maanlain korkeimpien syiden 13 ja 15 pykälän mukaisesti kuolemaan.⁸⁸

2.4 Talonpojan statuksen menetys ja uusi asema yhteisössä

Vuoden 1665 käräjien jälkeen Markku Kouvo ja Maisa Harittu karkotettiin läänistä. Karkotuksesta kertoo vuoden 1666 henkikirja, jossa Tuomo Markunpojan, tämän vaimon ja tyttären lisäksi tilan kohdalle on merkitty noituuden vuoksi poiskarkotetut Markku Matinpoika ja Maisa.⁸⁹ Vaikka karkotustuomion rikkomisesta langetettiin kuolemantuomio, Kouvo palasi. Vuonna 1667 Markku tuomittiin piiskarangaistukseen, jonka jälkeen hänet karkotettiin kuolemantuomion uhalla.⁹⁰ Vieläkään ei Kouvosta seudulla päästy eroon, sillä vuonna 1674 Markku Matinpoika Kouvo nähtiin jälleen Huittisten käräjillä, joskin tällä kertaa vangittuna.⁹¹

⁸⁵ ”...räp icke mära din begäran är wäll hörder; Och hembden skall wäll öffwer dem komma.” Huittinen 30. maaliskuuta – 2. huhtikuuta 1658, mm 10:65. KA.

⁸⁶ Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 10:64v-. KA.

⁸⁷ ” Ingen uthj hela Sochn frija dem...” Huittisten talvikäräjät 27. helmikuuta 1665. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja, 190. TMA.

⁸⁸ Huittisten talvikäräjät 27. helmikuuta 1665. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja, 190v. TMA.

⁸⁹ Ala-Satakunnan myllytulliluettelo vuodelta 1666, 996. KA.

⁹⁰ Åbo Hovrätt till Kungl Majjt vol 4. RA.

⁹¹ Huittinen 20-?. tammikuuta 1674, mm 11:8-9. KA; Nenonen 1984, 75.

Markun asema paikallisyhteisössä muuttui noituusoikeudenkäynnin myötä. Itsenäisestä talonpojasta ja tilanomistajasta tuli noidaksi leimattu karkotettu yksilö, joka oli riippuvainen muiden avusta. Markun statuksen muutosta yhteisössä voidaan hyvin havainnollistaa Arnold van Gennepin ”siirtymäriittiteorian” avulla. Gennepin mukaan yksilön elämä yhteisössä koostuu sarjasta erilaisia riittejä siirryttäessä eri ikäryhmästä, toimesta (occupation) tai sosiaalisesta asemasta toiseen. Näiden riittien tarkoituksena on mahdollistaa yksilön siirtyminen toiseen ryhmään.⁹²

Kuva 2. Markku Kouvon aseman muutos yhteisössä siirtymäriittiteorian pohjalta.

Markku Kouvon noituussyytettä voidaan tarkastella edellä mainitun kaltaisena tapahtumaketjuna. Vaikka tässä tapauksessa ei voida puhua varsinaisista riiteistä, voidaan teorian pohjalta tarkastella yhteisön toimintatapoja sekä yksilön aseman muutosta yhteisössä. Lähtökohtana on Kouvon talonpoijan status (*vanha status*). Talonpoijan asema yhteisössä koki muutokseen hänen menettäessään varallisuuttaan sekä Rasin tilan vuoden 1658 tienoilla, joskin on mahdollista, että Kouvo tämän jälkeen asutti vielä Simolan taloa.⁹³ Romahdus asemassa tapahtui tilallisen siirtyessä tilattoman väestöosan joukkoon. Kouvon noidan maineesta oli jo aiemmin viitteitä, mutta oikeuden eteen miehen noituussyyte tuotiin vuonna 1658. Kouvo joutui eräänlaiseen *välitilaan* menettäessään talonpoijan statuksensa. Tämän välitilan voidaan katsoa jatkuneen tuomion julistamiseen asti. Tänä aikana Markku sai mahdollisuuden puhdistaa maineensa muiden yhteisön jäsenien todistuksilla. Kukaan ei kuitenkaan hänen puolestaan vannonut. Välitilassa tapahtui eräänlainen yksilön aseman uudelleen arvioiminen. Markku Kouvon osalta lopputulos ei ollut kovin suotuisa. Hänet oli oikeuden edessä tuomittu noidaksi ja uhaksi yhteisölle (*uusi status*).

⁹² Gennep 1960, 2-3; Janne Vilku on esittänyt Gennepin siirtymäriittiteoriasta seuraavanlaisen tulkinnan: 1. status – statukseton – 2. status. http://www.jyu.fi/hum/laitokset/taiku/taiku_opiskelu/kurssit/oppimateriaalit.

⁹³ Tieto oleskelusta Simolan talossa perustuu Seppo Suvannon laatimiin isäntä luetteloihin. Suvanto 1986, 274.

Gennepin teorian yhteydessä on otettava huomioon, että ”välitilaan” saattoi joutua monista erisyistä. Avioliitto ja siihen liittyvät yhteisölliset rituaalit ovat yksi tavallisimmista siirtymäriteistä. Siinä naimattoman status muuttuu aviovaimo tai -miehen rooliin. Kouvon tapauksessa siirtymä oli hieman erilainen, sillä talonpojan statuksen menettäminen ja ”välitilaan” joutuminen jäivät ikään kuin vallitsevaksi. Siinä missä avioliittoon astuttaessa henkilö siirtyy selkeästi uuteen asemaan, Kouvon tapauksessa ei voida löytää selkeää uutta statusta.

Markku Kouvo joutui karkotustuomioiden myötä yhteisön ulkopuolelle. Vaikka hän oli ollut yhteisön jäsenien epäsuosiossa, oli hänellä ollut tilan ja maanomistuksen kautta suhteellisen hyvä asema yhteisössä. Uuteen statukseen verrattaessa suurin ero oli ollut hänen mahdollisuutensa esiintyä yhteisössä toimijana. Noituustuomion jälkeen tämä asema muuttui huomattavasti, sillä hänen oli turvauduttava muiden yhteisön jäsenien apuun. Markun maine yhteisössä oli romahtanut noituusoikeudenkäyntien myötä tai ainakin nyt huono maine tuotiin julkisesti kaikkien tietoisuuteen. Tämä vahvistaa käsitystä liikkuvammasta yhteisöstä kuin yleisesti tutkimuksessa on esitetty. Elämä yhteisössä ei suinkaan ollut pysähtynyttä ja liikkuvuutta nähtiin myös yhteisöllisessä statuksessa niin ylös- kuin alaspäin. Veroa maksavan henkilön asema saattoi muuttua hyvinkin nopeasti eikä kuilu talonpoikien ja maattoman väen välillä aina ollut kovinkaan suuri.⁹⁴

Noidanmaineesta huolimatta jonkinlainen tukiverkosto Markku Kouvolla oli, sillä häntä majoitettiin karkotustuomion jälkeen useamman eri talonpojan luona. Markku Kouvon ja Maisan myöhemmistä asuinpaikoista on vaikea muodostaa selkeää kuvaa. Suvanto mainitsee pariskunnan asuttaneen Vanttilan kylän Simolan (mainitaan myös nimellä Simula) tilaa vuodesta 1658.⁹⁵ On mahdollista että Markku Kouvo ja Maisa oleskelivat tilalla, mutta vuoden 1658 noituussyytteiden jälkeen Markku oli pakoillut oikeutta ja saman vuoden lopulla hänet oli tuomittu noituudesta kuolemaan, joten pariskunta tuskin kovinkaan kauan asutti taloa.⁹⁶ Myöhemmin Markku Kouvo palasi vaimonsa kanssa poikansa Tuomon luo Rasin tilalle, missä he oleskelivat ainakin vuonna 1662.⁹⁷ Neljää vuotta myöhemmin Markku ja Maisa oli vapautettu veroista vanhuuden vuoksi.⁹⁸

---

⁹⁴ Nenonen 1992, 171.

⁹⁵ Suvanto 1986, 274.

⁹⁶ Huittinen 17. helmikuuta 1662. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja, TMA. Käräjillä Markun todettiin hylänneen kotinsa; Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 10: 64v, KA.

⁹⁷ Läänintili vuodelta 1662. KA.

⁹⁸ SAY 1654-1673 Huittinen (Talala), 76. KA.

Markku Kouvon läpikäymä ”siirtymä” merkitsi hänen asemansa radikaalia muutosta. Gennepin siirtymäriittiteorian avulla voidaan havainnollistaa Markku Kouvon läpikäymä prosessi. Noituusepäilykset aiheuttivat Markun aseman uudelleen arvioinnin (välitila), jonka seurauksena hänen roolinsa yhteisössä katsottiin olevan enemmänkin rasite kuin velvollisuutensa hoitava talonpoika (vanha status). Syylliseksi tuomitseminen ja noidan maineen julkituominen merkitsivät Markku Kouvolle statuksen muutosta. Uuteen statukseen liittyi oleellisena osana liikkuvuuden lisääntyminen sekä jonkinasteinen riippuvuus muiden yhteisön jäsenten tuesta ja avusta.

Perinteisesti 1600-luvun yhteiskunta on kuvattu mahtivaltioksi, joka uuden valtiokoneistonsa avulla piti ankaraa kuria alamaisilleen. Modernin valtion syntyyn liittyneiden hallinnollisten ja oikeudellisten muutosten on katsottu heikentäneen suurimman kansanosan, talonpoikien, asemaa. 1500-luvun nuijasodan kaltaisia avoimia kapinoita ei juurikaan enää nähty. Kapinoiden laantumisen Suomessa 1600-luvulla Heikki Ylikangas selittää talonpoikien heikkoudella: ”*Talonpojat olivat 1600-luvulla liian köyhiä ja voimattomia pystyäkseen merkityksellisiin poliittisiin mielenäyttöihin*”.⁹⁹ Uudemmassa tutkimuksessa on asiaa ajateltu myös toisesta näkökulmasta, ”valtiokontrollin” ja uuden virkamieskoneiston voidaan myös katsoa vähentäneen mielivaltaa.¹⁰⁰ Markku Kouvon toiminta oikeudellisissa ja hallinnollisissa instansseissa on osoitus talonpoikien mahdollisuuksista vaikuttaa asemaansa. Uuden ajan alun valtio myös osaltaan turvasi talonpojan oikeusturvan, mikä tuli hyvin ilmi voudin ja Markku Kouvon riidoissa. Asiat käsiteltiin oikeudessa, jossa vouti Callian oli vastattava jokaiseen syytteesen. Esivallan mielivallalle ei jäänyt tilaa.

3. Miesnoita käräjillä

3.1 Noituus ja sukupuoli – Miesnoidat noituustutkimuksessa

Lara Apps ja Andrew Gow ovat teoksessaan ”Male witches in early modern Europe” (2003) nostaneet miesnoituuden marginaalista, näkymättömästä näkyväksi. He tuovat esiin miesten tosiasiallisen osuuden syytetyistä, joka useasti ei suinkaan ole pieni vähemmistö vaan päinvastoin. Apps ja Gow määrittelevät aiempien miesnoitia koskevien tulkintojen ongelmaksi sen, että ne

---

⁹⁹ Ylikangas 1990, 82.

¹⁰⁰ Nenonen 2007, 146-147, 206-208.

pitävät tutkimuskohdettaan, miesnoituutta, poikkeuksellisenä.¹⁰¹ Vaikka kritiikki on monien tutkimuksien kohdalla oikeutettua, ei tule unohtaa että löytyy myös tutkijoita, jotka ovat lähestyneet noituustutkimusta monipuolisista näkökulmista jo ennen Apps'n ja Gow'n tutkimusta.¹⁰²

Suomalaisessa noituustutkimuksessa miesnoidat on huomioitu jo varhain ja tutkimuksia aiheesta löytyy jo 1980-luvun puolelta. Antero Heikkinen ja Timo Kervinen tarkastelivat artikkelissaan ”Finland: den manliga dominansen” (1987) suomalaisia noitaoikeudenkäyntejä 1500- ja 1600-luvuilla. Heidän mukaansa 1500-luvun noidan stereotyyppi oli noitakeinot taitava mies. Vasta myöhemmin eurooppalaiset noituuskäsitykset muuttivat vähitellen noidan stereotyypin naiseksi.¹⁰³ Suomalaistutkijoista myös Marko Nenonen on tarkastellut miesten roolia noitaoikeudenkäynneissä. Nenonen tuo esiin kuinka niin naisia kuin miehiäkin syytettiin noituudesta. Noitaoikeudenkäynneissä voidaan kuitenkin nähdä eri tendenssejä, joiden mukaan mies- ja naissyytettyjen määrä vaihteli. Esimerkiksi 1670-luvulle saakka tyypillisesti syytettiin miehiä vahingoittavasta noituudesta.¹⁰⁴

Malcolm Gaskill on artikkelissaan ”The Devil in the Shape of a Man: Witchcraft, Conflict and Belief in Jacobean England” asettanut tavoitteekseen yhden noitaoikeudenkäynnin yhteiskunnallisen ja kulttuurisen merkityksen selvittämisen. Tutkimus on siis lähtökohdiltaan samankaltainen oman lähestymistapani kanssa. Gaskill pitää noituussyytteiden monimuotoisuuden vuoksi ongelmallisena lähestymistapaa, jossa keskitytään noituussyytteiden kasvuun ja vähentymiseen yrittäen muodostaa kaikkia koskevia teorioita, jotka eivät kuitenkaan kykenisi kattamaan lähteiden ja niiden jättämien jälkien monimuotoisuutta.¹⁰⁵ Sen sijaan hän ottaa tarkemman analyysin kohteeksi yhden noituustapauksen.

Gaskillin tapausesimerkki kertoo vuonna 1617 New Romneyssa syytetyn William Godfrey'n vaiheista.¹⁰⁶ Malcolm Gaskill on tutkimuksessaan tarkastellut miesten noituussyytteitä kaksijakoisena ilmiönä, niin poikkeavana kuin tavanomaisenakin. Vaikka syytetty ei vastaa noidan stereotyyppiä, ovat todistajien puheissa esitetyt syytteet ja väitetyt pahanteot usein toisiaan muistuttavia. Gaskillin mukaan miesnoituus ei ollut niin tavatonta kuin yleiset käsitykset antavat

---

¹⁰¹ Hodgkin 2007, 196-197; Apps&Gow 2003, 3.

¹⁰² Esimerkiksi Heikkinen&Kervinen 1987, Nenonen 1992, Gaskill 1998.

¹⁰³ Heikkinen&Kervinen 1987, 276-291.

¹⁰⁴ Nenonen 1992, 109-111; Nenonen 2006, 375.

¹⁰⁵ Gaskill 1998, 160.

¹⁰⁶ Gaskill 1998, 146-147.

ymmärtää. Hän tuo esille muun muassa sen, että varhaismodernin ajan ihmisten käsitykset noidista olivat monimuotoisia ja epämääräisiä, etenkin koskien sukupuolikäsityksiä.¹⁰⁷

Noituustutkimuksesta löytyy muutamia miesnoitaselitysmalleja, jotka toistuvat useissa tutkimuksissa. Alison Rowlands on tarkastellut Saksan Rothenburgissa vuosien 1561 ja 1652 välisenä aikana käytyjä noitaoikeudenkäyntejä. Tutkimuksessaan hän päätyy lopputulokseen, että suurin osa Rothenburgin syytetyistä oli naisia. Rowlands kuitenkin muistuttaa, että myös miessyytetyjä esiintyi alueella (29.2%). Miessyytetyt hän on jakanut viiteen kategoriaan. Ensinnäkin olivat miehet, joiden epäiltiin tai joiden oli nähty osallistuvan noitasapattiin. Toisen ryhmän muodostivat pojat, jotka itse tunnustivat harjoittaneensa noituutta. Poikanoitien tapauksissa syytetyt väittivät usein aikuisten naisten houkutelleen heidät noituuteen. Kolmantena syytettyjen ryhmänä olivat miehet, jotka olivat yhteydessä noituudesta epäiltyyn naiseen. Tällöin miehet olivat niin sanottuja toissijaisia kohteita. Neljäntenä syytettyjen ryhmänä olivat tietäjämiehet (cunning folk), joiden uskottiin kykenevän niin hyvää tarkoitettavaan taikuuteen kuin vahingoittavaan noituuteenkin. Viimeisenä syytettyjen tyyppinä Rowlands mainitsee miehet, jotka joutuivat muista johtumattomista syistä ja ilman edeltävää tietäjän mainetta oikeuden eteen. Rowlands mainitsee oman lähdeaineiston puitteissa ainoastaan yhden tällaisen tapauksen.¹⁰⁸ Rowlandsin tutkimuksessa esiintyvät yleisimmät miesnoitaselitykset. Miesnoita nähdään toissijaisena kohteena, harhaoppisena tai ”tietäjämiehenä”.

Lyndal Roper keskittyy tutkimuksissaan ”Oedipus and the Devil” (1994) sekä ”Witch Craze” (2004) naispuolisiin syytettyihin muun muassa äitiys -teeman kautta. Vaikka Roper käsittelee pääosin iäkkäitä naissyytettyjä, joiden hän katsoo muodostaneen suurimman syytettyjen ryhmän Saksassa, ei hän ole unohtanut miesten osuutta syytettyjen joukossa. Roper korostaa, ettei voida esittää yleispätevää stereotyyppiä mikä pätsi kaikissa tapauksissa. Hänen tutkimuksessaan tulee kuitenkin esille perinteinen käsitys naissyytettyjen yleisyydestä ja miessyytettyjen marginaalisuudesta ja poikkeuksellisuudesta, mikä nykytutkimuksen valossa näyttäisi toteen osoittamattomalta oletukselta. Roperin kuvaukset miesnoidista sisältävät juuri ne elementit, jotka ovat saaneet osakseen kritiikkiä muun muassa Lara Appsin ja Andrew Gow’n toimesta. Roperin tutkimuksessa miesnoidat esiintyvät: toissijaisina kohteina, jolloin naisnoita on ollut ensisijainen kohde tai ”noitavainopaniikin” hallitessa yhteisöä.¹⁰⁹

---

¹⁰⁷ Gaskill 1998, 160.

¹⁰⁸ Rowlands 2003, 160-164.

¹⁰⁹ Roper 1994; Roper 2004, 6, 31-32, 74-75, 90.

William Monter on tarkastellut miesnoitia Normandiassa, jota hän pitää läntisen Euroopan merkittävimpänä maskuliinisen noituuden alueena. Harhaoppisuuskäsitys ja uskonnon merkitys nousevat esiin Monterin tutkimuksissa. Noidan arkkityyppi oli usein paimenena toimiva vanha mies tai teini-ikäinen poika. Myös pappeja sekä seppiä joutui muita enemmän syytösten kohteiksi. Pelätyimmät taitat tehtiin sammakon myrkyn avulla ja kaikista voimakkaimmat taitat suoritettiin varastetun ehtoollisleivän voimin, jolla saatettiin esimerkiksi tuoda hyvää onnea ja suojelusta katraalle. Tämänkaltaista paholaisen magiaa (ranskaksi *sortilége*) pelättiin ja sen käytöstä pyrittiin rankaisemaan aina kuin vain oli mahdollista. Monterin näkökulmasta noituus liittyi olennaisesti harhaoppiin ja esivallan yrityksiin karsia sitä.¹¹⁰ Usko harhaoppien pelosta noituussyytteiden taustalla ei kuitenkaan sovi kaikkiin noitaoikeudenkäynteihin. Markku Kouvon tapauksessa ei voida katsoa olleen kyseessä vaino harhaoppista talonpoikaa kohtaan, sillä uskontoon liittyviä elementtejä jutussa oli hyvin vähän, jos olleena. Papin todistuksetkin käräjillä liittyivät enemmän talonpojan ja kirkkoherran henkilökohtaisiin riitoihin tai viranhoitoa koskeviin erimielisyyksiin.

Ajatus miesnoidista yhteisöä palvelevina ”tietäjinä” on havaittavissa Owen Daviesin englantilaista kansantaikauskoa koskevassa tutkimuksessa. Davies on teoksessaan ”Cunning-Folk - Popular Magic in English History” (2003) keskittynyt taikuudenharjoittajiin, jotka muun muassa paransivat sairaita ja noiduttuja, ennustivat tulevaisuutta, paljastivat varkaita sekä tekivät lemmentakoja. Davies osoittaa miten näiden ”kansantietäjien” (cunning folk) ja noitien historia on erottamattomasti yhdessä toistensa kanssa. Noituustutkimuksen keskittyessä pääosin oikeudenkäynteihin, syytetyn ja syyttäjän suhteisiin sekä syytteiden narratiiviseen puoleen, on kansantietäjät usein jätetty tutkimuksen ulkopuolelle. Englantilaisissa maallisissa oikeusistuimissa kansantietäjien syytökset olivat kuitenkin pieni murto-osa kaikista noituussyytteistä. Daviesin mukaan näistä ”kansantietäjistä” enemmistö (2/3) oli miehiä. He tulivat kansankerroksesta, joka oli osittain luku- ja kirjoitustaitoinen ja omasi tietyn tasoisen auktoriteetin yhteisössä.¹¹¹

Markku Kouvon tapaus on ristiriidassa monien edellä mainittujen miesnoitakäsityksien kanssa. Kyseessä ei ollut naissyytetyn vanavedessä syytetyksi joutunut uhri. Huittisissa ei myöskään vallinnut noitavainopaniikkia, joka olisi saattanut kenet tahansa syytetyn asemaan. Kouvon tapauksessa ei liioin ollut kyse esivallan taistelusta harhaoppisuutta vastaan. Ammattimaisena

---

¹¹⁰ Monter 1997, 563, 592.

¹¹¹ Davies 2003, 7-13, 68-69.

tietäjänä häntä ei myöskään voida pitää, joskin hänen tiedetään palveluitaan, kuten karjaonnea, yhteisön muille jäsenille tarjonneen.

3.2 Miesnoidat Suomessa

Suomen noitaoikeudenkäyntejä tarkastellut Marko Nenonen on jakanut oikeusjutut kolmeen eri ryhmään. Ensimmäinen ryhmä pitää sisällään 1670-lukua edeltäneet oikeudenkäynnit, joissa yleisimmin syytettiin miehiä vahingollisesta noituudesta. Kaksi kolmasosaa syytetyistä vapautettiin syytteistä ja useimmiten syyttäjä oli yksityishenkilö, jolla oli aiempia erimielisyyksiä syytetyn kanssa. Toisen kategorian noituusoikeudenkäynteihin vaikutti omalta osaltaan hyvää tarkoittavan taikuuden kriminalisoiminen 1660-luvulla. Aluksi myös hyvää tarkoittavasta taikuudesta syytettiin enemmän miehiä. Seuraavien vuosikymmenien aikana naisten määrä kuitenkin nousi hallitsevaksi. Kaksi kolmasosaa hyvää tarkoittavasta taikuudesta syytetyistä tuomittiin ja tyypillisimmin syyttäjänä toimi papiston jäsen tai esivallan edustaja. Kolmanneksi ryhmäkseen Nenonen mainitsee 1660-luvun puolivälistä alkaen esiintyneet sapattioikeudenkäynnit. Nämä oikeudenkäynnit olivat saaneet vaikutteita mannermaan noitateorioista, joissa noitien uskottiin palvovan paholaista noitasapatissa.¹¹²

Markku Kouvon noituussyyte näyttäisi heijastelevan Suomessa käynnissä ollutta muutosta, jossa yksityishenkilön tilalle syyttäjäksi nousikin enenevässä määrin esivallan edustaja. Markku Kouvon tapauksessa esivalta toi asian esille, mutta myös yhteisön muut jäsenet toimivat aktiivisesti todistajina miehen noituudesta. Itse syytös koski edelleen perinteistä vahingoittavaa noituutta, mikä oli tyypillistä miesnoidille ja yksityishenkilöiden asettamille syytöksille. Aiemmin suurin osa miesnoidista oli vapautettu syytteistä, kun taas esivallan osuuden lisääntyttyä tuomioita langetettiin useammin.

Suomalainen miesnoita näyttäytyy tutkimuksessa naimisissa olevana talonpoikana, joka turvautui vahingoittavaan noituuteen. Kyseessä ei siis ollut yksineläjä, varaton tai muuten yhteisön alatasolla sinnittelevä yksilö. Syyttäjinä toimivat miesnoidalle tutut henkilöt, jotka omasivat samanvertaisen sosiaalisen statuksen kuin syytettykin.¹¹³

---

¹¹² Nenonen 2006, 375.

¹¹³ Nenonen 2006, 376.

Markku Kouvo sopii enimmiltä osiltaan suomalaisista noitaoikeudenkäynneistä annettuun kuvaan. Suurin osa syytetyistä oli talonpoikia tai heidän vaimojaan. Usein noidaksi epäilty saattoi olla varakas, joskin myös kiertäviä kerjäläisiä esiintyi. Noituudesta syytetty oli lähes poikkeuksetta tuttu, joka asui naapurustossa. Syytettyjen ikäjakaumassa voidaan nähdä muutos vuosisadan kuluessa. Vuosien 1620-1658 välisenä aikana enemmistö miessyytetyistä oli vanhoja, yli 60-vuotiaita. Vuosisadan lopulla vuosina 1674-1698 miessyytetyistä enemmistö kuului keski-ikäisten ryhmään, eli olivat iältään noin 35-59-vuotiaita. On siis mahdollista ajatella Markku Kouvon heijastelleen käynnissä ollutta muutosta syytettyjen ikäjakaumassa. Nenonen on jakanut syytetyt kahteen ryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluivat tilaton väestö, kuten palkolliset, kerjäläiset sekä loiset. Toisen ryhmän muodostivat talollisväestö, johon kuuluivat talonpojat ja heidän vaimonsa. Pääosa syytetyistä kuului viimeksi mainittuun, talollisten, ryhmään.¹¹⁴ Markku Kouvo on mielenkiintoinen esimerkki miesnoidasta, joka noidan maineen kehittymisen aikana kuului molempiin edellä mainituista ryhmistä.

1650-luvulla alkoivat oikeuskäytänteet ankaroitua. Syyttäjien määrä oikeusprosesseissa kasvoi ja kuolemantuomiosta tuli entistä tavallisempi. Nämä muutokset viittaavat siihen, että alioikeudet reagoivat omalta osaltaan hovioikeuden tiukentuneeseen linjaan. Kuten Ruotsinkin osalta myös Suomessa varsinaisia noitavainoja esiintyi pääosin vasta 1670-luvulla ja jo seuraavan vuosikymmenen aikana ne alkoivat laantua.¹¹⁵ Suhteutettuna muiden rikosten yleisyyteen noituus- ja taikuussyytteet muodostivat alle kahden prosentin osuuden kaikista riita- ja rikosprosesseista. Ala-Satakunnassa oli vuosien 1649-58 välisenä aikana yhteensä 32 noituus oikeudenkäyntiä, joista eniten tapauksia (8kpl) Huittisten pitäjässä.¹¹⁶

Vuosina 1649-58 Ala-Satakunnan alueella syytetyistä enemmistö oli naisia (59%), mutta 1660-luvulla tilanne kääntyi ja 2/3 osaa syytetyistä oli miehiä. Myöhemmin naiset muodostivat jälleen enemmistön syytetyistä. Markku Kouvon oikeudenkäynnit ajoittuvat siis juuri sille aikavälille, jolloin noituudesta syytettiin herkemmin miehiä. Vuosien 1649-58 välisenä aikana oikeusprosessien määrä lisääntyi Ala-Satakunnassa. Syyttäjinä esiintyivät niin yksityiset henkilöt kuin esivaltakin. Useimmat langettavat tuomiot, erityisesti kuolemantuomiot, langetettiin esivallan syytteestä.

---

¹¹⁴ Nenonen 1992, 189, 215-216.; Nenonen 2006, 375; Nenonen 2007, 122-123.

¹¹⁵ Heikkinen & Kervinen 1987, 277; Nenonen 1992, 105.

¹¹⁶ Nenonen 1992, 105, 140-141.

Kerjuulla kiertäneiden noitamaineeseen joutuneiden oikeudenkäynnit muodostivat huomiota herättävimmät oikeusprosessit.¹¹⁷

Markku Kouvon tapaus ei ollut ainutlaatuinen alueella. Raimo Viikki on tarkastellut toisen noitamiehen huittislaisen Matti Laurinpojan Hällin vaiheita, joissa on paljon yhteisiä piirteitä Markku Kouvon noitaoikeudenkäyntien kanssa. Myös Mattia syytettiin karjan ja sairauksien noitumisesta sekä omien maitaiden ja karjan taikomisesta. Oppia hän oli saanut toiselta noitamieheltä. Matti ilmeisesti selvisi ilman kovempia rangaistuksia vaikka hänet noituussyytteiden vuoksi muutamaan otteeseen käräjillä nähtiinkin. Viikin mukaan Matti Laurinpoika oli menestynyt melko hyvin, mikä herätti kateutta muissa. Tämän lisäksi hän oli luonteeltaan hyvin itsepäinen ja suututti useita ihmisiä.¹¹⁸ Edellä mainitut piirteet pätevät myös Markku Kouvoon. Isäntänä hän oli määrätietoinen oman edun tavoittelija ja aiheutti katkeruutta naapureissaan muun muassa kaskeamalla heidän maillaan. Luonteeltaan hän oli niin ikään äkkipikainen ja saattoi esiintyä uhkaavasti, jos tunsu oikeuksiansa rikottavan.

Kimmo Katajala on tarkastellut noituus- ja taikuussyytteitä 1600-luvun Käkisalmen läänin käräjillä. Hänen tutkimassaan tapauksessa Sortavalan talvikäräjiltä vuonna 1682 otettiin esille syyte, jossa talonpoika Antti Kähäräisen väitettiin pahoinpidelleen Lauri Laatikaisen niin pahasti, että tämä kuoli myöhemmin vammoihinsa. Syytetty ei itse saapunut käräjille, jolloin tämän vaimo oli astunut esiin ja selittänyt oman näkemyksensä tapahtumista. Syytetyn vaimo otti esille uhrin epäilyttävät puheet ja uhkaukset sekä kuinka tämä oli kironnut hänet. Oikeuskäsittely, jonka oli pitänyt koskea pahoinpitelyä ja kuolemantuottamusta, muuttuikin uhrin mahdollisen noituuden harjoittamisen selvittämiseksi. Todisteita ja todistajia vainajan noitataidoista alkoi pulpahtaa esiin runsain mitoin. Oikeusprosessia jatkettiin seuraavilla käräjillä ja nyt myös kuolemaan johtaneesta pahoinpitelystä syytetty Antti Kähäräinen oli paikalla. Taas alkuperäinen syyte jäi sivummalle ja käräjät keskittyivät kuuntelemaan edesmenneen Lauri Laatikaisen noituuden puolesta puhuvia todistuksia. Nyt jopa kirkkoherra ja pormestari todistivat Laatikaisen noitataidoista. Käräjillä tiedusteltiin miksi ei Laatikaista ollut vangittu. Kirkkoherra ja pormestari vastasivat, että Laatikainen oli piileskellyt, laiminlyönyt veroja eikä käynyt ehtoollisella, mikä oli vaikeuttanut hänen vangitsemistaan. Katajalan mukaan todellisena syynä saattaisi kuitenkin olla tällaisten kiertelevien noitien pelottava

---

¹¹⁷ Nenonen 1992, 111, 142-143.

¹¹⁸ Viikki 1973, 335-336.

maine. Ihmiset olivat yksinkertaisesti liian peloissaan tehdä kanteen tai todistaakseen. Nyt kuitenkin noita oli kuollut, joten todistajia alkoi ilmetä runsain määrin.¹¹⁹

Antti Kähäräisen ja Markku Kouvon tapauksissa voidaan nähdään niin yhteneväisyyksiä kuin eroavaisuuksia. Alun perin Kouvon noituuden harjoittaminen oli tullut esille salavuoteusjutun yhteydessä, tällöin häntä vastaan ei kuitenkaan ollut nostettu virallista kannetta. Kun vuoden 1658 maaliskuuhun vaihteessa Markku Kouvon noituusepäily tuotiin käräjille, aloitettiin aiheen käsittely muilla asioilla, Kouvon niittyriidan ja tämän vaimon Maisa Haritun perinnön selvityksillä. Tulivatko noituussyytteet käräjillä ilmi ”vahingossa” muiden asioiden yhteydessä? Todistajien lukumäärää ja yksityiskohtaiset todistukset viittaavat siihen, että noituussyytteen esille nostaminen oli yhteisön tiedossa eikä tullut yllätyksenä. Toisin kuin Antti Kähäräisen tapauksessa, Markun ilmiantajana ei toiminut samanvertainen yhteisön jäsen vaan esivalta. Markku Kouvon noitaoikeudenkäynneissä tuli ilmi, Kähäräisen tapauksen tapaan, yhteisön muiden jäsenien pelko häntä kohtaan. Olisiko joku Kouvon naapureista uskaltanut tuoda noituussyytteen käräjille? Se, että virallinen syyte tuotiin voutin toimesta käräjille vasta viisi vuotta ensimmäisten noituushuhujen jälkeen osoittavat, ettei muilla talonpojilla ollut tahtoa ilmiantaa Markku Kouvoa. Toisaalta muut talonpojat kyllä auliisti todistivat Markun noitataidoista oikeudessa, joten miksi he eivät nyt pelänneet noitamiehen kostoja?

3.3 Millainen oli miesnoita? – Käsitteitä miesnoidista

Miesnoidat kuten noituus yleisemmin oli monimuotoinen ilmiö, josta on vaikea, ellei mahdotonta muodostaa yhtä yleispätevää kuvausta. Liika yleistäminen on aiemmassa noituustutkimuksessa selvästikin luonut ja ylläpitänyt virheellisiä ja stereotyyppisiä käsityksiä niin noidista kuin noituudestakin.¹²⁰ Seuraavassa pyrin esittämään joitain yleisiä linjauksia, jotka ovat vaikuttaneet käsityksiin miesnoidista sekä vertaamaan niitä Markku Kouvon tapaukseen.

Miesnoitiin liitetään useasti rooli yhteisön syntipukkina. Malcolm Gaskillin esimerkkitapauksessa syytetty William Godfrey on (hyvin) toimeentuleva, keski-ikäinen talonpoika, joka toimi aktiivisesti niin yhteiskunnan kuin yhteisön asioissa, miliisinä sekä lautamiehenä ja veronmaksajana. William Godfrey tapaus on Gaskillin mielestä poikkeuksellinen tai ainakaan noituussyytteen kohteeksi

---

¹¹⁹ Katajala 1997, 294-296, 303-306.

¹²⁰ Ks. esimerkiksi Briggs 1996; Gaskill 1998, 160.

joutunut talonpoika ei vastaa yleiskuvaa noidasta. Gaskill huomauttaakin, että Godfrey'n noitaoikeudenkäynnissä esiintyvät rinta rinnan ”poikkeuksellisina” ja ”tavanomaisina” pidetyt noituussyytteiden piirteet. Vaikka itse syytetty vaikuttaisi poikkeukselliselta tapaukselta statuksensa, sukupuolensa tai ikänsä puolesta, ovat syytökset ja epäilyt usein samankaltaisia. Gaskillin mukaan:

”...Godfrey'n tarina voidaan myös nähdä klassisena esimerkkinä pelosta ja maleficiumista [vahingoittavasta noituudesta]. Mies riitaantuu naapurinsa kanssa, joka niin juorujen kuin pitkäaikaisen maineen mukaan käyttää noitakeinoja; sitten hän kärsii karjan menetyksestä ja hänen vaimonsa voi happanee; lopulta tietäjä-eukko (cunning woman) vahvistaa hänen epäilynsä ja hän tekee ilmoituksen maistraatille (magistrate)[...] Hänen naapurinsa, jotka niin ikään ovat riidoissa epäillyn kanssa, kokevat epäonnistumisia...”¹²¹

Gaskillin kuvaama tapahtumien kulku kuvaa lähes täydellisesti Markku Kouvon noituussyytteen etenemistä. Ainoa eroavaisuus on maistraatin osuus. Mielenkiintoista Gaskillin esimerkissä on se, että syytetyn naapurit ilmoittavat asiasta esivallalle. Kouvon tapauksessa vouti toi asian esille oikeudessa, mutta on mahdollista ajatella että muut yhteisön talonpojat olivat jo ennen asian oikeuteen tuomista vedonneet esivaltaan. Asia jää kuitenkin vain olettamukseksi, sillä lähdeaineisto ei anna vastausta tähän kysymykseen. Tällaisessa niin sanotussa syntipukki –teoriassa voidaan nähdä yhteneväisyyksiä Alan Macfarlanen teoriaan, jossa onnettomuuden sattuessa yhteisön jäsenet etsivät ympäriltään syyllistä epäonneen. Macfarlanen teoriaa käsittelemän myöhemmin yhteisöteeman yhteydessä.¹²²

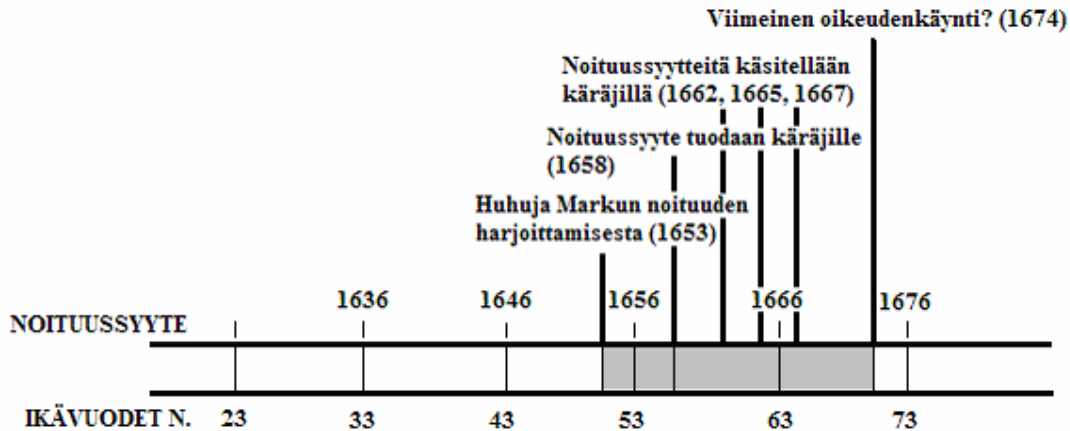
Noituussyytteen kohteeksi joutunut yksilö on usein esitetty yhteisön heikkona jäsenenä. Tämä on johtanut oletuksiin, että noidan maineen omaava olisi köyhä tai vanhus. Markku Kouvoa ei kuitenkaan voida pitää heikkona yksilönä tai uhrina. Kyseessä oli melko varakas talonpoika eikä suinkaan kerjäläinen. Markku Kouvon tapauksessa iän määrittely on hankalampaa, sillä ikää koskevia merkintöjä on säilynyt hyvin niukasti. Tämä ei ole poikkeuksellista, sillä esimerkiksi Marko Nenonen on väitöskirjassaan käyttämän aineiston yhteydessä havainnut, ikä on vain harvoin ilmoitettu oikeuden pöytäkirjoissa. Tämäkin silloin, jos syytetty on poikkeuksellisen nuori tai vanha. Jonkinlaista viitettä Markun iälle antaa Suomen asutuksen yleisluetteloon (SAY) merkitty tieto, että Markku Kouvo ja Maisa Harittu oli vuonna 1666, Tuomon luona asuessaan, vapautettu

---

¹²¹ Gaskill 1998, 147, 158; Lainausta on kirjoittajan suomentama. Gaskill 1998, 158.

¹²² Macfarlane 1970, 88.

veroista vanhuuden vuoksi.¹²³ Tällöin heidän on täytynyt olla mitä todennäköisimmin yli 60-vuotiaita. Vuonna 1652 oli verovelvollisuuden yläikärajaksi määrätty 63 vuotta.¹²⁴ SAY:n tietoon tulee kuitenkin suhtautua varauksella, sillä samalta vuodelta säilyneessä henkikirjassa Markku ja Maisa on merkitty Rasin talon kohdalle verotettavien joukkoon. Heidän kohdallaan ei ole merkintöjä vanhuudesta, vaan että heidät oli karkotettu noituuden vuoksi.¹²⁵ On siis otettava huomioon, että arviot Markku Kouvon iästä ovat vain suuntaa-antavia.

Kuva 3. Kuvioon on merkitty Markku Kouvon noituussyytteen eteneminen sekä arvio hänen mahdollisesta iästään. Ikäarvio perustuu tietoon, jonka mukaan Markku Kouvo on vuonna 1666 vapautettu veroista vanhuuden vuoksi.

Näyttäisi siis siltä, että Markku Kouvo olisi ollut noin 50-vuotias noituushuhujen alkaessa, joskin on otettava huomioon että epäilyjä on mitä todennäköisimmin ilmennyt jo ennen kuin niistä on mainittu oikeuden edessä. Huhujen ilmetessä Markku Kouvoa voidaan pitää keski-ikäisenä, mutta lähellä vanhuuden kynnystä, olevana miehenä. Iällä ei sinällään ollut lukuna niin suurta merkitystä kuin nykyään, sillä ihmiset eivät välttämättä tienneet tarkkaa syntymäaikaansa. Iän voidaan katsoa liittyneen enemmänkin yksilön fyysiseen ja henkiseen kuntoon.

Noituustutkimuksessa on usein myös ajateltu miesnoitien olleen kanssaveljiään feminiinisempiä. Käsitys on saanut kritiikkiä osakseen muun muassa Lara Appsin ja Andrew Gow'n toimesta.¹²⁶ Tämän käsityksen paikkaansa pitävyyttä voidaan arvioida uudelleen myös Markku Kouvon tapauksen yhteydessä. Kouvoa voisi pikemminkin luonnehtia hyvin maskuliiniseksi mieheksi, joka

¹²³ SAY 1654-1673 Huittinen (Talala), 76. KA.

¹²⁴ Orrman 1980.

¹²⁵ Ala-Satakunnan myllytulliluettelo vuodelta 1666, 996. KA.

¹²⁶ Apps&Gow 2003, 12-13.

täytti ne olennaiset kriteerit, joita mieheltä odotettiin. Näihin kuului muun muassa oman kotitalouden oikeuksista kiinnipitäminen, mikä näkyi riidoissa voudin ja naapureiden kanssa. Sukupuolella oli tärkeä rooli noituutta tarkasteltaessa, mutta on syytä muistaa että se oli vain yksi tekijä monen muun asian kanssa joka vaikutti noituussyytteisiin.¹²⁷

Miesnoidat on osassa noituustutkimuksista liitetty harhaoppisuuteen. William Monterin esittämien Normandiaa koskevien tutkimustulosten valossa noituussyytteet liittyivät usein paimenten yritykseen suojella katrastaan sekä vahingoittavaan noituuteen, jossa syytetyn väitettiin noitakeinoin vahingoittaneen karjaa tai ihmisiä. Noitasapattitapauksia oli Monterin mukaan Normandiassa suhteellisen vähän.¹²⁸ Normandian osalta uskonnolla ja kirkollisella esivallalla näyttäisi olleen suuri osa noituussyytteiden syntymisessä, mikä kumoaa osaltaan aiemmissa noituustutkimuksissa esitetyn yleistyksen, ettei miesten harjoittama noituus ollut ”saatanallista” eikä siihen liittynyt seksuaalisia piirteitä kuten naissyytettyjen tapauksissa.¹²⁹

Markku Kouvon tapauksessa ei uskonnollisia piirteitä juurikaan esiintynyt. Tämä saattaa osaltaan selittyä sillä että noitasapattioikeudenkäyntien, joissa on uskonnollisia elementtejä, esiintyi muita noitaoikeudenkäyntejä enemmän, määrä alueella kasvoi vasta Markun oikeudenkäyntien jälkeen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita etteivätkö 1600-luvun suomalaiset miehet olisi olleet tekemisissä ”saatanallisten voimien” kanssa. Miehet saattoivat muun muassa solmia sopimuksia Saatanan kanssa saadakseen esimerkiksi paremman viljasadon tai muunlaista maallista rikkautta.¹³⁰

Useimmat käsitykset miesnoidista eivät päde Markku Kouvon kohdalla. Häntä ei voida pitää yhteisön heikkona jäsenenä ja tästä syystä muita alttiimpana noituussyytteille. Noituusepäilyjen alkaessa Kouvo oli keski-ikäinen ja toimeentuleva, eikä suinkaan köyhä vanhus. Häntä ei myöskään voida pitää kanssaveljiään feminiinisempänä. Päinvastoin Kouvo esiintyi vahvana isäntänä, kotitaloutensa tarmokkaana puolustajana ja joidenkin silmissä jopa uhkaavana yhteisön jäsenenä. Kouvon tapauksessa ei ole myöskään viitteitä harhaoppisuudesta. Kirkollisen esivallan edustajana kirkkoherra etsi enemmänkin syyllistä kärsimilleen vahingoille kuin kirkon vastaisten harhaoppien harjoittajaa.

---

¹²⁷ Briggs 1996, 263.

¹²⁸ Monter 1997, 563-595.

¹²⁹ Apps&Gow 2003, 43.

¹³⁰ Aiheesta mm. Soili-Maria Ollin artikkeli ”The Devil’s pact: a male strategy”. Olli 2004.

3.4 Noitavaimo Maisa Harittu - Rikoskumppani vai sijaikärsijä?

Mies- ja naisnoidat kuvataan useasti lähes toistensa vastakohtiksi. Usein heidän ajatellaan myös harjoittaneen tietyn tyyppistä noituutta sukupuolestaan riippuen. Miehet on usein liitetty vahingoittavaan noituuteen, kun taas naiset hyvää tarkoittavaan taikuuteen. Markku Kouvon ja tämän vaimon Maisa Haritun syytteiden tarkastelu osoittaa tämän käsityksen virheelliseksi. Heidän tapauksessaan kummankin syytteet muistuttavat toisiaan. Vuoden 1662 käräjillä epäilyt Maisaa kohtaan tuotiin ensimmäisen kerran julkisesti esille. Maisan poikapuoli Tuomo syytti tätä vaimonsa sairaudesta sekä maltaiden tuhoamisesta. Vaikka kyseessä oli vahingoittava noituus, tuomittiin Maisa kahdentoista valalle taikuudesta (vidskepelse). Myös Markkua syytettiin taikuudesta vaikka yksityiskohtaisemmissa todistuksissa tuli ilmi vahingoittava noituus.¹³¹ Lara Apps ja Andrew Gow ovat pohtineet edellä mainittua käsitystä seuraavassa: ”Varhaismodernien noituuskäsitysten tapauksessa on omaksuttava joustava lähestymistapa sukupuolikysymyksiin, joka tunnustaa yhteiset ominaisuudet mies- ja naisnoitien välillä sekä varhaismodernien ajatusten ja kokemusten oikeellisuuden.”¹³² Tästä näkökulmasta noituussyytteet eivät näyttäisi yhtä sukupuolisidonnaisina kuin aiemmin on ajateltu. Noituustutkimukset, joissa noituussyytteet esitetään naissukupuolen alistamiskeinona, ovat saaneet oikeutettua kritiikkiä osakseen. Sukupuoliroolit olivat tosiasiaa paljon aiemmin esitettyä joustavampia.¹³³

Apps ja Gow puhuvat miesnoitien käsittelevässä tutkimuksessaan myös noituusoikeudenkäyntien toissijaisista kohteista¹³⁴. Aiemmassa tutkimuksessa toissijaisilla kohteilla on tarkoitettu naissyytetyn yhteydessä epäilyjen alaisiksi joutuneita läheisiä, esimerkiksi aviomiehiä. Apps ja Gow kritisoivat perinteistä ajatusmallia ja tuovat esille, että miesnoitien oli yhtä lailla mahdollista olla ensisijaisia noituussyytteiden kohteita sekä asettaa naispuoliset lähimmäisensä epäilystenalaisiksi.¹³⁵ Markku Kouvon oikeudenkäynti on hyvä esimerkki kuinka miehen noitusepäilyt saattoivat ulottua myös noituudesta epäillyn vaimoon. Maisan tapauksessa ei ollut viitteitä aiempiin noitusepäilyihin, joskin puutteellisten tietojen pohjalta ei voida varmuudella kertoa, oliko häntä aiemmin syytetty noituudesta.

¹³¹ Huittinen 17. helmikuuta 1662. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja, 97-97v, 99. TMA.

¹³² Lainaus on kirjoittajan suomentama. Apps&Gow 2003, 60.

¹³³ Esimerkiksi Malcolm Gaskillin kritiikki aiheesta. Gaskill 1998, 144-145.

¹³⁴ ”Secondary targets”. Apps ja Gow viittaavat tässä kohdin G.R.Quaifen teokseen ”Godly Zeal and Furious Rage: The Witch in Early Modern Europe” (1987), jossa Quaife esittää useissa tapauksissa miesten joutuneen syytetyksi noituudesta johtuen heidän yhteydestä naisepäilyyn (eli ensisijaiseen kohteeseen). Apps&Gow 2003, 46-47.

¹³⁵ Apps&Gow 2003, 47-49.

Tietoja Maisa Haritun aiemmista vaiheista on melko rajallisesti. Hänen kuitenkin tiedetään perineen edesmenneeltä mieheltään Peter Sutilta jonkin verran omaisuutta, jonka tämä oli kerjäämällä hankkinut. Tämä perintö joutui myöhemmin, syystä joka ei tuomiopöytäkirjasta tule ilmi, Sutilasta kotoisin olevan Yrjö Pekanpojan haltuun.¹³⁶ Patronyymin perusteella saattaisi olla mahdollista, että kyseessä oli Peterin poika ja näin ollen laillinen perillinen, mutta asiasta ei ole varmaa tietoa. Markku ja Maisa vihittiin vuonna 1658 eli samana vuonna kun Markun noituusepäilyt tuotiin käräjille. Epäluulot Maisaa kohtaan tuotiin julki neljän vuoden kuluttua, kun Maisan epäiltiin noituneen poikapuolensa vaimon sekä naapureiden karjaa.¹³⁷

Samoin kuin Markun tapauksessa, vouti Paavali Paavalinpoika Callia toimi ilmiantajana myös Maisa Haritun noitaoikeudenkäynnissä. Tuomo Juhe Talalasta väitti Maisan aiheuttaneen tämän oluenpanemisen epäonnistumisen. Saman kylän Markku Kupari kertoi hevosensa olleen riivattu ja kärsineen tyristä, mitkä Maisa oli parantanut. Myös Tuomo Juhe todisti Maisan parantaneen tämän hevosen neulojen avulla. Verrattuna Markku Kouvon noita- ja taikakeinojen käsittelyyn, Maisan tapauksessa kiinnitettiin hyvin paljon huomiota itse taikariittiin ja siinä käytettyihin apuvälineisiin. Myös Tapani Niilonpoika Kostilasta kertoi Maisan parantajantaidoista. Markku Kouvo oli jopa kehottanut erästä talonpoikaa hakemaan apua tyriinsä vaimoltaan. Sipi Yrjönpoika Hankurista kertoi Maisan olevan suurin noitanainen maan päällä, joka taisi niin tyrien kuin karjankin noitumisen.¹³⁸ Väitteet vahingoittavasta noituudesta jäivät kuitenkin hyvää tarkoittavien taikojen varjoon, mitkä nousi Maisa Harittua vastaan esitetyissä todistuksissa vahvasti esille. Markus Kuparin todistuksesta tuli ilmi, että Maisan puoleen oli käännytty esimerkiksi hevosten sairastuessa. Maisan parantajataitoihin selvästikin uskottiin, sillä hänen mainittiin parantaneen ainakin kahden isännän hevoset. Tämä kertoo osaltaan arvostuksesta jota parantajanaista kohtaan on yhteisössä tunnettu.

Uuden ajan alkua on usein kuvattu sukupuoliroolien tiukentumisen aikana. Kotitaloudessa vallitsi patriarkaalinen järjestys, jota myös valtio ja kirkko pyrkivät säännöksillään ylläpitämään. Mies nähtiin kotitalouden hallitsija, jonka oli kontrolloitava valtakuntaansa ankaralla, joskin oikeudenmukaisella otteella. Naisen tehtävä oli toimia miehensä tukena ja opastajana.¹³⁹ 1600-lukua koskevat sukupuolikäsitykset heijastuvat selkeästi myös noituustutkimuksessa. Markku Kouvon ja Maisa Haritun noitaoikeudenkäyntien vertailu osoittaa, etteivät syytteet ehkä olleetkaan niin

---

¹³⁶ Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 10: 64-64v. KA.

¹³⁷ Huittinen 17. helmikuuta 1662. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja, 96v-99. TMA.

¹³⁸ Huittinen 27. helmikuuta 1665. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja, 184-185v. TMA.

¹³⁹ Eilola 2002, 101-102.

sukupuolisidonnaisia kuin on esitetty. Tässä tapauksessa miehen ja naisen noituussyytteet olivat hyvin samankaltaisia ja heitä jopa syytettiin yhdessä, pariskuntana, tekemistään noituuksista. Syytteet koskivat molempien kohdalla niin vahingoittavaa noituutta kuin hyvää tarkoitettavaa taikuuttakin. Markulla ja Maisalla oli kummallakin pelottava noidan maine ja heitä molempia pidettiin uhkana muulle yhteisölle.

4. Yhteisö ja noituussyyte

4.1 Punkalaitumen paikallisyhteisö

Maatalous oli 1600-luvulla yhteisöllisyyttä luova ja vahvistava tekijä. Satakunnassa pelot jaettiin veroluvun mukaisessa suhteessa sarkoihin. Talon pelot jakaantuivat erillisiin sarkoihin, jotka olivat muodoltaan pitkiä ja kapeita. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että kylän talojen oli suoritettava peltotöitensä samoihin aikoihin. Kyläyhteisöjen tiiviys tuli esille erityisesti kun kyseessä oli ryhmäkylä. Myös suku, kirkko ja oikeuslaitos olivat vahvoja yhteisöllisyyttä rakentaneita tekijöitä.¹⁴⁰

Niin Punkalaitumella, kuin koko Suur-Huittisten alueella, asutus keskittyi jokivarsiin ja kylät olivat tiuhaan rakennettuja ryhmäkylä, joissa taloluku oli keskimäärin viisi taloa, mutta myös yksinäistaloja esiintyi.¹⁴¹ Kouvonon uudistila oli perustettu vuonna 1556 ja Kouvonon yksinäistilan nimissä talosta oli maksettu veroja vuodesta 1576 alkaen.¹⁴² Pinta-alaltaan Punkalaitumen suurin yksittäistalo sijaitsi Huittisten ja Loimaan pitäjien välisellä rajalla Palojokeen laskevan Kouvonon varrella. Erityisesti niittyomistuksia Kouvonojalla oli runsaasti muihin yksittäistaloihin verrattuna, muun muassa laajat ulkoniityt puolen peninkulman päässä idässä (Paro ja Ojaniitty). Matkaa lähimpiin punkalaitumelaisiin kyliin, Teikarlaan ja Hankuriin, Kouvonojalta oli linnunteitse noin kymmenen kilometriä. Läheisempiä naapureita löytyi kolmen kilometrin päässä ollut Hennijoen kylä. Niin Kouvonoja kuin Hennijoenkin kylä edustivat todellista korvenraivaajaperinnettä. Aluetta ympäröivät laajat, koskemattomat metsät.¹⁴³ Kreivikuntien jaossa vouti Paavali Callia ilmaisi jopa pelkonsa Hennijoen kylän kohtalosta, joka oli aikoinaan siirretty Loimaan pitäjään ja saattoi nyt päätyä Arvid Wittenbergin läänitykseen. Inspektori Hans Hansson

---

¹⁴⁰ Haikari 2006, 25-27.

¹⁴¹ Orre 1977, 138-139.

¹⁴² Suvanto 1986, 77.

¹⁴³ Orre 1977, 63-65.

Gode ilmoitti kuitenkin voudin tiedot virheellisiksi, sillä Hennijoki kuului Vampulan neljänneskuntaan ja näin ollen pysyisi Kustaa Hornin vanhan palkkaläänityksen osana. Vouti näyttää pitäneen Hennijoen aluetta arvossaan, sillä hän mainitsi Hennijoen talonpoikien tilojen olevan vauraita ja heidän asuvan keskellä kreivikunnan lampuotien parhaita erämaita. Erityisesti kaskeamisen suhteen seutukunnan erämaat tarjosivat paljon mahdollisuuksia.¹⁴⁴

Periferiassa sijainnut tila saattoi siis olla hyvin tuottoisa ja tarjota paremmat resurssit kuin ryhmäkylien täyttämän Punkalaitumenjoen varressa. Markku Kouvo näyttää ymmärtäneen alueen antamat mahdollisuudet jopa siinä määrin, että ajautui lukuisiin maariitoihin alueen muiden talonpoikien kanssa. Kouvononjan isännän valitettiin muun muassa kaskeamiseen muiden mailla. Kaskeaminen elinkeinona on usein jäänyt peltoviljelyn varjoon, vaikka se oli tärkeä tapa hankkia elanto ja tarjosi useasti monenkertaisen sadon perinteiseen peltoviljelykseen verrattuna.

Vuoden 1652 tienoilla Markku vaihtoi Kouvononjan tilan Rasin taloon Talalan kylässä. Siinä missä Kouvononja oli sijainnut soiden keskellä ja ”laitakulmilla”, oli Talalan kylä puolestaan hyvien kulkuyhteyksien päässä muun muassa Huittisista. Kylä sijaitsi Urjalaan kulkevan maantien ja Punkalaitumenjoen välissä.¹⁴⁵ Talala oli yksi Punkalaitumen tärkeimmistä kylistä, joskin kylä koki huonojakoin aikoja. Vuonna 1649 Talalan kaikki kuusi taloa ilmoitettiin autioiksi. Tarkkaa syytä kylän epäonnelle ei tiedetä, mutta mahdollisesti tulipalo tai ankara tulva voisi selittää yhtäkkiä piikin autiotalojen määrässä. Ilmeisesti Markku Kouvo ei kovin lämmintä vastaanottoa kylästä saanut. Epäsuosio muuttui julkiseksi viimeistään vuonna 1658, kun noituusepäilyt otettiin esille julkisesti Huittisten käräjillä. Lopulta, vuonna 1662, kyläläiset jopa pyysivät viranomaisilta Markku Kouvon karkottamista. Noidan maine näyttäisi muodostuneen suhteellisen hitaasti, sillä olivathan ensimmäiset viitteet asiasta ilmenneet jo vuonna 1653.¹⁴⁶

Miksi Markku sitten muutti syrjäseuduilta muiden tarkkailevien katseiden alle? Oliko kyseessä kenties taloudellinen ratkaisu? Varmaa vastausta kysymykseen ei löydy. Seppo Suvanto on maininnut, että Kouvon oli selvittävä suurista sakoistaan, minkä vuoksi hän vaihtoi tilansa Talalan

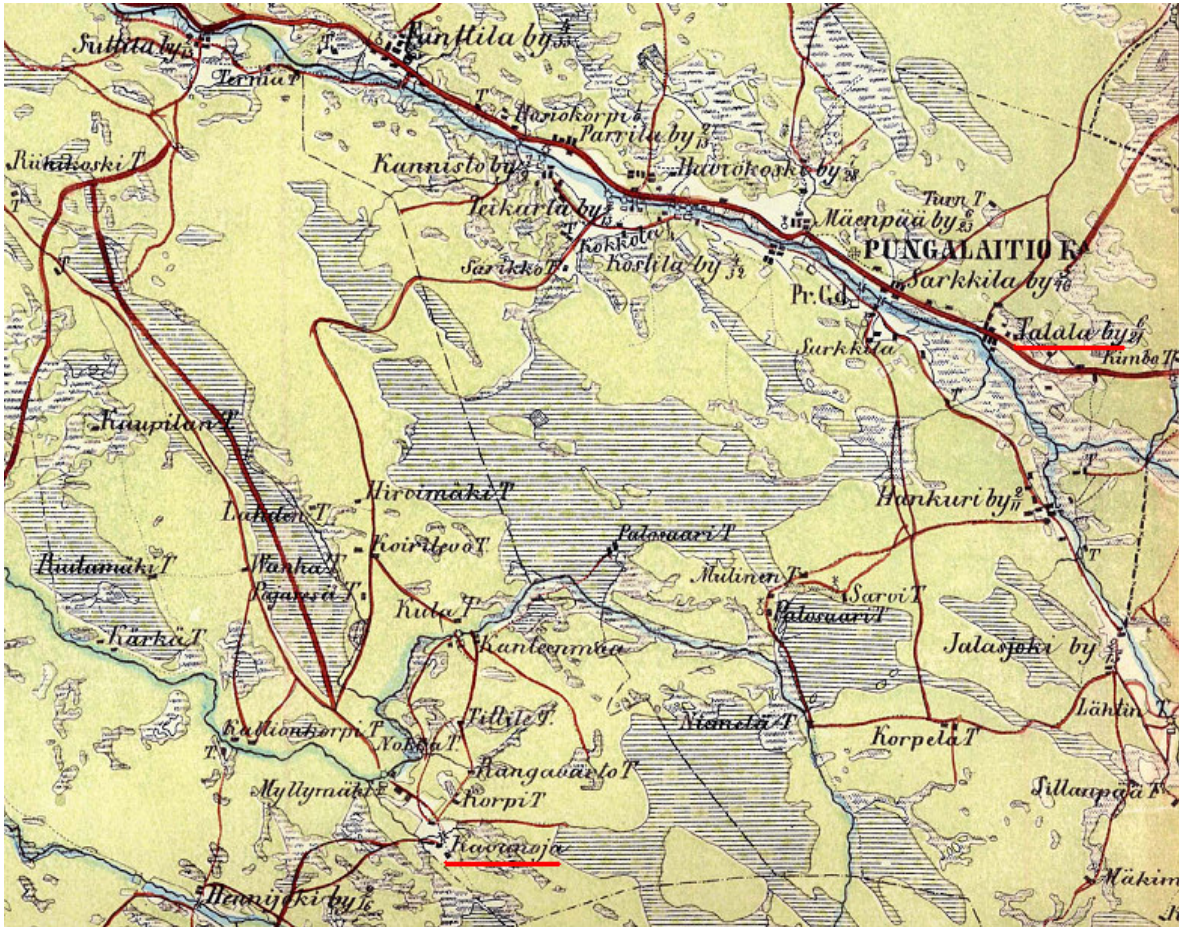
---

¹⁴⁴ Haikari 2006, 77-78.

¹⁴⁵ Suvanto 1986, 73.

¹⁴⁶ Huittinen 17. helmikuuta 1662. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja, 97-99v. TMA; Haikari 1999, 59.

Kartta 5. Kartta havainnollistaa Kouvojon ja Talalan kylän sijainnit suhteessa Pungalaitumen ”keskustaan”. Karttaa tarkasteltaessa on otettava huomioon, että 1600-luvulla oli huomattavasti vähemmän taloja ja kyliä kuin 1800-luvun kartassa. Esimerkiksi Kouvojon läheisyydessä ei tuolloin ollut Hennijoen kylän lisäksi juuri muita kyliä. Lähde: Kalmbergin kartta (1856).

Rasiin, joskin joutui siitä pian luopumaan.¹⁴⁷ Tämä selitysmalli on ristiriidassa 1650-luvun läänitilien valossa. Näyttäisi nimittäin siltä, että Markku Kouvo vaihtoi taloa suurempaan. Kouvojon ollessa 1/3 manttaalin suuruinen, Rasin talo oli 2/3 manttaalia.¹⁴⁸ Janne Haikari on puolestaan arvioinut tilanvaihdon taustalla olleen Kouvojon naapureiden kanssa käydyt maariidat. Markku Kouvo oli pyrkinyt hyödyntämään mahdollisimman tarkkaan suhteellisen pienikokoisen tilansa resurssit. Tämä saattoi aika ajoin tapahtua naapureiden kustannuksella. Haikarin mukaan tilanvaihto antoi mahdollisuuden siirtyä ”uuteen ympäristöön”. Tilanvaihto saattoi myös merkittävästi tarmokkaalle talonpojalle mahdollisuutta kartuttaa varakkuuttaan.¹⁴⁹ Oma arvioni on, että kummatkin selitysmallit on nähtävissä tilanvaihdon taustalla. Tulehtuneet välit lähialueen

¹⁴⁷ Suvanto 1986, 77.

¹⁴⁸ Henkikirja, Huittinen, vuodelta 1653. Turun ja Porin läänin läänitilit. KA.

¹⁴⁹ Haikari 1999, 57-59.

talonpoikiin sekä lukuisat riidat ja niistä langetetut sakkotuomiot olivat talonpojalle raskas taakka. Näissä olosuhteissa maisemanvaihto saattoi tuntua hyvinkin varteenotettavalta vaihtoehdolta.

Punkalaitumella talolliset olivat ylivoimaisesti suurin väestöryhmä muodostaen noin 60-70 prosenttia väestöstä. Seuraavaksi eniten oli palkollisia, renkejä ja piikoja. Talonpojat eivät olleet vain suurin vaan myös hallitsevin väestöryhmä, sillä säätyläisiä Punkalaitumella edustivat vain Grannen perhe, paikallinen papisto sekä yksi varusmestarin vaimo. Talonpojat olivat keskenään suhteellisen tasavertaisia, sillä talot olivat enimmäkseen keskikokoisia eikä alueelle syntynyt ratsutilallisten yläkerrosta kuten esimerkiksi Huittisissa ja Loimaalla. 1600-luvun lopulla Punkalaitumen isännistä noin puolet omistivat viljelemänsä maat ja loput olivat kruununtiloja. Käytännössä ero edellä mainittujen omistusmuotojen välillä ei ollut niin suuri kuin voisi ajatella, sillä niin perintö- kuin kruununtilakin saatettiin siirtää isältä pojalle. Kruununtilat saivat päättää toimistaan itsenäisesti, kunhan vain hoitivat veronsa.¹⁵⁰

4.2 Sosiaaliset tekijät noituussyytteen taustalla

Suurvalta-ajalla sodankäynti ja siitä juontuva verotuksen kiristyminen näkyivät konkreettisesti ihmisten elämässä. Epäonni saattoi kohdata yhteisöä monessa muodossa. Katovuodet, ankara ilmasto ja epidemiat olivat niin ikään tuon ajan vitsauksia. Jo edellisellä vuosisadalla alkanut pieni jääkausi vaikutti ilmasto-oloihin, jonka seurauksena hallat ja katovuodet verottivat satoa huipentuen 1690-luvun suuriin nälkävuosiin.¹⁵¹ Malcolm Gaskill esittää muutamia piirteitä, jotka toistuvat noituuden kohteiksi joutuneiden todistuksissa. Ensinnäkin esille nousi varmuus siitä, kuka epäonnen tuoja eli noita oli. Usein ”varmana” syyllisenä esitettiin noidan maineen omannut henkilö, jonka kanssa syyttäjillä usein oli vaikeat suhteet. Toisekseen noituussyytettä usein edelsi konflikti naapurien kanssa. Tilanteet, jotka koskivat ihmisten kokemia selittämättömiä ilmiöitä ja epäonnisia tapahtumia, saattoivat tapahtua jo paljon ennen asian tuomista oikeuden eteen. Gaskillin mukaan todistusten ilmetessä syytetty herätti lopulta niin paljon epäluuloja yhteisössä, että raskauttavana todisteena pidettiin niin hyvää tarkoittavaa taikuutta kuin vahingoittavaa noituuttakin.¹⁵²

---

¹⁵⁰ Niemelä 1986, 189-190.

¹⁵¹ Jutikkala 2003, 292, 295.

¹⁵² Gaskill 1998, 162-163.

Noituussyytteisiin liittyi usein siis kolme tekijää: konfliktin olemassaolo, noitauskomusten levinneisyys sekä oikeudelliset puitteet, joissa edellä mainitut konfliktit saatettiin purkaa noituususkomusten kautta. Konfliktinäkökulmassa on kuitenkin Gaskillin mukaan otettava huomioon, ettei se ole vain ”noituussyytteeseen kulminoituva ketjureaktio”. Sen sijaan hän kuvaisi oikeudenkäyntejä enemmänkin verkostona, jossa hänen esimerkkitapauksessaan noituudesta syytetty William Godfrey muodostaa vain yhden haaran. Kaikenlaiset riidat ja väittelyt lisääntyivät loputtomiin saamatta kunnollista päätöstä, erityisesti tapauksissa, joissa osapuolet olivat saman sosiaalisen aseman omaavia. Gaskillin mukaan Godfrey noituussyyte ei liity ainoastaan noituuden kokemiseen ja teorioihin, vaan myös noituuden kokemiseen yleisemmällä tasolla. Sen avulla voidaan tarkastella ajan yhteiskunnan ja sen jäsenten keinoja käsitellä ja vastata yhteenottoihin ja kilpailuun.¹⁵³

Noituus ja noitaioikeudenkäynnit koskettivat kaikkien elämää, joskaan kaikki eivät syytetyn paikalle joutuneet. Joissain tapauksissa syytteet saatettiin todeta perusteettomiksi eivätkä rangaistuksetkaan yleisesti ottaen suomalaisissa oikeudenkäynneissä olleet kohtalokkaita. Noituussyytteen oli kuitenkin oltava uskottava, sillä muutoin asia ei olisi oikeusistuimeen asti edennyt.¹⁵⁴ Noituususkomukset ja -syytteet liittyivät olennaisesti niin yhteisöllisiin kuin yksilönkin valtakysmyksiin.¹⁵⁵ Riidat yhteisön jäsenten välillä on usein nähty noitaioikeudenkäyntien taustalla. Jari Eilolan mukaan noituussyyteiden alku oli enemminkin sovittelun toistuvassa epäonnistumisessa kuin konfliktissa itsessään.¹⁵⁶ Sosiaalisten tekijöiden korostaminen noitaioikeudenkäyntien taustalla juontuu suureksi osaksi antropologi ja historiantutkija Alan Macfarlanen 1970-luvulla kehittämästä teoriasta. Macfarlanen mukaan noituussyytteet esiintyivät useimmiten naapurusten välillä. Ihmiset, jotka epäilivät joutuneensa noituuden uhriksi, olivat henkilöitä, jotka kieltäytyivät auttamasta naapureitaan. Avunannosta kieltäytyminen oli vastoin perinteisiä naapuruuteen liittyviä käsityksiä. Macfarlanen mukaan ihmiset uskoivat myös, että moraalinen loukkaus saattoi aiheuttaa fyysistä kärsimystä. Noituuden uhriksi joutuminen oli seurausta avun epäämisestä.¹⁵⁷

Vaikka Macfarlanen teorian vaikutus voidaan nähdä monissa myöhemmissä historiantutkimuksissa, hylkäsi hän itse käsityksensä melko nopeasti. Ongelmalliseksi osoittautui harhakuva aikaisemmasta

---

¹⁵³ Gaskill 1998, 143, 155, 162, 168.

¹⁵⁴ Toivo 2006, 91.

¹⁵⁵ Briggs 1995, 398.

¹⁵⁶ Eilola 2003, 273.

¹⁵⁷ Macfarlane 1970, 93-94.

muuttumattomasta ja tasa-arvoisesta yhteisöstä.¹⁵⁸ Osa tutkijoista näkee edelleenkin talonpoikaisyhteisön harmonisena ja staattisena. Muun muassa Jari Eilola katsoo ihmisten suhteiden perustuneen tasapainolle, mikä ylläpiti eräänlaista harmoniaa yhteisössä. Tämä tasapaino saattoi aika ajoin esimerkiksi naapurusten välillä horjua mikä johti riitoihin.¹⁵⁹ Vaikka tasapainoon on yhteisön jäsenten välillä varmastikin pyritty, todellisuus näyttää olleen toisenlainen. Käräjillä tuotiin ilmi erilaisia tilanteita, joissa naapuruuden ja yhteisöllisyyden rajoja koeteltiin. Tämä ei ainoastaan koskenut syytettyä vaan myös todistajat toimivat aika ajoin vastoin yhteisöllisiä normeja. Kouvon noituussyytteen yhteydessä otettiin muun muassa esille kuinka naapurin emäntä oli repinyt luvatta ruohoa tämän niityltä.¹⁶⁰ Ihmiset elivät tiiviissä yhteisössä, joten konflikteja ja mielenilmaisuja ilmeni todennäköisesti hyvin usein ja ”epäharmonia” oli enemmänkin sääntö kuin poikkeus.

Riidoilla saattoi tästä huolimatta olla osuutta noituussyytteen syntymiseen. Oikeudenkäynneissä olivat tulleet ilmi Markun lukuisat riidat lähikylien talonpoikien kanssa. Noituussyytteen taustalla voidaan nähdä pikemmin yhteisön jäsenten kyllästyminen jatkuvaan häiriötekijään kuin jokin tietty riitatilanne. Markku Kouvo ei kyennyt sovitteluun riitoja ja kaunaa muiden yhteisön jäsenien kanssa. Tässä heijastuu hyvin Jari Eilolan käsitys, jonka mukaan syytteet eivät nousseet konfliktista itsestään vaan sovittelun epäonnistumisesta. Tiettävästi ensimmäistä maariitajuttuaan Kouvo kävi Huittisten käräjillä jo vuonna 1635, eli oltuaan Kouvonojan talon isäntänä vasta muutaman vuoden. Tuolloin hän kiisteli Kosken kylä asukkaiden kanssa kaskeamisesta. Riitamaille määrättiin tutkimus, joka ei kuitenkaan muuttanut asioita lainkaan sillä molemmat osapuolet jatkoivat kaskeamistaan omiksi katsomillaan alueilla. Kouvo kirjoitti asian tiimoilta jopa kirjeen hallisijalle, jossa hän perusteli kantaansa seuraavasti:

”[...] ...minua täällä Suomessa on ilman armoa sakotettu minun omien yksityisten maitteni omistamisesta vastapuolen asiattomien kertomusten perusteella, vaikka lailliset katselmusmiehetkin katsoivat, että eivät voi hyvin omintunnon kieltää minulta minun omistuksiani.[...] ...minun riitaveljeni, Loimijoen Kosken kylän asukkaat, vaivaavat ja rasittavat minua kaikkinaisin verukkein päivä päivältä yhä enemmän eivätkä anna minun rauhassa nauttia maitani vanhojen rajojen sisällä...”¹⁶¹

---

¹⁵⁸ Nenonen 1992, 237-238.

¹⁵⁹ Eilola 2003, 273.

¹⁶⁰ Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 10:64v-. KA.

¹⁶¹ Topographica vol. 594. Kirjeen katkelman suomentanut Seppo Suvanto 1986, 107-108.

Riita-asia palautettiin takaisin paikallistasolle ja sinnikkyystään huolimatta Markku Kouvo jäi jutussa hävinneeksi osapuoleksi. Huomion arvioista maariidoissa oli se, että Kouvo kävi niitä lähikylien talonpoikien kanssa, joten välimatkaa heihin oli enemmän kuin hänen muutettua tiiviiseen Talalan kyläyhteisöön. Oliko tämä mahdollisesti syy miksi epäilyt Kouvon noitataidoista nousivat esiin vasta hänen muutettua kylään?

1970-luvulla noituustutkimusta Britanniassa johti aiemmin mainittu Keith Thomasin ja Alan Macfarlanen ajatusmalli, jossa noituussyytteiden liikkeelle panevana voimana toimi naapurisuus sekä yhteisön reagoiminen taloudellisiin ja uskonnollisiin muutoksiin. Tämän selitysmallin mukaan noituudesta syytetyksi joutui useimmiten yhteisön köyhimmät ja muista riippuvaisimmat yksilöt, jotka useimmiten olivat naisia.¹⁶² MacFarlanen mukaan noituususkomukset olivat tuon ajan ihmisille yksi tyydyttävimmistä selityksistä oudoille tapahtumille ja epäonnelle, joskaan kaikkia epäonnisia tapahtumia ei selitetty noituudella. MacFarlane esitti tutkimuksessaan, että noituus toimi selityksenä ainoastaan yksilöllisille onnettomuuksille, ei yhteisesti koetuille epäonnistuneille tilanteille kuten suuriin ilmastonmuutoksiin.¹⁶³ Markku Kouvon tapaus on ristiriidassa tämän näkökulman kanssa. Kouvon todistettiin syyllistyneen vahingontekoihin, jotka voidaan nähdä enemmän yhteiseksi koetuksi kuin yksilöllisiksi onnettomuuksiksi. Tällaisista esimerkkinä Hennijoen kylän tulipalo, jonka Kouvon koettiin kiroamisellaan ja noitariiteillään aiheuttaneen. Muutamat todistukset koskivat myös epäilyjä, joissa Kouvon kerrottiin noituneen karhun tai suden vahingoittamaan kyläläisten karjaa.¹⁶⁴

Macfarlane esitti kaksi hypoteesia, jotka kuvaavat ihmisten suhtautumista noituuteen. Ensinnäkin ihmisten kohdatessa epäonnea he saattoivat etsiä ympäriltään syyllistä selittämättömiin tapahtumiin. Toiseksi syyttäjät saattoivat pitää syytettyä epämiellyttävänä yhteisön jäsenenä ja tästä syystä syyttää tätä ikävistä tapahtumista. Molemmista ajatusmalleista löytyy Macfarlanen mukaan todisteita. Yleisimmäksi noituussyytteen etenemisjärjestykseksi hän mainitsee tilanteen, jossa vahinkoa edelsi riita, jolloin epäily oli siis ilmassa jo ennen itse onnettomuutta. Tällaiset tunteet kasvoivat ajan kuluessa ja vähitellen koko kylässä juoruttiin noituusepäilystä. Macfarlane kiinnittää Essexiä koskevan tutkimusaineistonsa pohjalta huomiota siihen, miten noitaoikeudenkäyntejä voidaan ymmärtää paremmin kiinnittämällä huomiota kyläläisten välisiin suhteisiin eikä niinkään itse onnettomuuteen. Macfarlanen teoria liittyy erityisesti kerjuulla kiertäneisiin noitiin. Ihmiset,

---

¹⁶² Hodgkin 2007, 184.

¹⁶³ MacFarlane 1970, 89.

¹⁶⁴ Huittinen 17. helmikuuta 1662. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja. TMA; Huittinen 27. helmikuuta 1665. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja. TMA.

jotka eivät auttaneet toista loukkasivat yhteisön yhteistyön periaatteita vastaan. Vanhan auttamistradition vuoksi henkilöt, jotka eivät auttaneet lähimäistään, potivat huonoa omatuntoa ja halusivat tuntea itsensä pikemmin noidutuiksi kuin avunannosta kieltäytyjiksi.¹⁶⁵

Markku Kouvon esimerkki sekä tukee että kyseenalaistaa Macfarlanen käsityksiä noituussyytteistä. Näkemys, jonka mukaan noidaksi syytetty olisi ollut yhteisön heikko jäsen, ei toteudu Kouvon tapauksessa. Hän ei ollut köyhä eikä muista riippuvainen noituussyytteiden noustessa esille. Vasta karkotustuomioiden voidaan katsoa muuttaneen Kouvon asemaa ja tehneen hänestä riippuvaisen muiden yhteisön jäsenten avusta. Kouvon tapaus näyttäisi kuitenkin tukevan Macfarlanen teorioita. Erityisesti käsitys riidoista ennen epäonnisia tapahtumia ja epäilyksien leviäminen onnettomuuden aiheuttajasta sekä huhupuheiden lisääntyminen vaikuttaisi järkevältä selitysmallilta Kouvon noidan maineen kehittymistä selitettäessä.

Auttamistraditio ja huono omatunto noituussyytteen taustalla ei kuvastu tutkimusaineistossani. Lähteistä tulee pikemminkin päinvastainen kuva tilanteesta, joskaan Kouvon tapausta ei suoraan voida verrata avunpyyntöön, sillä kyseessä ei ollut varsinaisesti kerjuulla kiertelevä henkilö. Noituussyytteiden esittäjien huonosta omatunnosta ei ole viitteitä. Todistuksista ilmenee enemmänkin närkästys Kouvoa kohtaan. Miehen kerrottiin esimerkiksi useaan otteeseen pyytäneen olutta kylän emänniltä, jotka olivat näistä pyynnöistä kieltäytyneet. Tämän jälkeen Kouvo oli kironnut emännät, mitä oli seurannut jokin epäonninen tapahtuma kuten karjan menetys.¹⁶⁶

Raisa Maria Toivo on tutkinut noituutta ja noitaoikeudenkäyntejä 1600- ja 1700-luvun Suomessa. Hänen mukaansa noituus ja noitauksikomukset liittyvät läheisesti valtaan ja hierarkiaan koskien niin paikallisyhteisöjä kuin koko valtakuntaakin. Artikkelissaan ”Marking (dis)order: witchcraft and the symbolics of hierarchy in late seventeenth- and early eighteenth-century Finland” Toivo tarkastelee mitä noituus- ja taikusoikeudenkäynneissä käytetty sanasto ja kuvakieli kertovat sosiaalisesta hierarkiasta sekä talonpoikaisyhteisöjen arvojärjestyksen perusteista ja luomisesta. Sosiaaliset konfliktit ja kilpailu ovat tärkeitä osia paikallisyhteisössä ja sen sosiaalisessa dynamiikassa. Toivo muistuttaa, ettei tästä huolimatta tule unohtaa tai vähätellä itse noituususkomusten merkitystä noituussyytteiden taustalla.¹⁶⁷

---

¹⁶⁵ Macfarlane 1970, 92-97.

¹⁶⁶ Esimerkiksi Huittinen 27. helmikuuta 1665. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja. TMA.

¹⁶⁷ Toivo 2004, 9, 13.

Markku Kouvon noitaoikeudenkäynnit paljastavat monia piirteitä Punkalaitumen paikallisyhteisöstä. Kouvon asema muuttui olennaisesti hänen muutettua Talalan tiiviiseen kyläyhteisöön. Ilmeisesti hänen taloudellisen aseman heikkeneminen ja uhkaava käyttäytyminen johti vähitellen siihen, että muut kyläläiset pitivät miestä rasitteena. Vuoden 1665 käräjillä Talalan kylässä asuva Markku Kupari kertoi Kouvon suivaantuneen naapureihinsa ja noituneen heidät, koska he eivät olleet tarpeeksi auttaneet häntä sakkoviljojen ja verojen kanssa. Asian yhteydessä tuotiin ilmi naapurien tyytymättömyys Kouvon laiskuutta kohtaan, mikä tuo hyvin esiin hänen huonon maineensa yhteisön sisällä.

4.3 Syyttäjät ja todistajaverkostot

Syytteen noituudesta saattoi nostaa yksityinen henkilö tai esivallan edustaja kuten vouti, pappi tai nimismies. Vuosisadan loppua kohti mentäessä esivallan osuus syyttäjistä nousi. Yleisesti ottaen yksityisten henkilöiden ja esivallan syytteet erosivat toisistaan. Pääpiirteittään syytökset voidaan jakaa kolmeen ryhmään: vahingoittava noituus, hyvää tarkoittava taikuus sekä noitasapatti- ja paholaiskuvitelmat.¹⁶⁸

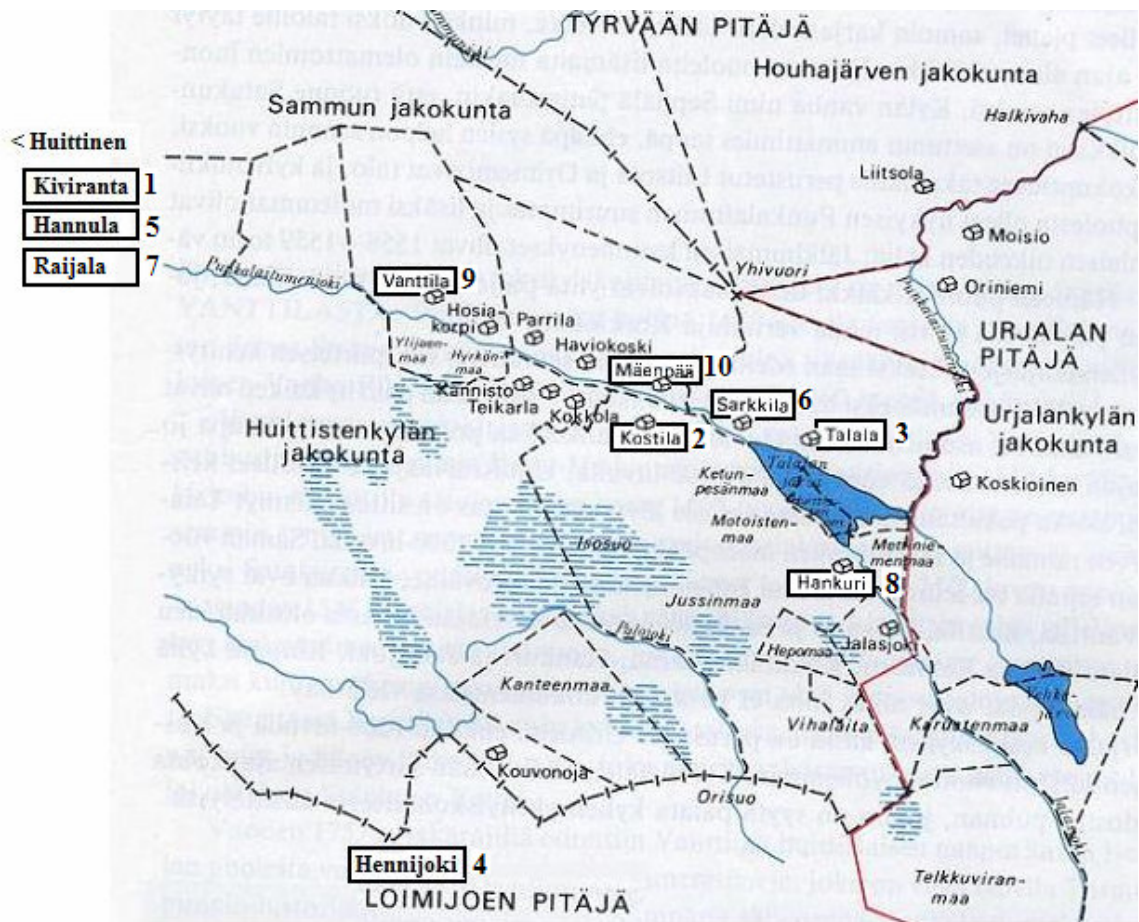
Vuoden 1658 käräjillä vouti Paavali Paavalinpoika Callia ilmiantoi Markku Kouvon, joka oli huhupuheiden mukaan harjoittanut noituuutta (trolldom) ja taikuutta (vidskepelse). Vouti Callia kertoi Markun myös tarjonneen karjaonnea erälle Kostilan kylän emännälle. Käräjillä todistivat voudin lisäksi Kostilassa asuva kirkkoherra, kaksi lautamiestä Sarkkilasta ja Raijalasta (Huittisista) sekä talonpoikia Markun kotikylästä Talalasta ja sen lähikylistä: Hannulasta ja Hennijoelta.¹⁶⁹

Kartasta voidaan havaita miten Talalan kylän välittömässä läheisyydessä olleista kylistä oli talonpoikia todistamassa Kouvon noituudesta. Heidän osallisuutensa selittyy välittömällä ja tiiviillä vuorovaikutussuhteella syytettyyn. Hennijoen kyläläisten kanssa Kouvo oli ollut tekemisissä asuessaan Kouvonojan tilalla ja Vanttilan kylässäkin hän mitä todennäköisimmin oleskeli jonkin aikaa. Huittisten alueelta Kouvon oikeudenkäynnissä esiintyivät esivallan edustajat, vouti ja lautamiehet. Heillä ei ollut yhtä tiiviistä kanssakäymistä Kouvon kanssa kuin Punkalaitumen talonpojilla. Esivallan todistukset liittyivätkin enemmän kuulopuheiden luotettavuuden arviointiin kuin omakohtaisten kokemusten esittämiseen.

---

¹⁶⁸ Nenonen 1992, 114, 117.

¹⁶⁹ Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I. KA.

Kartta 6. Markku Kouvon noita-oikeudenkäynneissä vuosina 1658-1665 todistajina toimineiden asuinkylät. Numerot kylien yhteydessä liittyvät Taulukko 1:teen (sivu 46). Karttälähde: Punkalaitumen Punkalaitumen historia 1, 1986.

Markkua kohtaan esitetyt syytteet liittyivät enimmäkseen kiroamiseen ja parantamiseen. Kiroamiset kohdistuivat pääosin henkilöihin, joiden kanssa tällä oli jo entuudestaan huonot välit tai konflikteja. Markun esimerkiksi tiedettiin kironneen kosta Hennijoen kylälle, jonka kanssa hänellä oli ollut rajariitoja jo vuonna 1647. Riitajuttu päättyi Markulle epäsuosiollisesti, joten jotain oli varmastikin jäänyt hampaan koloon. Markun kerrottiin myös soimanneen Esko Tuomaanpoikaa ja tämän koiria. Esko puolestaan oli samainen talonpoika, jonka kerrottiin asuneen Markun luona Kouvonojan tilalla ja sotkeneen Markun tervasosan tarpeillaan.¹⁷⁰

Esivallan osuus oli melko suuri Kouvon noita-oikeudenkäynneissä. Vouti ja kirkkoherra todistivat kolmilla käräjillä neljästä. Vouti oli useimmiten se taho, joka asian oli oikeuden käsiteltäväksi

¹⁷⁰ Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658. Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 10:63-68. KA.

tuonut. Vouti Callia ei esiintynyt yhdessäkään oikeudenkäynnissä itse vahingonkärsijänä. Kirkkoherra sen sijaan kertoi vuoden 1658 marraskuun käräjillä Kouvon noituneen tyriä tämän vaimolle.¹⁷¹ Kuten voudin, lautamiestenkaan todistukset eivät sisältäneet omakohtaisia vahinkoja vaan heidän todistuksensa vahvistivat muiden todistukset tai kylällä liikkuneet huhupuheet todeksi.

Keitä sitten olivat käräjillä esiintyneet talonpojat? Kuten jo edellä mainittiin, hennijokelainen Esko Tuomaanpoika oli samainen mies, joka oli asunut Kouvonojalla ja ilmeisesti riitaantunut jostain syystä isännän kanssa ja tuhrinut Kouvon tervasosan tarpeillaan. Myös Eskon veli Yrjö Tuomaanpoika todisti Kouvoa vastaan, joskin ilman valaa koska oli Eskon veli ja tästä syystä jäävi todistamaan. Lauri Matinpoika Talalasta nousi vuorostaan todistamaan Yrjön rehellisyyden puolesta. Myös kaksi muuta talonpoikaa Talalasta todistivat Kouvon noitaitaidoista.¹⁷²

Vuoden 1658 käräjillä Kouvo tuomittiin noituuden- ja taikuuden harjoittamisesta kertovien kuulopuheiden vuoksi todistamaan seuraavilla käräjillä syyttömyytensä.¹⁷³ Hän ei kuitenkaan saapunut oikeuteen. Saman vuoden marraskuun 13. päivänä Kouvon noituussyytettä käsiteltiin jälleen käräjillä, jolloin hänelle langetettiin kuolemantuomio. Jutun käsittely erosi aiemmasta noitusoikeudenkäynnistä, sillä nyt todistamaan nousivat vain vouti, kirkkoherra sekä herra Daniel Henrik Condiuter. Aiemmin yksittäisinä henkilöinä esiintyneet talonpojat esittivät nyt yhteisen lausunnon koko kärjäkuntana, joskin on otettava huomioon, ettemme voi tietää oliko mielipide todellisuudessa niin yksimielinen kuin lähdeaineisto antaa ymmärtää. Vouti toi käräjillä esille, ettei Kouvo kyennyt puhdistamaan mainettaan noituusepäilyiltä. Hän myös kertoi miehen noituneen tyriä kirkkoherran vaimolle. Kirkkoherra puolestaan todisti Kouvon kehuneen noidantaidoillaan ja kyvyillään tuoda onnea eräälle talonpojalle, joka oli vuosia kärsinyt huonosta onnesta oluenpanemisessa. Todistuksessa painotettiin, kuinka kerskailu oli suunnattu ”pyhälle henkilölle” (kirkkoherralle) ja tilanne oli tapahtunut kirkkotiellä. Herra Daniel Condiuter todisti Markun noituneen Markku Tuomaanpojan vaimon karjan, kun tämä oli kieltäytynyt antamasta olutta hänelle. Koko kärjäkunnan kerrottiin pelkäävän Kouvoa ja hänen taikuuden harjoittamistaan eikä kukaan päästäisi häntä vapaaksi. Huomionarvoista tässä todistuksessa on termien käyttö syytteiden yhteydessä. Markkua syytettiin nimenomaan taikuudesta ”wijdskäpeltse och leffweri”, jolla ensisijaisesti pyrittiin hyvään eikä suinkaan toisen vahingoittamiseen. Yksityiskohtaisemmat

---

¹⁷¹ Huittinen 13. marraskuuta 1658, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I. KA.

¹⁷² Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658. Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 10:63-68. KA.

¹⁷³ Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658. Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 10:65v, 66v-67. KA.

kuvaukset, joiden mukaan Markku Kouvo osasi noitua tyriä, pilata oluenpanemisen sekä noitua karjan kuoliaaksi, viittaisivat enemmän kyseessä olleen vahingoittavan noituuden harjoittaminen.¹⁷⁴

Hovioikeus muutti Kouvolle annetun kuolemantuomion sakkorangaistukseksi. Reilun kolmen vuoden kuluttua (1662) Markku Kouvo joutui kuitenkin uudelleen noituuden harjoittamisesta käräjille. Tällä kertaa myös Markun oma poika Tuomo nousi käräjillä isäänsä vastaan. Tuomo kertoi isänsä noituneen hänen vaimonsa Riitta Sipintyttären sairaaksi. Käräjillä todistamassa oli myös Markku Kupari Talalasta. Hän todisti Markun ja tämän Maisa -vaimon noituneen hänen karjaansa. Niin ikään Talalan kylässä asuva Heikki Tapaninpoika vahvisti Tuomon ja Markku Kuparin puheet todeksi. Myös kolme muuta talonpoikaa, Sipi Yrjönpoika Hankurista sekä Martti Niilonpoika ja Yrjö Markunpoika Talalasta, todistivat Markun noituneen karjaa. Käräjät tuomitsivat Markun vaimon Maisa Haritun kahdentoista valalle seuraaville käräjille.¹⁷⁵ Markun oman pojan kääntyminen isäänsä vastaan saattoi johtua Tuomon pelosta joutua itsekin noituusepäilyjen kohteeksi, sillä noita- ja taikakeinojen uskottiin joissakin tapauksissa periytyvän.¹⁷⁶ Markun ja Maisan oleskelu Rasin tilalla saattoi siis aiheuttaa kyseenalaista mainetta Tuomolle. Katkaisemalla välit, Tuomo teki tiettäväksi, ettei ollut isänsä lailla uhka tai rasite muulle yhteisölle.

Vuoden 1665 Huittisten käräjillä käsiteltiin jälleen Markku Kouvon ja tällä kertaa myös tämän vaimon Maisa Haritun noituuden harjoittamista. Osa talonpojista oli samoja, jotka olivat jo aiemmilla käräjillä todistaneet Kouvoa vastaan. Markku Kupari syytti Kouvoa karjansa vahingoittamisesta. Miehen kerrottiin suivaantuneen naapureilleen, koska nämä eivät olleet auttaneet tätä sakkoviljojen ja veronmaksujen kanssa. Kostoksi hänen epäiltiin noituneen karhun hyökkäämään Markku Kuparin karjan kimppuun. Asian yhteydessä tuli myös ilmi naapureiden tyytymättömyys Markku Kouvon ”velttoilua” kohtaan.¹⁷⁷ Yhteisön tyytymättömyys laiskaa yksilöä kohtaan muodostaa mielenkiintoisen näkökulman käsitykseen, jonka mukaan syyttäjillä olisi ollut huono omatunto, koska olivat kieltäytyneet avunannosta.¹⁷⁸ Yhteisön jäsenet eivät suinkaan ilmaisseet katumusta, kun eivät olleet auttaneet talonpoikaa, joka ei kyennyt huolehtimaan velvollisuuksista. Pikemminkin he toivat ilmi närkästyksensä Kouvoa ja tämän muiden kustannuksella elämistä kohtaan.

---

¹⁷⁴ Huittinen 13. marraskuuta 1658, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 10:136v. KA; Nenonen 1992, 44.

¹⁷⁵ Huittinen 17. helmikuuta 1662. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja, 97-99v. TMA.

¹⁷⁶ Eilola 2003, 297.

¹⁷⁷ Huittinen 27. helmikuuta 1665. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja, 186-186v. TMA.

¹⁷⁸ Vertaa esimerkiksi Macfarlane 1970.

Käräjillä tuli ilmi lukuisissa todistuksissa Kouvon uhmakas ja aggressiivinen käytös. Markku Kupari kertoi Kouvon noituneen hammaskivun Riitta-vaimolleen, joskin hän oli sen myös parantanut. Tuomo Juhe Talalasta vahvisti Kuparin puheet. Markku Kouvon kerrottiin myös aiheuttaneen häiriötä Vanttilan kylän Heikki Matinpojan häissä, joissa oli soimannut Heikkiä, koska ei ollut saanut tarpeeksi olutta hääjuhlassa. Talalassa asuva, sekä edellisillä käräjillä Kouvoa karjansa noitumisesta syyttänyt, Martti Niilonpoika todisti Markku Kuparin sekä Heikki Matinpojan puheet todeksi. Kirkkoherrakin todisti Kouvoa vastaan ja kertoi miehen soimanneen häntä tämän periessä hovioikeuden määräämiä saatavia. Sotilas Yrjö Tuomaanpoika todisti kirkkoherran sekä tämän karjan kiroamiset todeksi. Yrjö tiesi Kouvon myös majoittaneen noitanainen Valpuri Kyniä ja oppineen tältä tyrien tekemisen taidon. Niin Markku Kouvo kuin hänen Maisa -vaimonsakin tuomittiin syylliseksi noituudesta ja heille langetettiin kuolemantuomio. Asia siirrettiin hovioikeuden ratkaistavaksi.¹⁷⁹

Nro	Kylä	1658	1658	1662	1665
1	Kiviranta (Huittinen)	vouti Callia	vouti Callia	vouti Callia	
2	Kostila	kirkkoherra	kirkkoherra		kirkkoherra
3	Talala	2 talonpoikaa		4 talonpoikaa	3 talonpoikaa
4	Hennijoki	2 tuntematonta			
5	Hannula	1 talonpoika			1 lautamies
6	Sarkkila	1 lautamies			1 sotilas
7	Raijala	1 lautamies			
8	Hankuri			1 talonpoika	
9	Vanttila				1 talonpoika
10	Mäenpää				1 talonpoika
11	Teikarla			1 talonpoika	
12	Asuinpaikka ei tullut ilmi		1 tuntematon		1 tuntematon

Taulukko 1. Markku Kouvon noituusoikeudenkäynneissä esiintyneet todistajat. Taulukkoon on merkitty kylän sijainti kartalla, kylän nimi, käräjät sekä niillä todistaneet henkilöt ja heidän statuksensa mikäli se on ollut mahdollista selvittää.

Taulukko osoittaa noituusoikeudenkäynnissä todistaneiden henkilöiden ja Markku Kouvon väliset suhteet. Erityisen mielenkiintoisiksi nousevat muut talonpojat, jotka todistivat Markun noituudesta. Lautamiesten suhteilla syytettyyn en Kouvon tapauksessa katso olevan yhtä suurta merkitystä, sillä he todistivat lähinnä kuulemistaan huhupuheista ”virkansa puolesta”. Ensimmäisessä

¹⁷⁹ Huittinen 27. helmikuuta 1665. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja, 187v, 188v. TMA.

noitaoikeudenkäynnissä todistajiksi nousi hennijokelaisia naapureita, joiden kanssa Markku oli tekemisissä Kouvonojan tilaa isännöidessään. Talalan kylään Markku oli puolestaan muuttanut viisi vuotta ennen noituussyytteiden käsittelemistä oikeudessa, joten hän oli ehtinyt olla tiiviissä kanssakäymisessä kyläläisten kanssa.

Vuoden 1658 marraskuun oikeudenkäynnissä esiintyivät yksittäisinä henkilöinä vain esivalta: vouti, kirkkoherra sekä eräs säätyläinen. Käräjillä ei tuotu juurikaan uutta tietoa esille. Markun noituuden harjoittaminen oli tuotu esille jo aiemmilla käräjillä, joten nyt oikeus päätti ainoastaan sopivasta rangaistuksesta eikä niinkään ollut kiinnostunut itse rikkeistä. Vuoden 1662 käräjillä puolestaan esiintyi taas neljä Talalan kylän isäntää, joista yksi oli Markun poika Tuomo. Myös Teikarlasta kotoisin olevalla talonpojalla, Yrjö Markunpojalla, oli niin ikään tiiviit yhteydet Talalan kylään. Yrjö oli nimittäin Talalan kylän Juhen talosta kotoisin.

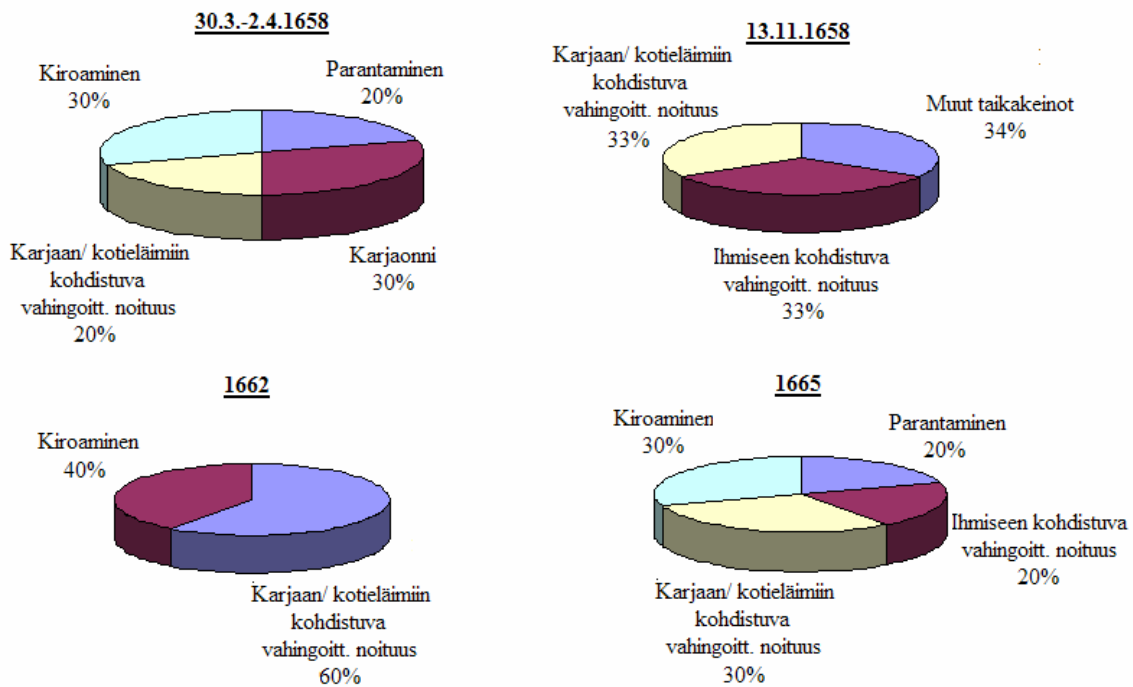
Vuoden 1665 käräjillä esiintyi todistajia useista eri kylistä. Samoihin aikoihin Tuomo ja Maisa olivat riitaantuneet ja mitä todennäköisimmin Markku ja Maisa eivät asuneet vakituisesti Rasin tilalla enää tuolloin. Markun tiedettiin oleskelleen Rasin talon menettämisensä jälkeen ainakin Vanttilan ja Mäenpään kylissä. Kouvon oleskelu alueella ja tästä johtuva kanssakäyminen voi osaltaan selittää miksi näistä kylistä esiintyi henkilöitä todistamassa Markkua vastaan.

4.3 Mistä noitamiestä syytettiin?

Noitaoikeudenkäyntien todistajien lausuntojen perusteella kootuista kaaviokuvista (kaavio 1.) voidaan havaita, että ensimmäisillä käräjillä Kouvon kerrottiin syyllistyneen niin hyvää tarkoittavaan taikuuteen kuin vahingoittavaan noituuteenkin. Myöhemmissä noitaoikeudenkäynneissä hyvää tarkoittavan taikuuden osuus syytteistä laski. Vuoden 1658 marraskuuta pidetyillä käräjillä 2/3 syytteistä koski vahingoittavaa noituutta ja vuoden 1662 käräjillä Markkua syytettiin yksinomaan vahingoittavasta noituudesta. Vuoden 1665 noitaoikeudenkäynnissä syytteet muodostuivat jälleen niin taikuudesta kuin noituudestakin, joskin hyvää tarkoittava taikuus ei muodostanut edes neljännesosaa syytteistä.

Kouvon harjoittamasta ihmisiin kohdistuvasta vahingoittavasta noituudesta kerrottiin vuonna 1658 marraskuussa ja vuonna 1665 pidetyillä käräjillä. Todistajina asiasta oli ensiksi mainitussa esivallan

edustaja (kirkkoherra) ja jälkimmäisessä talonpoika.¹⁸⁰ Noituudella vahingoittamisesta tai parantamisesta puhuttaessa on otettava huomioon 1600-luvun ihmisen käsitys sairauksista. Keskeistä parantamisessa oli sairauden alkuperän selvittäminen. Pääpiirteittäin taudin alkuperät voidaan jakaa esimerkiksi seuraaviin selitysmalleihin: panenta- eli tekotauteihin, luonnollisiin sairauksiin sekä jumalantauteihin. Ensiksi mainitut esiintyvät tuomiokirja-aineistossa noituuden harjoittamisena, jossa pahat ihmiset (kateet) lähettivät taudin toiselle. On ongelmallista, jos lähes mahdotonta, selittää miksi samaa sairautta saatettiin toisessa yhteydessä pitää noiduttuna ja toisessa tilanteessa luonnollisena sairautena. Uuden ajan alun ihmisille sairaus oli yhteisöllinen ilmiö, johon oleellisesti kuuluivat sosiaaliset suhteet yhteisössä. Yhteisössä tapahtumia havainnoitiin tarkkaan ja potilaan vaiheista osattiin tarpeen tullen kertoa vuosienkin takaa. Näiden käsitysten pohjalta yhteisö teki päätöksensä oliko sairaus Jumalan rangaistus vai kenties ”pahojen” ihmisten lähettämä.¹⁸¹

Kaavio 1. Kaavioissa on esitetty todistajien esittämät syytteet Markku Kouvon noituuden laadusta.

Kansanparantamista käytettiin yleisesti. Sairauksia selitettiin usein noituudella, joten suojaavia taikoja tarjoavat parantajat harjoittivat taikuutta pyynnöstä tai palkkiosta. Asialla oli kuitenkin kääntöpuolensa, sillä hyvää tarkoittavaan taikuuteen kykenevän uskottiin pystyvän myös

¹⁸⁰ Huittinen 13. marraskuuta 1658, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I. KA; Huittinen 27. helmikuuta 1665.

Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja. TMA.

¹⁸¹ Eilola 1999, 97, 100-104, 128; MacFarlane 1970, 89.

vahingoittamaan noituudella.¹⁸² Markku Kouvon parantajantaidoista todistettiin ensimmäisessä ja viimeisessä noitaoikeudenkäynnissä. Hänen kerrottiin esimerkiksi parantaneen hammassärlyn.¹⁸³ Noituuden ja taikuuden harjoittaminen tai tarjoaminen palkkion toivossa vaikuttaa ammattimaiselta käyttäytymiseltä. Tästä näkökulmasta Markku Kouvoa voidaan pitää ammattilaisena tai ainakin puoliammattilaisena noitana. Hänen tiedetään tarjonneen omia sekä vaimonsa taikuuspalveluksiaan, kuten karjaonnea, korvausta vastaan. Herkimmin ihmiset uskoivat noitumiseen, kun kyseessä oli karjan sairastuminen tai jopa kuolema.¹⁸⁴

Talonpoikaistaloudessa karjan merkitys on usein jäänyt viljatuotannon merkityksen korostamisen jalkoihin. Raisa Maria Toivon mukaan karjan merkitys voidaan nähdä karjaa koskevan taikuuden yleisyydessä, sillä karja, maito ja voi olivat toistuvia teemoja noituusjuttujen yhteydessä.¹⁸⁵ Karja näytteli merkittävää osaa myös Markku Kouvon noituusosoikeudenkäynneissä.

Kerjuulla kiertelevien noitien yhteydessä nousee esille aiemmin mainittu auttamisesta kieltäytyvien henkilöiden huono omatunto. Henkilö, joka kieltäytyi antamasta apua sitä pyytävälle, saattoi onnettomuuden kohdatessa syyttää avunpyytäjän kostamisesta. Usein noituussyytösten taustalla ei kuitenkaan ollut itse avun epääminen vaan pikemminkin sen riittämättömyys.¹⁸⁶ Alan Macfarlane on esittänyt, ettei syyttäjä välttämättä ajatellut kerjäläisen kostaneen avunannosta kieltäytymistä. Kyse olisi pikemminkin ollut avunpyynnön torjuneen henkilön huonosta omastatunnosta. Syyttäjä tunsu syyllisyyttä omista toimistaan ja yritti noituussyytöksen avulla siirtämällä syyn noidaksi epäillyn harteille.¹⁸⁷

Markku Kouvon tiedetään muutamaa otteeseen menettäneen malttinsa riittämättömien palkkioiden vuoksi. Vuoden 1658 käräjillä Markun kerrottiin sopineen erään Tapanin vaimon kanssa taikovansa hyvän karjaonnan emännälle jos tämä vastalahjaksi antaisi tälle tynnyrin ruista. Tapanin vaimo oli kuitenkin pihistellyt palkanannossa ja antanut Markulle vain puoli pulloa olutta, josta mies oli suivaantunut ja kironnut talon karjan.¹⁸⁸ Omaisuutta ja terveyttä ei voitu 1600-luvulla pitää itsestään selvyytensä. Onnettomuudet saattoivat tehdä talonpojasta jopa muiden almuista riippuvaisen

---

¹⁸² Nenonen 2007, 125-126; Eilola 1997, 95.

¹⁸³ Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 10:64v-. KA; Huittinen 27. helmikuuta 1665. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja. TMA.

¹⁸⁴ Briggs 1996, 84.

¹⁸⁵ Toivo 2006, 168-169.

¹⁸⁶ Eilola 2003, 271.

¹⁸⁷ Macfarlane 1970, 93.

¹⁸⁸ Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658. Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 10:65v-66. KA.

kerjäläisen. Yhteisön jäsenten pelot ja jännitteet saattoivat nousta pintaan noituussyytteiden kautta.¹⁸⁹

Noituussyytteisiin saattoivat johtaa monet seikat ja noituusepäilyt saattoivat tulla esille jonkin aivan eri asian yhteydessä. Kimmo Katajalan Käkisalmen lääniä koskeva tutkimus osoittaa, että hyvää tarkoittavasta taikuudesta jouduttiin käräjille usein vahingossa, kun parantamiskeinot ja loitsut tulivat esille toisen käräjäjutun yhteydessä.¹⁹⁰ Niin ikään epäilyt Markku Kouvon noitakeinojen harrastamisesta olivat tulleet ilmi salavuoteusoikeudenkäynnin yhteydessä. Viisi vuotta myöhemmin kun syytteet virallisesti tuotiin oikeuden eteen, käsiteltiin niiden yhteydessä myös aiempia maanomistusriitoja. Varmuudella ei voida sanoa, tulivatko taika- ja noitakeinojen käyttö ilmi maariidan yhteydessä? Entä olisiko Kouvon noituutta käsitelty lainkaan, ellei hän muiden asioiden yhteydessä joutunut oikeuden eteen?

Jo pelkällä uhkaavalla puheella tai ”pahoilla sanoilla” ajateltiin voitavan aiheuttaa vahinkoa muille.¹⁹¹ Naapurin kutsuminen noidaksi oli yksi tehokkaimpia keinoja vahingoittaa yhteisöllisiä tai henkilökohtaisia suhteita. Erityisen vahingoittavaa oli syyttää epäiltyä vihansa peittelemisestä juuri ennen koston pidettyä tapahtumaa. Pahansuopaisuus ja vihamielisyys voidaan usein nähdä noituusepäilyjen taustalla. Noitaoikeudenkäynneissä nousee usein esille noituudesta epäiltyjen häijy ja vihamielinen maine.¹⁹²

4.4 Yhteisö ja yksilön maine

Talonpojan ja yhteisön väliseen vuorovaikutukseen vaikutti olennaisesti yksilön maine. Patriarkaalisessa yhteiskunnassa perheen ja kotitalouden julkista toimintaa edustaneen miehen maineella ja kunnialla oli suuri merkitys. Uuden ajan alun maailmankuva oli kollektiivinen, minkä vuoksi myös kunnia oli yhteisöllinen asia. Maine ja kunnia vaikuttivat yksilön liikkumavaraan ja toimintamahdollisuuksiin yhteisössä. Huonomaineinen yksilö rajattiin yhteisön ulkopuolelle. Myös valta ja vallankäyttö yhteisössä kulkivat käsi kädessä maineen kanssa. Kollektiiviseen maailmankuvaan kuuluivat keskeisesti harmonian tavoittelu sekä luottamus, joka perustui

---

¹⁸⁹ Briggs 1996, 92.

¹⁹⁰ Katajala 1997, 307-308.

¹⁹¹ Nenonen 2006, 374.

¹⁹² Briggs 1996, 94.

maineeseen ja kunniaan.¹⁹³ Todellisuus näyttäisi lähdeaineiston pohjalta olleen ihanteita raadollisempi ja vaikka harmoniaa tavoiteltiin, yhteisön arkeen kuuluivat erilaiset konfliktit. Tällaiset erimielisyydet ratkaistiin julkisesti, usein käräjillä. Markku Kouvon tapaus osoittaa, ettei huonomaineistakaan yksilöä kyetty rajaamaan kokonaan yhteisön ulkopuolelle.

Siinä missä historian tutkimus on keskittynyt rahvaan ja esivallan väliseen kanssakäymiseen, on yhteisöjen sisäisten vuorovaikutussuhteiden tarkasteleminen jäänyt vähemmälle huomiolle. 1600-luvun yhteisö on usein esitetty staattiseksi ja talonpojan asema siinä muuttumattomaksi. Esimerkiksi Raimo Viikki on kuvannut 1600-luvun yhteisöä seuraavasti: *”Yhteisö toimi kollektiivisesti, ei yksilökeskeisesti. Ihminen turvasi sukuunsa, naapureihinsa, heimoonsa. Ei liikuttu. Sitä ei ollut tarvetta tehdä, sitä ei järin uskallettu.”*¹⁹⁴

Minkälainen Kouvon asema ja maine oli paikallisyhteisössä ennen noituussyytteitä? Markku Kouvo oli yhteisön jäsenenä aktiivinen toimija, niin hyvässä kuin pahassakin. Omalta osaltaan yhteisön luottamuksesta talonpoikaan kertoo tämän kuninkaissakäynti, jossa hän ”kaikkien pitäjäläisten nimissä” valitti kyydityksistä.¹⁹⁵ Se oliko Markku todella edustamassa paikallisia talonpoikia vai lähinnä itseään, jää arvailujen varaan. Jotakin kertoo kuitenkin maaherran päätös, jonka mukaan Kouvolle oli annettava korvaus yhteisten asioiden hoitamisesta.¹⁹⁶ Ainakin maaherra siis katsoi Hänen toimineen yhteisön edustajana. Myös Huittisten ensimmäisen sahamyllyn perustaminen Kouvon maille nosti varmastikin Kouvon mainetta muiden talonpoikien silmissä.¹⁹⁷

Kouvolla ei ollut ainoastaan suhteellisen varakkaan ja aktiivisen talonpojan maine. Kamppailu maaomistuksista ja elintilasta aiheuttivat tämän tästä konflikteja yhteisön muiden jäsenten ja rajanaapureiden kanssa. Hänet tunnettiin alueen riitapukarina. Aikana, jolloin kilpailu oli kovaa, tätä ei voida pitää yksinomaan huonona ominaisuutena, mutta Markku Kouvon tapauksessa yhteisö näytti lopulta kyllästyvän talonpoikaan, joka alati oli riidoissa naapureidensa kanssa. Noituushuhujen ilmetessä vuoden 1653 käräjillä Markku Kouvon maine alkoi muuttua sinnikkäästä talonpojasta ja naapureiden kiusankappaleesta pelätyksi noitamieheksi.

---

¹⁹³ Jokiaho 2002, 203-206, 218-220.

¹⁹⁴ Viikki 1973, 329.

¹⁹⁵ Suvanto 1986, 117; Niemelä 1986, 201.

¹⁹⁶ Viikki 1973, 321.

¹⁹⁷ Niemelä 1986, 201.

Markku Kouvo ei suuremmin yrittänyt peitellä noitaitaitojaan. Hannulan yksittäistilan isäntä Luukas Tapaninpoika kertoi Kouvon jopa kehuneen muille talonpojille kuinka tämä oli pyytänyt metsänhenkeä kostamaan Hennijoen kylälle. Oikeudessa Kouvo itsekin tunnusti pyytäneensä metsässä apua, jonka jälkeen ääni oli hänelle vastannut, että hän voi ”lakata huutamasta”, sillä hänen pyyntönsä oli kuultu. Kouvon parantajantaidoista osasi kertoa lautamies Martti Tuomaanpoika, jonka mukaan Kouvo oli parantanut häntä vaivanneet tyrät. Kouvo oli myös parantanut Lauri Matinpöika Kalisen miniän hammaskivut. Huhupuheita Markun noituudesta tuskin vähensivät kahden talonpojan esittämät todistukset kuulun noidan Valpuri Kynin majoittamisesta Kouvononjan tilalla.¹⁹⁸ Markku Kouvon käyttäytymisestä voidaan päätellä, ettei noidan maine ollut vain haitaksi hänelle. Hän tuskin olisi kerskaillut noitaitaidoillaan, ellei olisi siitä jollain tavalla hyötynyt. Motiiveja noidan maineen levittämiseen saattoi olla esimerkiksi asiakaskunnan laajentaminen lisätulojen toivossa tai ehkä Kouvo halusi luoda itselleen pelottavan maineen, joka tavallaan suojeli hänen romahtamassa olevaa asemaansa yhteisössä.

Jari Eilola on puhunut noidaksi leimautumisen prosessista. Siinä yksilö syyistä tai toisesta rajattiin yhteisön ulkopuolelle. Eilolan mukaan lähtökohtana oli ihmisten välisen tasapainon järkkäminen, huhujen leviäminen sekä niiden käsitteleminen tosipuheina. Leimattuun yksilöön suhtauduttiin samalla varauksella kuin yhteisön ulkopuolisiin henkilöihin. Noita nähtiin eräänlaisena norminrikkojana, sillä tämä kyseenalaisti sovinnon syntymisen ja ylläpiti ”poikkeustilaa” yhteisössä. Vaikka osana rangaistusta oli julkinen häpeä ja sitä seuraava katumus, ei kerran noidaksi leimattu kyennyt mainettaan enää täysin puhdistamaan.¹⁹⁹ Kunnian säilyttäminen oli edellytys yhteisön jäsenenä pysymiselle. Omalta osaltaan maineen merkityksestä tuon ajan yhteisössä kertoo valajärjestelmä, jossa syytetylle annettiin mahdollisuus puhdistaa maineensa muiden todistusten avulla.²⁰⁰ Noidan maineen omaavat saattoivat myös joutua muita herkemmin uudelleen noitasyytöksen kohteeksi.²⁰¹ Näin näyttäisi tapahtuneen myös Kouvolle.

Varsinaisesti Kouvon noidan mainetta tiedetään käsitelleen kuusilla käräjillä vuosien 1658-1667 välisenä aikana.²⁰² Myöhemmältä ajalta Kouvon noidan maineesta kertoo rovastintarkastuspöytäkirja vuodelta 1672, jossa Markun tiedettiin tarjonneen parantajantaitojaan

¹⁹⁸ Viikki 1973, 726; Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658. Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 10:65v, 66v-67. KA.

¹⁹⁹ Eilola 2003, 278-279, 294.

²⁰⁰ Sogner 2000, 273.

²⁰¹ Lennersand 2004, 67.

²⁰² Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658; Huittinen 13. marraskuuta 1658; Huittinen 17. helmikuuta 1662; Huittinen 27. helmikuuta 1665. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja. TMA; Turun ja Porin syyskäräjät 1665 sekä syys- tai talvikäräjät Sigred Bielken kreivikunnassa 1667. Åbo Hovrätt till Kungl Majjt –arkistosarja. RA.

Ladonvainion kylässä.²⁰³ Noidan maineen kehittyminen oli siis hyvin pitkä prosessi. Samankaltaisesti voidaan myös Kouvon sosiaalinen statuksen katsoa muuttuneen vähitellen. Noidan maine ei siis välttämättä sulkenut pois mahdollisuutta, että tämä henkilö oli samanaikaisesti aktiivinen toimija yhteisössä. Vasta noituussyytteen tultua käräjille ja tuomioiden langettamisen jälkeen yksilön asema ja toimintamahdollisuudet heikkenivät.

Yhteisöllisyys oli oleellinen osa noituussyyteiden syntymisessä. Tiiviissä yhteisössä oli vaikea ”paeta” toista yhteisön jäsentä.²⁰⁴ Noituusepäilyiden levitessä ihmiset tarkkailivat erityisen tarkasti epäiltyä ja raportoivat hänen puheitaan sekä toimiaan toisilleen. Oikeudessa esiintyneet suuret todistajamäärät kertovat omaltaan osaltaan yhteisön suhtautumisesta noidaksi epäiltyyn. Eilolan mukaan tämä kertoi yhteisön sietokyvyn ylittymisestä, sillä todistajien suuri määrä kertoi, että syytteen sisältö jaettiin yhteisön keskuudessa. Ensin epäilyistä puhuttiin kohteen selän takana, mutta kun noituudesta epäillyn käyttäytyminen alkoi tuntua sietämättömältä, kommentit sanottiin kasvotusten. Tällaisiin noidaksi leimattuihin henkilöihin suhtauduttiin kuin yhteisön sisäpuolella olleeseen ulkopuoliseen. Huolimatta virallisesta käsityksestä, jossa häpeän ja rangaistuksen kautta syytetty saattoi katua ja tehdä parannuksen, kerran noidan leiman saanut saattoi joutua toistuvasti syytetyksi. Jos huhujen puolesta ei ollut puhumassa suurta ryhmää, ne jäivät usein vain puheiksi.²⁰⁵

Yhteisön kanta saattoi määrätä loppujen lopuksi vietiinkö syyte käräjille saakka. On kuitenkin muistettava, että huhupuheet nähtiin myös vaarallisina yhteisölle. Väärin todistusten ja syytteiden katsottiin olevan vakava uhka yhteisön yhtenäisyydelle.²⁰⁶ Markku Kouvon noituutta käsittelevillä käräjillä esiintyi suuri määrä todistajia ja yhteisön kanta näytti yhtenäiseltä, siitä ei kuitenkaan voida vetää johtopäätöstä etteikö asiaa olisi tutkittu perin pohjin. Päinvastoin näyttäisi siltä, että todistajien luotettavuutta on kontrolloitu tarkasti. Käräjäpöytäkirjoihin oli tarkkaan merkitty ketkä todistajista olivat muun muassa vannoneet valan ja ketkä eivät.

4.5 Noituuden opettaminen ja kontaktit toisiin noitiin

Noituudesta syytetyistä vain pienen osan voidaan katsoa olleen niin sanottuja ammattinoitia. Marko Nenosen arvioiden mukaan Ala-Satakunnassa vain joka seitsemännän syytetyn toiminnassa oli

---

²⁰³ Oja 1950, 39.

²⁰⁴ Briggs 1996, 4.

²⁰⁵ Eilola 1997, 104-105; Eilola 2003, 290.

²⁰⁶ Eilola 1997, 108-109; Eilola 2003, 169.

ammattimaisia piirteitä. Noidiksi syytettyjen vaiheista tiedetään usein liian vähän, jotta voitaisiin arvioida olivatko he ammattimaisia noituudenharjoittajia. Ammattimaisuuteen viittaavat piirteet näyttäisivät kuitenkin tulleen esille erityisesti kerjuulla kiertäneiden noitien tapauksissa. Harvinaista kuitenkin oli, että jollekin noituuden ja taikuuden harjoittaminen olisi ollut ainoa tulonlähde. Oikeudessa oltiin yleisesti ottaen harvoin kiinnostuneita noidan saamasta palkkiosta, ellei se toiminut todisteena syytetyn pahoista aikeista.²⁰⁷

Suhtautuminen taikoihin oli eräällä lailla kaksijakoinen. Ensinnäkin taikuuden käyttö saatettiin nähdä vahingoittavana tekona. Taidoilla aiheutettu oma hyvä onni oli pois joltain muulta.²⁰⁸ Toisaalta taitajat käsitettiin hyödyllisinä apuvälineinä. Noidan maineesta olleelta henkilöltä saatettiin pyytää taikojen tekemistä tai niiden opettamista. Taikakeinoja taitava saattoi myös itse tarjota palveluksiaan. Markku Kouvon tiedetään useaan otteeseen kaupanneen muun muassa karjaonnetuotuvia taikvoja muille.²⁰⁹ Hän myös opetti taikojen tekemistä korvausta vastaan. Käräjillä tuli ilmi muun muassa miten Markku oli kehottanut erästä emäntää sirottelemaan jonkinlaista jauhetta karjan selkään. Tällä tavoin haluttiin turvata talon karjaonni.

Mistä Markku Kouvo oli oppinut taika- ja noitakeinonsa? Käräjillä oltiin erityisen kiinnostuneita miehen yhteyksistä kuulua noitanaiseen Valpuri Kyniin. Valpuri oli kärsinyt ankaran ruumiillisen rangaistuksen, jossa oli menettänyt molemmat korvansa sekä selkänahkansa (toisin sanoen kärsinyt piiskausrangaistuksen) ja hänet oli julistettu lainsuojattomaksi. Valpurille langetettiin ainakin kaksi kuolematuomiota ja vuoden 1665 käräjillä kerrottiin, että hänet oli poltettu roviolla Hämeenlinnassa.²¹⁰ Majoittamalla kuulua noitanaista Markku Kouvo astui Punkalaitumen kirkkoherra Simon Kepleruksen varpaille. Kirkkoherra oli nimittäin toimittanut Valpurin oikeuden eteen vuonna 1649 ja syyttänyt tätä pappilan karjan tuhoamisesta. Kirkkoherra oli myös useassa saarnassa kieltänyt seurakuntalaisia majoittamasta kyseistä noitanaista.²¹¹ Jo vuoden 1658 noitaoikeudenkäynnissä mainittiin Markku Kouvon majoittaneen Valpuri Kyniä luonaan Kouvonojalla. Asiaan palattiin vuoden 1665 käräjillä, jolloin Yrjö Tuomaanpojalta Talalasta kysyttiin tiesikö hän mistä Markku Kouvo oli saanut oppia tyrien taikomistaitoihin. Tähän hän

---

²⁰⁷ Marko Nenonen on maininnut ammattimaisuuden perusteena palkkion saannin, noita-avun tarjoamista tai sen pyytämiseen vastaamista, säännöllistä maineen tuottanutta noituuden tai taikuuden harjoittamista sekä noitamaineen tuottanutta kerjuuta. Nenonen 1992, 159-161.

²⁰⁸ Toivo 2006, 174-175.

²⁰⁹ Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658, KA; Huittinen 27. helmikuuta 1665. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja. TMA.

²¹⁰ Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 10: 66-66v. KA. Huittinen 27. helmikuuta 1665. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja. TMA.

²¹¹ Niemelä 1986, 214.

vastasi, että Valpuri Kyniltä, joka oli kolmen vuoden ajan asunut Kouvon luona ”metsäkylässä”. Markun silloisen Riitta-vaimon kerrottiin vastustaneen noitanaisen majoittamista. Myös muut todistivat Valpuri Kynin oleskelun Kouvonjalla todeksi.²¹²

Yhteydet toiseen noidan maineen omaavan voidaan selittää monella tavalla. Mahdollisesti Markku Kouvo halusi vahvistaa mainettaan noitana. Kuulun noitanaisen majoittaminen antoi miehelle tilaisuuden päästä tämän oppiin. Koska Kouvon tiedettiin tarjonneen noitapalveluksiaan, voidaan yhteydet muihin noitiin nähdä hänen osaamistaan korostavana tekijänä. Toisekseen voidaan ajatella talonpojan protestoineen esivaltaa vastaan. Kouvo oli niskuroinut niin kirkollista kuin maallista esivaltaa vastaan, joten lainsuojattoman piilottelu oli vain yksi rike muiden joukossa. Maantieteellä saattaa myös olla osuutensa asiaan ja tilaisuus saattoi tehdä varkaan. Kouvonjoja sijaitsi periferiassa melko suojassa utelialta katseilta. Talalan kylässä oleskeluajalta ei tullut ilmi yhteyksiä muihin noidan maineen omaaviin henkilöihin.

4.6 Karkotustuomio ja selviytyminen "syrjäytyneenä"

Miten yhteisön jäsenet suhtautuivat noidan maineeseen joutuneeseen henkilöön? On lähes mahdotonta saada varmaa tietoa 1600-luvulla eläneiden tuntemuksista tai ajatuksista. Lähdeaineisto kuitenkin antaa viitteitä ihmisten käsityksistä. Noituussyytteissä näyttäisi syyttäjän tunnetiloihin kuuluneen vihan lisäksi olennaisena myös pelko, joka ilmeni huolena terveyden, karjan tai toimeentulon menettämisestä.²¹³ Huittisten käräjillä punkalaitumelaisten pelko tuli selvästi esille. Vuoden 1665 talvikäräjillä lueteltiin kolme perustetta Markun ja Maisan tuomiolle. Ensinnäkin käräjillä oli todistettu heidän olevan uhka yhteisölle. Toiseksi kaikki, jotka heidät tunsivat, pelkäsivät heitä ja todistivat heidän taika- ja noitakeinoistaan. Kolmanneksi: kukaan koko pitäjältä ei olisi vapauttanut heitä.²¹⁴

Noitaoikeudenkäyntien jälkiseuraukset ovat jääneet noituustutkimuksessa hyvin vähälle. Marie Lennersand on tarkastellut vuosien 1668-1671 noitavainojen jälkimaininkeja Taalainmaalla. Vaikka omassa tutkimuksessani ei olekaan Lennersandin tapaan kyse laajoja noitavainoja seuranneesta ajasta, voidaan hänen päätelmistä saada uutta näkökulmaa myös Markku Kouvon tapaukseen.

---

²¹² Huittinen 27. helmikuuta 1665. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja. TMA.

²¹³ Gaskill 1998, 168.

²¹⁴ Huittinen 27. helmikuuta 1665. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja, 190. TMA.

Erityisen mielenkiintoiseksi nousee kysymys: miten noidan maineen omaava yksilö otettiin vastaan yhteisössä? Yhteisöllä oli niin maallisia kuin kirkollisia keinoja uudelleen sopeuttaa tuomittu yksilö yhteisöön. Tavallisesti rikoksenteijä osoitti julkisesti katumusta muiden seurakuntalaisten edessä. Tapahtuman julkisuus oli olennaista, sillä se toimi tällöin sekä rangaistuksena että varoituksena yhteisön muille jäsenille.²¹⁵

Yleisimpänä oikeuksien rangaistusmuotona olivat sakot, mutta jos varallisuus ei riittänyt, oli rangaistus suoritettava ”selkänahallaan”.²¹⁶ Ruumiin- ja häpeärangaistukset näyttävät olleen suuressa roolissa noituusoikeudenkäynneissä. Ruumiinrangaistuksina useimmiten käytettiin ruoskimista, kujanjuoksua tai silpomista. Häpeärangaistukset puolestaan muodostuivat häpeäpaalussa seisottamisesta, jalkapuusta tai julkisista kirkkorangaistuksista.²¹⁷ Markun ja Maisan tiedetään ainakin kahteen otteeseen kärsineen piiskarangaistuksen seurakunnan edessä.²¹⁸

Julkiset häpeärangaistukset kuvaavat hyvin vallitsevaa yhteisöllistä kuria, jossa jokaisella oli velvollisuutensa käyttäytyä tiettyjen normien puitteissa. Luterilainen yhteiskuntaoppi näki ihmisen syntyneen synnissä. Tästä näkökulmasta oli normaalia, ettei ideaaliyhteisöä täysin voitu saavuttaa. Tärkeäksi nousi opetuksen rooli. Syntiin ja rikkomuksiin hairahtaneelle oli rangaistuksen kautta opittava virheistään sovitettava syntinsä. Opettajana saattoi toimia niin yhteiskunta, isäntä kuin vanhemmatkin.²¹⁹ Kouvon tapauksessa rankaisijana toimi paikallinen esivala, joka pyrki rangaistuksilla saamaan normeja rikkovan yksilön järjestykseen.

Huolimatta karkotustuomioista Punkalaitumen lähistöltä löytyi talonpoikia, jotka majoittivat noidan maineeseen joutunutta Markku Kouvoa. Vuoden 1666 Jokioisten rovastinpöytäkirjasta käy ilmi, että Yrjö Laurinpoika oli, kappalaisen Gregorius Martini Teetin kiusaksi, ottanut ”Martti Kouvan”²²⁰ vaimoineen luoksensa. Koska hovioikeuden päätöksellä oli kielletty heidän majoittamisensa, haastettiin Yrjö Laurinpoika kihlakunnanoikeuteen. Kuusi vuotta myöhemmin suoritettiin Jokioisilla jälleen rovastintarkastus, jossa mainittiin seurakunnan suuresti valittaneen siitä, että Markku Kouvoa on majoitettu Ladonvainion kylässä. Kartanonkylän Jaakko Niilonpoikaa

---

²¹⁵ Lennersand 2004, 61-62.

²¹⁶ Jokipii 1960, 60-61.

²¹⁷ Pajuoja 1991, 18.

²¹⁸ Vuosilta 1665 ja 1667 on säilynyt Turun hovioikeuden kuninkaan kansliaan lähettämiä listoja rikosasioissa, joissa myös Markun ja Maisan oikeudenkäynnejä on käsitelty. Åbo Hovrätt till Kungl Majjt vol 2; Åbo Hovrätt till Kungl Majjt vol 4. RA.

²¹⁹ Nygård 1989, 36-37.

²²⁰ Martti Kouva ja Markku Kouvo ovat hyvin todennäköisesti yksi ja sama henkilö. Vuoden 1672 Jokioisten rovastinpöytäkirjassa esiintyy kahden edellä mainitun nimen välimuoto Markku Kouva. Oja 1950, 39.

pyydettiin myös selostamaan ”...*kuinka Markku Kouva lupasi parantaa hänen sairaana maanneen vaimonsa ja siten tahtoi johdattaa hänet taikuuteen ja suurimpaan sielunvaaraan*”.²²¹ Ei ollut siis tavatonta, että löytyi talonpoikia, jotka majoittivat noituudesta tuomittuja ja karkotustuomion saaneita henkilöitä. Olihan Markku Kouvo itsekkin tarjonnut esivallan kielloista huolimatta majapaikan pahamaineiselle noitanaiselle Valpuri Kynille.

Muutamaa vuotta Markku Kouvon noituusoikeudenkäyntiä aiemmin, Huittisissa tuomittiin Pekka Sinkka noituudesta kuolemaan. Pekka Sinkan vaiheet muistuttavat suuresti Kouvon oikeudenkäyntejä. Myös Sinkka tuomittiin noituudesta kuolemaan, hovioikeus ei kuitenkaan vahvistanut tuomiota. Tämän jälkeen hän esiintyi aika ajoin käräjillä epäiltynä. Hänelle langetettiin piiskarangaistus ja hänet karkotettiin koko maasta. Miehen mainittiin kierrelleen kerjuulla ja ryhtyneen kerjäämään yhä suorasukaisemmin sen jälkeen kun hänen tilansa verovapaus päättyi. Mahdollisesti hän jätti tilanpidon kokonaan. Sosiaalinen liikkuvuus näyttäisi siis olleen joissain tapauksissa luultua suurempaa. Oli mahdollista että tilaa pitävä henkilö joutui noidan maineeseen ja lähti kerjuulle. Veronmaksuvaikeudet, tilojen autioitumiset, hallat ja tulvat sekä 1660-luvulle lähes yhtämittaisesti jatkuneiden sotien vaatimat resurssit merkitsivät ankaria aikoja talonpojille. Kuilu talonpoikien ja maattoman väestön välillä ei aina jäänyt kovinkaan suureksi.²²²

Yhteisöstä syrjäytynyt saattoi yrittää puolustaa itseään antamalla pelottavan kuvan itsestään, muiden pelko antoi syrjäytyneen henkilön sanoille enemmän painoarvoa. Negatiiviset tunteet kasautuivat, kun noidaksi leimatun paluu yhteisöön torjuttiin toistuvasti. Noidaksi leimautuminen ja yhteisön ulkopuolelle joutuminen herättivät syytetyssä niin vihan kuin kaipuun tunteita.²²³ Markku Kouvo palasi karkotuksista huolimatta kerta toisensa jälkeen yhteisön piiriin. Emme kykene saatavilla olevan lähdeaineiston perusteella sanomaan kuinka tiiviit yhteydet hänellä oli Punkalaitumen paikallisyhteisöön, mutta joka tapauksessa hän oleskeli alueella. Markku Kouvon ei tästä syystä voida katsoa joutuneen yhteisön ulkopuolelle vaan pikemminkin sen laitamille. Yhteisöstä tai sen lähetyviltä näyttäisi löytyneen henkilöitä, jotka syystä tai toisesta halusivat auttaa Kouvoa.

Alussa esitellyn Gennepin ”siirtymäriittiteorian” sovelluksen avulla voidaan havainnollistaa Markku Kouvon aseman muutosta yhteisössä. Noidan maineen julkiseksi tuomisen jälkeen Kouvoa selvästi pyrittiin karkottamaan yhteisöstä niin muiden yhteisön jäsenten kuin esivallankin toimesta.

---

²²¹ Oja 1950, 36, 39.

²²² Nenonen 1992, 168-171.

²²³ Eilola 2003, 301-302.

Yhteisön ulkopuolelle sulkeminen ei näyttänyt onnistuvan, sillä useana vuonna käräjillä oli käsitelty Kouvon paluuta Punkalaitumelle. Ilmeisesti oleskelu Punkalaitumella tuli ajan mittaan yhä ongelmalliseksi, sillä 1660-luvun lopulla ja 1670-luvun alussa Kouvon tiedetään siirtyneen Punkalaitumelta lähipaikkakunnille.

5. Esivalta ja noituussyyte

5.1 Yksilön toimintamahdollisuudet Ruotsin valtakunnassa 1600-luvulla

Minkälaiset olivat paikallisyhteisön ja sen jäsenten toimintamahdollisuudet Ruotsin valtakunnassa? Oikeushistoriallisissa tutkimuksissa on usein korostettu 1600-luvulla tapahtunutta vallan keskittymistä, jonka myötä esimerkiksi tuomioistuinlaitoksen toiminta ankaroitui.²²⁴ Oikeustieteilijöiden lisäksi oikeudenkäytön ankaroituminen on herättänyt keskustelua myös historioitsijoiden keskuudessa. Heikki Ylikankaan mukaan tiukentunut kurinpito näkyi 1620-luvulta lähtien kovenevissa rangaistuksissa sekä niiden aiempaa useammissa täytäntöönpanoissa. Ankaraa kuria tarvittiin ennen kaikkea etuoikeudettoman kansan kontrolloimiseen, jonka avulla ylläpidettiin säätyläisten etuoikeutettua asemaa. Ylikangas on kuvannut seuraavanlaisesti valtion keinovalikoimaa, jonka tavoitteena oli saada ihmiset kapinoimatta alistumaan haluamaansa järjestykseen. Rettelöitsijöitä laitettiin sotaväkeen, noituussyytteiden pelossa ihmiset joutuivat valitsemaan tarkkaan puheensa ja verot sekä ulosteot oli syytä hoitaa kunnolla, ellei halunnut ulosmitattavaksi tai joutua jopa menettämään taloaan kruununtilaksi.²²⁵ Käsitys alistetuista talonpojista ja keskusvallan tai läänityksen haltijan mahtiotteesta ei vastaa lähdeaineiston antamaa kuvaa Punkalaitumen paikallisyhteisöstä. Vouti Paavali Paavalinpoika Callia joutui jopa kysymään kreivitär Bielkeltä neuvoa kuinka toimia niskuroivien talonpoikien kanssa.²²⁶

Kaikki talonpojat Pohjoismaissa olivat laillisesti katsottuna vapaita, joskin heidän asemassaan oli eroavaisuuksia, sillä uuden ajan valtioiden välillä oli eroja. Siinä missä Ruotsi kulki kohti perustuslaillista järjestelmää, Tanska-Norjan valtakunta muistutti enemmän mannermaan absolutismia. Tosin Ruotsissakin oli lyhyet absolutismin hallintakaudet. Ruotsin valtakunnan talonpojilla voidaan kuitenkin ajatella olleen suurempi liikkumatila poliittisessa kulttuurissa.

---

²²⁴ Pajuoja 1991, 21.

²²⁵ Ylikangas 2000, 343-346.

²²⁶ Katajala 2002, 351.

Legalismi termi kuvaa hyvin Pohjoismaiden poliittisia kulttuureja. Valtaapitävien oli perusteltava toimiaan ja päätöksiään kansalle. Pohjolassa, myös Tanska-Norjassa absolutistisen hallinnon aikana, kansalla oli oikeus vedota aina hallitsijaan saakka, vaikkakin suoraa vetoamista kuninkaaseen pyrittiin aika ajoin rajoittamaan.²²⁷ Pohjoismainen erityispiirre talonpoikien protesteissa oli niiden liittyminen läheisesti talonpoikien elämään välittömästi koskeneisiin asioihin. Sekä ruotsalaiset että suomalaiset talonpoikaisliikkeet olivat konkreettisista vaatimuksista ja paikallisuudesta huolimatta erityisen politisoituneita verrattuna muuhun Eurooppaan.²²⁸

Eurooppalaisessa kontekstissa Skandinavia näyttäytyy 1600-luvulla muita rauhallisempana. Pohjois-Euroopan, ja osaltaan myös Englannin, rauhallisuus muihin verrattuna johtui ainakin osin 1600-luvulla talonpoikien mahdollisuudesta reagoida rauhanomaisin keinoin, oikeudellisia ja poliittisia kanavia käyttäen. Vastarinnan luonne muuttui, väkivallasta siirryttiin oikeusteitse käytäviin rauhanomaisiin konfliktin ratkaisukeinoihin.²²⁹ Toisaalta välit suurvallan ja talonpoikien välillä kärjistyivät äärimmilleen 1650-luvun alussa. Rälssimaiden lisääntyminen aiheutti kamppailun myös valtiopäivätasolla, missä aateliset taistelivat asemastaan talonpoikais-, pappis- ja porvarissäätyjen muodostamaan rintamaa vastaan.²³⁰ Elettiin siis kaikkien säätyluokkien näkökulmasta poliittisesti aktiivista aikaa.

Laillisista vaikuttamiskanavista huolimatta esiintyi myös niin sanottua arjen vastarintaan. Jørn Sandnes on jakanut tällaisen vastarinnan viiteen kategoriaan:

- 1) oikeuden epäkunnioittaminen ja kruunun velvoitteiden vastustaminen
- 2) verojen maksun suorittaminen ”epätäydellisesti”
- 3) yhteisten velvoitteiden vastustaminen
- 4) verbaalinen vastarinta, esimerkiksi aiheuttaen häiriötä yleisön edessä kuten käräjillä
- 5) laittomat taloudelliset toimet

Njåstad pitää hyvin todennäköisenä, että veroasiakirjoista sekä oikeuden läheistä paljastuu vain jäävuoren huippu. Arkipäivän vastarinnasta ei välttämättä ole meidän päiviimme jäänyt jälkiä.²³¹ Markku Kouvon toiminnassa voidaan havaita suurin osa Sandnesin mainitsemista arjen vastarinnan muodoista. Kouvo vastusti toistuvasti kreivikunnan voudin toimia ja valitti liiallisista veroista.

---

²²⁷ Gustafsson 2004, 20-27.

²²⁸ Katajala 2002, 401.

²²⁹ Ylikangas 1977, 357; Ylikangas 1990, 81.

²³⁰ Katajala 2003, 317-318.

²³¹ Njåstad 2004, 108.

Käräjillä tulivat esille Kouvon sakko- ja verorastit, joiden yhteydessä muut yhteisön talonpojat kertoivat joutuneensa miestä kyllästymiseen saakka auttamaan. Verbaalista vastarintaa Kouvon tiedetään aiheuttaneen useasti. Käräjillä tuli ilmi useita tapauksia, joissa hän oli kironnut tai soimannut ihmisiä suutuspäissään. Myös Kouvon omat lausunnot oikeudessa kertovat osaltaan miehen uhmakkuudesta. Käräjillä tuotiin esille kuinka Kouvo oli syyllistynyt taikuuteen parantaessa hammassärlyn. Syyttäjilleen Kouvo vastasi: ”...*eij teitä piidä tästa edes autataman, mutta anda Cuola Pärtan pois...*”²³²

Paikalliset oikeusistuimet kävivät läpi muutosprosessin saavuttaessa 1600-luvulle. Käräjät olivat aiemmin olleet instituutio hallitsijan ja kansan välillä, mutta nyt näiden kahden väliin oli tullut muitakin instansseja kuten valtiopäivät ja hovioikeus. Alioikeudet eivät enää voineet itsenäisesti tehdä kaikista asioista lainvaltaisia päätöksiä, vaan heidän oli alistettava ne korkeampien instanssien päätäntövallalle. Samalla oikeusistuinten käsittelemien juttujen luonne muuttui, kun yksilöitä ja heidän intressejä koskevien juttujen määrä kasvoi.²³³ Käräjien luonteeseen kuului eräänlainen kaksijakoisuus, jossa uutena piirteenä oli keskushallinnon tiukentuva ote. Toisaalta oikeusistuimet jatkoivat perinteistä tehtävänsä yhteisön sovitteluelimenä ja tasapainon säilyttäjänä.²³⁴

Osa tutkijoista näkee oikeuslaitoksen yhtenä valtion alamaistensa kontrollikeinona. Suomen oikeushistorian varhaisvaiheita tarkastellut Jussi Pajuojan mukaan tuomioistuimet olivat yksi tekijä prosessissa, jossa talonpoikaisyhteisö nujerrettiin keskushallinnon vallan alle.²³⁵ Oma tutkimusaineistoni ei tue käsitystä alistetusta yhteisöstä. Päinvastoin näyttäisi siltä, että paikallisyhteisöllä oli tärkeä osa paikallisessa oikeudenhoidossa. Esimerkiksi Talalan kyläläisten pyyntö Markun karkottamisesta toteutettiin. Marko Nenonen on tuonut esille mielenkiintoisen näkökulman uudenlaisen hallintojärjestelmän kehittymiseen. Aiemmassa tutkimuksessa valtion lisääntynyt kontrolli ja ankaroitunut lainsäädäntö on usein nähty kansaa alistavana tekijänä. Nenosen mukaan uudenlainen hallinto merkitsi mielivaltaisuuden vähenemistä. Näin tapahtui muun muassa verikoston yhteydessä, jonka perinteen uusi hallinto ja rikoslait vähitellen lakkauttivat. Rikoksen tutkinta ja rankaisu siirtyivät riippumattoman osapuolen eli oikeuslaitoksen piiriin. Samalla myös rikosentekijän henkilökohtainen vastuu kasvoi. Alamaista tuli tässä mielessä

---

²³² Huittinen 27. helmikuuta 1665. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja, 187. TMA.

²³³ Aalto, S., Johansson, K. & Sandmo, E. 2000, 226-230.

²³⁴ Eilola 2003, 275.

²³⁵ Pajuoja 1991, 21.

yksilöitä, jotka vastasivat teoistaan itse eivätkä perheen, sukunsa tai paikallisyhteisönsä kautta. Oikeuden edessä vain yksilöä voitiin pitää syyllisenä.²³⁶

Eva Österberg on korostanut vuorovaikutuksen merkitystä. Österberg katsoo uudelle ajalle tultaessa tuomioistuimen jatkaneen perinteistä toimeaan ihmisten välisten asioiden ratkaisuareenana. Useimmissa oikeustapauksissa osapuolet tunsivat jo entuudestaan toisensa. Näin ollen kyse ei ollut vain oikeudellisesta tapahtumasta vaan käräjät sisälsivät myös sosiaalisen ulottuvuuden. Varhaisen uuden ajan valtion intressit tulivat kuitenkin nyt enenevässä määrin mukaan oikeusistuimien toimintaan. Österbergin mukaan tavallisen kansan lojaalisuus oikeutta kohtaan väheni valtiollisten intressien lisääntyessä oikeusistuimien toiminnassa. Varhaismoderni valtio pyrki muuttamaan käräjät perinteisestä ”sosiaalisesta areenasta vallankäytön näyttämöksi”. Ylhäältäpäin tulleiden pyrkimysten ei kuitenkaan voida katsoa panneen alulle yhteiskunnallisia muutoksia. Rahvaan taholta saatettiin sekä vastustaa että puolustaa valtion tekemiä aloitteita, mikä ilmeni lisääntyneissä rikoksissa keskusvallan säännöksiä ja virkamiehiä vastaan. Talonpojan asemaa suurvaltakaudella tarkastellessaan Österberg korostaa valtion ja rahvaan vuorovaikutussuhdetta.²³⁷

Osa tutkijoista katsoo tottelemattomuusrikosten vähentyneen 1600-luvulla merkittävästi. Heikki Ylikangas kuvaa tilannetta seuraavasti: ”Edelliselle vuosisadalle ominainen vastarinta näytti joko tykkänään kadonneen tai ainakin latistuneen yksityiseksi uhmaksi ja omaisuuden salaamisyritykseksi”.²³⁸ Tähän väitteeseen voidaan suhtautua varauksella. Talonpojat eivät aina mukisematta suostuneet kruunun vaatimuksiin ja ainakin Huittisten alueella 1600-luvun kuluessa verotukseen liittyneiden tottelemattomuusrikkeiden määrä jopa kasvoi. Vuonna 1637 Huittisissa tuomittiin 31 sakkoihin maksamattomien verojen vuoksi. Vuonna 1682 samanlaisen rangaistuksen saivat 83 talollista, jotka jättivät saapumatta veronkantotilaisuuteen. Vastaanhangoittelua esiintyi myös lievemmissä muodoissa kuten päivätöiden suorittamisessa vähemmän huolellisesti sekä kyydityksistä kieltäytymisissä.²³⁹

Niskuroinnin syynä olivat useasti kohtuuttomiksi koetut rasitteet. 1600-luvun verotusjärjestelmä oli niin sanotusti ”kerrostunut”. Siihen sisältyi eri aikoina syntyneitä maksuja: keskiajalta peräisin oleva maakirjavero, 1500-luvun lopun manttaali- ja talovero sekä 1600-luvun alun apuverot, jotka myöhemmin vakiinnutettiin. Verotuksen avulla hankituilla tuotoilla kruunu täydensi erityisesti

²³⁶ Nenonen 2007, 146-147, 206-208.

²³⁷ Österberg itse käyttää termejä ”*en social arena*” ja ”*en maktens scen*”. Österberg 1991b,20,22; Österberg 1991a, 66.

²³⁸ Ylikangas 2000, 314-315, 321.

²³⁹ Viikki 1973, 327.

sotakassaa sekä ylläpiti virkamieskuntaa niin sotilas-, siviili-, oikeus- kuin kirkollishallinnonkin alalla. Ainaisena rasituksena pitäjäläisillä olivat myös kruunun päivätyöt sekä kyyditykset.²⁴⁰ Erityisesti päivätyöt aiheuttivat konflikteja ja ne olivatkin riitojen aiheena lähes kaikissa Suomen alueella 1600-luvulla tapahtuneissa talonpoikaislevottomuuksissa.²⁴¹

5.2 Esivalta syyttäjänä

Yleisesti ottaen esivallan ajatellaan olleen enemmän kiinnostunut taikuudenharjoittamisesta, sillä sen katsottiin kohdistuneen esivallan auktoriteettia ja kontrollia vastaan. Taikuus loukkasi uskoa sekä rikkoi yhteiskunnan lakeja ja säännöksiä. Noituudella vahingoittaminen liittyi sen sijaan enemmän ihmisten välisiin konflikteihin.²⁴² Markku Kouvon tapauksessa esivalta ei kiinnostunut harhaoppisesta taikuudesta vaan vouti esitti Kouvon syyllistyneen niin taikuuden kuin noituudenkin harjoittamiseen. Paikallistasolla Huittisten pitäjän asukkaat, Markku Matinpoika Kouvo heidän joukossaan, olivat tekemisissä Paavali Paavalinpoika Callian kanssa, joka toimi kreivikunnan voutina vuosina 1651- 1679.²⁴³ Vuodesta 1671 Callia vastasi myös inspehtorin toimesta, joskaan häntä ei koskaan virallisesti nimitetty virkaan. Vouti Callialla oli riitoja useiden huittislaisten talonpoikien kanssa. Vuonna 1659 vouti tiedustelikin kreivittäreltä miten hänen tulisi toimia niskuroivien ja veronmaksusta laistavien talonpoikien kanssa.²⁴⁴

Ensimmäisessä noituusoikeudenkäynnissä (1658) vouti syytti Markku Kouvoa noituudella vahingoittamisesta (trulldom) sekä taikuudesta (wijskäpelste).²⁴⁵ Yhtenä syynä siihen, miksi vouti oli taikuuden lisäksi kiinnostunut myös noituudesta, voidaan pitää voudin henkilökohtaisia suhteita alueen talonpoikiin. Kouvon kanssa vouti Callia oli riidellyt jo pitkään, joten vouti ei esiintynyt käräjillä ainoastaan esivallan edustajana vaan myös yhteisön jäsenenä, jolla oli henkilökohtaista kaunaa syytettyä kohtaan. Olihan Markku Kouvo esittänyt vuoden 1656 käräjillä syytekirjelmän, jossa oli tuonut esille voudin ”virkavirheitä”.²⁴⁶ Voudilla tuskin oli kovin lämpimät välit talonpoikaan, joka oli tällä tavoin hänen mainettaan julkisesti mustamaalannut. 1600-luvulla

---

²⁴⁰ Viikki 1973, 326-327.

²⁴¹ Katajala 2002, 400.

²⁴² Nenonen 1992, 288-289.

²⁴³ Viikki 1973, 341.

²⁴⁴ Jokipii 1960, 201; Viikki 1973, 341.

²⁴⁵ Termillä ”vidskepelse” tarkoitettiin tavallisesti erilaisia toimia, joiden ensisijaisena tarkoituksena ei ollut vahingoittaa vaan parantaa, suojata tai tuottaa onnea. Nenonen 1992, 44; Huittinen 30. maaliskuuta -2. huhtikuuta 1658. Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 10:63-68. KA.

²⁴⁶ Huittinen 20.-22. marraskuuta 1656. Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 9:342v-346. KA.

voudeilla voidaan katsoa olleen hyvät mahdollisuudet vaikuttaa käräjien toimintaan ja heidän velvollisuuksiinsa kuuluikin yleisen järjestyksen ylläpito.²⁴⁷ Vouti Callian suhteista talonpoikiin kertoo rettelöintiin kyllästyneen voudin vuonna 1674 tekemä pyyntö pitää kreivikunnassa yleinen tarkastus, jossa ratkaistaisiin hänen ja lampuotiansa välit.²⁴⁸

Esivallan osuus noituussyytteessä voidaan selittää osaltaan myös kerjäläisnoidan piirteillä, jotka Markku Kouvon noitaoikeudenkäynnissä ilmenivät. Useammin kuin muissa noituusoikeudenkäynneissä, kerjuulla kiertäneiden ja noidan maineen omaavien henkilöiden kohdalla esivalta nosti syytteen. Useasti esivallan edustaja saattoi vain todeta syytetyn olleen ”suuressa maineessa” kiertelynsä ja vahingontekojensa vuoksi. Yksityiskohtaiset syytökset luettiin vasta todistajien lausunnoissa.²⁴⁹ Edellä mainittu on ristiriidassa Macfarlanen teorian kanssa, jossa syyttäjänä ei toiminut esivalta vaan naapurit, jotka potivat huonoa omatuntoa kun eivät auttaneet kerjuulla olevaa henkilöä.²⁵⁰

Maallisen esivallan lisäksi talonpoikien elämään vaikutti kirkollisen esivallan toimet. Punkalaitumen kirkkoherra, Simon Kepplerus, näyttäisi olleen edeltäjiensä vaativampi talonpoikia kohtaan. Pappilan rakennustyöt oli aloitettu jo edellisen kirkkoherran aikana, mutta hän ei ollut ilmeisesti kovin tarmokkaasti patistanut seurakuntalaisia työhön. Kirkkoherran asumuksena oli savupirtti, johon myös Simon Kepplerus joutui virkaan astuessaan majoittumaan. Hän kuitenkin valitti asiasta heti piispalle ja kertoi myös joutuneensa itse kustantamaan joitakin rakennuksia ja raivaamaan peltonsa ja niittynsä. Asioihin saatiin vauhtia ja vuoteen 1665 mennessä pappilassa oli jo kaksi tupaa. Muutamaa vuotta myöhemmin kirkkoherra sai talonpojilta myös sievoisen summan rahaa uunin laittamista varten. Suurimman osan kirkkoherran saamista tuloista muodostivat kymmenykset. Viljakymmenyksien lisäksi kirkkoherra sai osuutensa myös pikkukymmenyksinä, joita maksettiin muun muassa karjasta. Punkalaitumen kirkkoherrat elivät kuitenkin virkaveljiään köyhemmin, sillä Punkalaidun oli juuri perustettu ja vielä maan pienin kirkkopitäjä.²⁵¹

Kirkkoherra oli tiiviissä yhteydessä paikallisyhteisön jäseniin eikä ero rahvaaseen usein ollut kovinkaan suuri. Esko M. Laine on kuvannut 1600-luvun papistoa seuraavasti: ”...*Paitsi maanviljelys ja riippuvuus talonpoikaisyhteisöstä ‘talonpoikaisuus’ kuvastui papiston*

---

²⁴⁷ Haikari 2006, 133.

²⁴⁸ Jokipii 1956, 92.

²⁴⁹ Nenonen 1992, 175.

²⁵⁰ Macfarlane 1970, 94.

²⁵¹ Niemelä 1986, 229-234.

tapakulttuurissa erityisesti kolmessa sitä oleellisesti leimanneessa piirteessä: runsaassa paloviinan käytössä, paikoin raa'assa väkivallassa ja kovasanaisessa kielenkäytössä...".²⁵² Vaikka kuvaus on kärjistetty ja siitä löytyy tapauskohtaisia eroja, luonnehtii se hyvin kirkkoherran "talonpoikaisuutta". Kirkkoherra Simon Kepplerus esiintyi todistajana Markku Kouvon noitaoikeudenkäynnissä. Jo aiemmin kirkkoherralla oli ollut hankaluuksia seudun noidiksi väitettyjen henkilöiden kanssa. Kepplerus oli syyttänyt vuonna 1649 kuulua noitanaista Valpuri Kyniä karjansa noitumisesta.²⁵³ Myös Markku Kouvolla oli ollut aiemmin riitaa kirkkoherran kanssa. Kirkkoherra kertoi Kouvon suivaantuneen, kun tämä oli perinyt saataviaan häneltä. Kirkkoherra väitti tämän myös kironneen hänen karjansa.²⁵⁴

Riidat paikallisten virkamiesten ja talonpoikien välillä eivät olleet harvinaisia. Vouti Paavali Paavalinpoika Callia joutui vastatusten useiden paikallisten talonpoikien kanssa. Useimmiten kyse oli verotukseen liittyvistä asioista. Vouti Callia pyysi jopa kreivitär Bielkeltä neuvoa miten toimia niskuroivien talonpoikien kanssa, jotka eivät suostuneet maksamaan verojaan. Voudin ehdotus oli, että niskuroijat kirjoitettaisiin sotilaiksi ennemmin kuin veronsa maksavat. Kreivitär palautti asian Huittisten käräjille ja asiassa vastassa olleilta talonpojilta vouti jääväsi oikeuskelpoisuuden heidän huonoon maineeseen vedoten. Vouti käräjöi alaistensa kanssa koko 1660-luvun, mistään yhtenäisestä talonpoikien rintamasta esivaltaa vastaan ei kuitenkaan ollut kyse.²⁵⁵

Vouti Callia hoiti virkaansa hyvin aktiivisesti ja näyttää siltä, että hänellä saattoi olla myös henkilökohtaisia syitä kontrolloida talonpoikien toimia. Vouti muun muassa vahti tarkasti talonpoikien kaskeamista. Hän piti huolen siitä, ettei kukaan kaskennut luvatta tai muutoin rikkonut metsäasetuksia. Voudilla itsellään oli alueella laajat omistukset, joten tämä oli varmasti osasy s seudun talonpoikien toimien tarkkailuun.²⁵⁶ Markku Kouvon noitaoikeudenkäynneissä vouti ei itse kuitenkaan esiintynyt vahingonkäräjänä, vaan hänen syytteensä koskivat suurilta osin noidan mainetta koskeviin huhuihin. Kouvo oli riidellyt jo pitkään vouti Callian kanssa muun muassa verotukseen liittyvistä asioista.²⁵⁷ Riitojen seurauksena voudilla ei ollut syytä puolustaa Kouvoa, vaan todennäköisesti hänellä ei ollut mitään yhteisön yleisen häiriötekijän poistamista vastaan.

---

²⁵² Laine 1995, 160.

²⁵³ Niemelä 1986, 214.

²⁵⁴ Huittinen 27. helmikuuta 1665. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja. TMA.

²⁵⁵ Katajala 2002, 351.

²⁵⁶ Viikki 1973, 187.

²⁵⁷ Huittinen 20.-22. marraskuuta 1656, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I. KA.

5.3 Rangaistukset noituudesta

Korkeimpien syiden kaaren kohdalla vedottiin Markku Kouvon noituusoikeudenkäynnissä kohtiin 12. ja 13. Ensiksi mainitussa määriteltiin miten toimittiin, jos syytetty osoittautuikin syyttömäksi. Toinen lainkohta koski tapauksia, joissa toinen osapuoli on uhannut toista, jolle tämän jälkeen sattuu vahinko tai onnettomuus, josta ei voida sanoa kenestä se johtuu. Yhteisön jäsenen maineen ja luotettavuuden merkitys tulee selvästi esille laissa: ”...*Sillä että niytä on paha wskoa, iotca muillen paha toiuottauat.*”²⁵⁸ Erityisen hyvin tämä kuvaa muiden suhtautumista Kouvoon, joka oli suutuspäissään julkisesti jopa soimannut kiistakumppanejaan. Onnettomuuden sattuessa oli helppo palata aiempiin tapahtumiin ja etsiä miehen pahasuopaisesta käyttäytymisestä syitä muuten selittämättömille onnettomuuksille.

Markku Kouvon kuolemantuomiota käsittelevillä käräjillä marraskuussa 1658 vedottiin myös Käräjien ja Korkeimpien Syiden kaariin. Käräjien kaarella vedottiin 19. sekä 34. kohtaan. Viimeksi mainittu koski oikeudessa toimineita todistajia. Markku Kouvolle langetettiin kuolemantuomio Korkeimpien Syiden kaaren 6., 13. ja 15. kohtien mukaisesti. Kaaren 6. kohdassa tuomitaan noituudella vahingoittamisesta kuolemaan. Kaaren 13. kohtaan vedottiin jo aiemmilla käräjillä ja se koski toisen uhkaamista ja vahingon sattumista ilman että tiedetään kuka sen aiheutti. Kohta 15. Korkeimpien Syiden kaarella koskee noituusepäilyjen käsittelemistä käräjillä. Noituusepäilyyn tultua ilmi on kahdentoista miehen todistettava onko noituutta tapahtunut vai ei. Jos he todistavat epäillyn syylliseksi eli ”...*soluaiseuat hänen, nijn tule sen waimon tulesa poldetta, ia miehen Steilin päälle panda, ia sen syyvän maanpäällinen iaetta, ia perilliset ottakan häiden maans.*”²⁵⁹

Tavallisin langettava tuomio oli useimmiten suuri sakko. Noituus- ja taikusoikeudenkäynnit päättyivät suhteellisen usein syytetyn vapauttamiseen, esimerkiksi vuosien 1620-58 välisenä aikana jopa 42% Ala-Satakunnassa käydyistä prosesseista päättyi vapauttamiseen. Vapauttavien tuomioiden osalta syyttäjällä näyttää olleen merkitystä. Yksityisten henkilöiden syytöksistä enemmistö johti vapautukseen, kun taas esivallan syytöksistä langetettiin useammin tuomio.²⁶⁰ Tämä on otettava huomioon Markku Kouvon oikeudenkäynnissä, sillä mahdollisesti häntä ei olisi tuomittu, ellei esivalta olisi ollut niin vahvasti osallisena oikeusjutussa.

²⁵⁸ Kuningas Kristoferin maanlaki, Corkeimbain syidhen kaaren 12. ja 13. kohdat.

²⁵⁹ Kuningas Kristoferin maanlaki, Corkeimbain syidhen kaaren 6., 13. ja 15. kohdat.

²⁶⁰ Nenonen 1992, 123-127.

Noitaoikeudenkäynnit olivat akkusatorinen prosessi, jossa useimmiten kantajana toimi yksityishenkilö, joka väitti syytetyn aiheuttaneen hänelle tai omaisuudelleen onnettomuuden tai epäonnea. Tavallisesti prosesseissa oli yksi syytetty.²⁶¹ Usein asian kantaja ja vastaaja olivat keskenään tasavertaisia. Kantajan oli osoitettava todeksi puheensa tai hänelle langetettiin sakkotuomio, mikä mitä todennäköisimmin on hillinnyt väärin todistusten määrää.²⁶² Yhteisön ajama akkusatorinen prosessi oli muutostilassa kohti inkvisitorista mallia. Inkvisitorisessa prosessissa syytteen esitti esivalta eikä syyttäjää uhannut rangaistus todistuksen ”epäonnistumisesta”.²⁶³ Markku Kouvon noitaoikeudenkäynnit näyttävät muodostavan näiden kahden oikeusprosessin välimuodon. Esivalta toimi syyttäjänä ja yksityiskohtaisemmista syytteistä ja todistuksista vastasivat pääosin Kouvon kanssa samanvertaisessa asemassa olleet talonpojat.

Vakavimmissa rikoksissa, joista uhkasi kuolematuomio, alioikeudet lähettivät jutut edelleen hovioikeuden ratkaistavaksi. Kuolemantuomiot muutettiin hyvin useasti sakoiksi. Myös Markku Kouvo näytti olleen hyvin luottavainen rangaistuksen lievenemiseen hovioikeudessa, sillä vuoden 1665 käräjillä hän sanoi seuraavanlaisesti: ”*Cuin minä håfrättin tullan, kyllä minun pällän armatetan ej minun pällä saakot pysty*”. Markun ymmärrys oikeuslaitoksen toimintaa kohtaan ilmeni myös hänen viitatessa toisen noitamiehen Simon Liuhan tapaukseen.²⁶⁴ Huittisten Leppäkoskelta kotoisin ollut Sipi Heikinpoika Liuha oli Markun tavoin saanut kuolemantuomion alioikeudessa. Samaan tapaan kuin Markku Kouvon noituutta käsittelevillä käräjillä myös Simo Liuhan asian yhteydessä kerrottiin kaikkien pelkäävän miestä hänen tekojensa ja pahan maineensa vuoksi.²⁶⁵

Yhtenäistä noitus- ja taikuuslainsäädäntöä ei Ruotsissa ollut vaan erilaisia syytteitä käsiteltiin eri tavoilla. Oikeuskäytäntö myös muuttui ajan myötä vaikka laki pysyikin samana.²⁶⁶ Maanlaista löytyi useita pykälä, joissa oli säädetty vahingoittavasta noituudesta. Markku Kouvon noituussyytteiden yhteydessä vedottiin kuningas Kristofferin maanlain Käräjien sekä Korkeimpien syiden kaariin. Vuoden 1658 käräjillä Markku määrättiin kahdentoista valalle, viitaten Käräjien kaaren 19. kohtaan, jossa määritellään miten toimitaan jos käräjillä ilmenee syytöksiä tai epäilyksiä jotakuta kohtaan. Syytetyn tuli todistaa seuraavilla käräjillä syyttömyytensä. Laissa määrättiin myös

---

²⁶¹ Nenonen 1992, 109.

²⁶² Heikkinen & Kervinen 1987, 279.

²⁶³ Nenonen 1992, 227.

²⁶⁴ Huittinen 27. helmikuuta 1665. Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirja, 189. TMA.

²⁶⁵ Nenonen 1992, 341.

²⁶⁶ Nenonen 1992, 14.

rangaistus sille, joka ilman todisteita toista syyttää.²⁶⁷ Kahdentoista valalle tuomitun oli hankittava tuekseen yksitoista hyvämaineista henkilöä, jotka todistaisivat käräjillä, etteivät uskoneet syytetyn syyllistyneen noituuteen.²⁶⁸

William Monterin Normandian noituus oikeudenkäyntejä koskevassa tutkimuksessa on tuotu esille noituussyyteiden yhteydessä toistuvia piirteitä. Tuomiot olivat vakavia, kuten esimerkiksi karkotus ja kuolemantuomiot. Kuolemantuomioissa vedottiin usein korkeampaan instanssiin (Normandian alueella Rouenin parlamenttiin), joskin parlamentti vain harvoin muutti alioikeuden päätöksen. Noitaoikeudenkäynteihin kuuluivat omalta osaltaan myös tunnustukset, kiduttaminen ja ”rikostoverien” ilmiantaminen, mitkä johtivat useisiin uusiin noituussyytteisiin.²⁶⁹ Suomessa tilanne oli toisenlainen, sillä laitonta väkivaltaa tai kiduttamista ei yleensä löydy oikeusjutuista.²⁷⁰ Monterin mainitsemat tunnustuksiin ja kidutuksiin liittyneet elementit puuttuvat myös Markku Kouvon tapauksesta. Kouvon tapauksessa tuomiot olivat kuitenkin ankaria, joskin ne lievenivät hovioikeudessa.

5.5 Viimeinen kohtaaminen vuonna 1674 – Markku Kouvon kohtalo

Tammikuussa 1674 kokoontuvilla Huittisten käräjillä tuotiin esille Markku Kouvon tekemä valituksensa vouti Calliasta, joka oli vaatinut tältä kymmentä lehmää, kuutta härkää, 17 tynnyriä ruista, 70 hopeataalaria sekä seitsemää lammasta. Asia oli palautettu maaherran ratkaistavaksi käräjille. Vouti kykeni osoittamaan ulosmittauksensa oikeudenmukaiseksi ja Markun väitteet valheiksi. Markun epäonneksi käräjien mielenkiinto näytti suuntautuvan enemmän talonpojan noidan maineeseen ja kunniallisuuteen kuin voudin toimiin. Lautakunta tiesi kertoa, että Kouvoa oli hovioikeuden päätöksellä rangaistu noituuden harjoittamisesta ja tämän johdosta hänet oli myös karkotettu. Vouti kertoi käräjillä kuinka Markku oli kirkkoherra Simon Polvianderille kertonut parantaneensa joitakin ihmisiä Tukholman matkallaan. Kirkkoherra vahvisti valalla väitteen todeksi. Markku Kouvo itse kielsi tällaista tapahtuneen. Vouti viittasi käräjillä myös aiempiin oikeusjuttuihin. Ensiksikin Markku oli vuonna 1656 syyttänyt voutia liiallisista saatavista, mutta juttu oli tuomittu voudin hyväksi ja Markulle lankesi sakkotuomio. Muutamaa vuotta myöhemmin,

---

²⁶⁷ Kuningas Kristoferin maanlaki, Käreiän asiain kaaren 19. kohta.

²⁶⁸ Nenonen 1992, 168.

²⁶⁹ Monter 1997, 563.

²⁷⁰ Nenonen 2006, 376.

vuonna 1660, vouti oli jälleen kyennyt todistamaan toimintansa lailliseksi ja Markku oli saanut sakkotuomion. Jutun yhteydessä viitattiin niin ikään Kouvon taikauskoon.²⁷¹

Vouti Callia kertoi Kouvon tuomitun vuonna 1662 kuolemaan, mutta hovioikeus oli säästänyt tämän hengen ja muuttanut tuomion sakoiksi. Myöhemmin Kouvo oli taas palannut karkotuksesta huolimatta takaisin kotiin ja harjoittanut jälleen noituutta. Vouti toi esille myös vuoden 1665 tuomion, jossa Kouvon lisäksi myös tämän vaimo Maisa tuomittiin uudelleen karkotettavaksi koko Turun maakunnasta. Tämän lisäksi heidät tuomittiin piiskarangaistukseen. Heidä myös varoitettiin palaamasta, sillä siitä seuraisi kovennettu rangaistus. Kielloista huolimatta Kouvo oli kuitenkin palannut kihlakuntaan ja häntä kohtaan langettavista tuomioista käytiin keskustelua jälleen vuoden 1667 käräjillä. Tällä kertaa Kouvoa uhattiin kuolemalla, jos hän vielä uhmaisi karkotustuomiota. Vuonna 1672 hänen tiedetään tuomioista ja rangaistuksista huolimatta harjoittaneen noituutta lähialueella Jokioisissa, Ladonvainion kylässä.

Viimeinen lähdetieto Markku Kouvon vaiheista löytyy vuonna 1674 pidetyiltä käräjiltä. Vouti Paavali Paavalinpoika Callia vastasi Kouvon syytöksiin esittämällä oikeusistuinten aiempia tuomioita koskien miesten aikaisempia riitoja. Vouti otti esille marraskuussa 1656 langetetun kihlakunnanoikeuden tuomion, jossa Kouvon syytökset oli tuomittu toteennäyttämättömiksi. Samoin vouti kävi läpi Kouvon kanssa käymiä kiistoja vuosina 1660 sekä 1662.²⁷² Näyttäisi siltä, että esivalta oli lopulta alistanut Kouvon. Noidan maineen käsittelyn alkuvaiheessa yhteisöllä oli suuri rooli. Esivallan osuus kuitenkin kasvoi koko ajan yhteisön merkityksen kustannuksella. Viimeisillä käräjillä keskityttiin yksinomaan vouti Callian asettamiin syytöksiin. Kouvon noita-oikeudenkäyntien sarja saattaa olla yksi esimerkki aiemmin mainitusta oikeudellisesta muutoksesta, jonka myötä siirryttiin yhteisön asettamista syytteistä esivallan esille tuomiin syytöksiin.

---

²⁷¹ Huittinen 20-. tammikuuta 1674, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 11:8-9.

²⁷² Huittinen 20-. tammikuuta 1674, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, mm 11:8-9.

6. Loppuluku

Yksilöllä saattoi olla monenlaisia ”rooleja” yhteisössä. Punkalaitumelainen Markku Kouvo oli niin talonpoika, poliittinen toimija, riitapukari kuin pelätty noitamieskin. Nämä ”roolit” saattoivat vaihdella ja niihin kuului erilaisia odotuksia ja velvollisuuksia. Markku Kouvon voidaan katsoa toimineen aktiivisena isäntänä aina vuoteen 1658 asti, jonka jälkeen Markun poika Tuomo Markunpoika (Rasi) jatkoi tilan pitämistä. Tuolloin Kouvoa kohtaan esitetyt noituussyytteet tuotiin oikeuden eteen. Talonpoika pyrki saamaan mahdollisimman suuret resurssit irti tilastaan ja toimillaan onnistui myös suututtamaan lähialueiden muita talonpoikia, muun muassa kaskeamalla omien omistuksiensa ulkopuolella. Ainakin karjaomistuksessa mitattuna Markku Kouvo näyttää olleen tavallista varakkaampi talonpoika. Myös jalkamyllyn ja Huittisten ensimmäisen tunnetun sahan perustaminen kertovat tarmokkaasta isännästä.

Markku Kouvon poliittisesta toiminnasta kertoo kuninkaissakäyminen ja lukuisat valitukset oikeuden päätöksistä. Markku Kouvon tapaus tuo hyvin esille talonpoikien toimintamahdollisuudet 1600-luvulla. Talonpojat olivat tietoisia kruunun hallintokoneiston rakenteesta sekä oikeuslaitoksen toiminnasta ja saattoivat halutessaan toimia aktiivisesti omien etujensa ajamiseksi. Markulla oli lukuisia maa- ja nautintariitoja naapureidensa kanssa. Myös kotitalouden sisällä esiintyi rauhattomuutta.

Noidan maineeseen joutuminen merkitsi statuksen muuttumista yhteisössä. Ainakin Markku Kouvon tapauksessa kävi niin. Lukuisten riitajuttujensa vuoksi Markku sai maksettavakseen sakkoja, mikä varmasti laski hänen taloudellista asemaansa. Miehen tiedettiin hyljänneen kotinsa ja pakoilleen oikeutta sen jälkeen, kun keväällä 1658 oikeudessa oli tuotu esille syytöksiä Markun noituuden ja taikuuden harjoittamisesta. Lopullisesti talonpojan asemansa Markku menetti, kun hänet tuomittiin marraskuussa 1658 syylliseksi aiemmin mainittuihin syytöksiin. Alioikeuden asettama kuolemantuomio muutettiin hovioikeudessa sakkorangaistukseksi. Noituussyytettä ei kuitenkaan voida pitää perimmäisenä syynä Kouvon aseman romahdukselle, sillä hänen taloudellisen ja yhteisöllinen statuksensa oli ollut laskussa jo pitkään. Noituussyytteen tullessa käräjille Kouvo oli jo epäsuosittu yhteisön jäsen. Hänet koettiin rasiiteeksi ja jopa uhaksi muille yhteisön jäsenille. Parantajantaidot näyttäisivät jopa olleen syy siihen miksi karkotetulle yhteisön jäsenelle löytyi tukijoita. Noidan maine toimi tässä mielessä enemmän hyötynä kuin haittana. Markku Kouvo tarjosi itse aktiivisesti muun muassa karjaonnea tuovia taikoja ja kerskaili noitatoimillaan, joten noitamiehen mainetta ei voida nähdä ainoastaan negatiivisena asiana.

Arnold van Gennepin ”siirtymäriitti” -teorian avulla voidaan havainnollistaa Markku Kouvon aseman muutos yhteisössä. Vanha status luokitteli Markun talonpojaksi, jonka velvollisuuksiin kuului tilastaan ja veroistaan huolehtiminen. Tilansa puoliaan hän näytti puolustaneen erittäin aktiivisesti, mutta veronmaksuissa oli vaikeuksia, mikä johtui osaltaan useista sakkotuomioista, joita maariitojen yhteydessä oli hänelle langetettu. Näyttäisi siltä, että Markun taloudellinen tila oli jo ennen noitaouikeudenkäyntiä ollut melko huono. Suurimpana muutoksena voidaan nähdä itsenäisen aseman menetys noituustuomion myötä. Kun tilanpidosta tuli mahdotonta, Markku ja Maisa olivat riippuvaisia yhteisön muista jäsenistä. Ensin Markku pakoili oikeutta, vuonna 1662 hänen tiedettiin elelleen loisena poikansa Tuomon luona ja myöhemmin mies kierteli lähialueella majoittuen milloin kenenkin luona. Aktiivisesta toimijasta oli tullut toiminnan kohde, joskaan ei näytä siltä että Markku Kouvo olisi helposti kohtaloonsa alistunut.

Noituusoikeudenkäynnin kuluessa käytiin yhteisön kesken julkista keskustelua Kouvon maineesta yhteisön jäsenenä. Lähialueen talonpoikien todistuksista tuli selvästi ilmi, että Markku Kouvosta oli tullut rasite muille punkalaitumelaisille. Kun hänen epäiltyä noituuden harjoittamista käsiteltiin ensimmäisen kerran oikeudessa, tuomittiin Kouvo puhdistusvalalle. Tämä ikään kuin siirsi hänet välitilaan, jonka aikana viranomaiset ja yhteisö kävivät keskustelua Kouvon asemasta. Muut yhteisön jäsenet ilmaisivat selvästi hänen olleen uhka yhteisölle, josta haluttiin päästä eroon. Myöhemmillä käräjillä Talalan kyläläiset ja rajanaapurit pyysivät jopa Markun ja Maisan karkotusta viranomaisilta. Kouvo ajautui yhteisön reunalle ja syrjäytyneeksi. Hänen uuteen asemaansa kuului lisääntynyt liikkuvuus sekä riippuvuus muiden avusta.

Perinteiset miesnoitakäsitykset joutuvat uudelleen arvioitaviksi Markku Kouvon noituusoikeudenkäyntien valossa. Lähtökohta, joka perustuu miesnoidan poikkeuksellisuuteen, osoittautuu ainakin Suomen osalta virheelliseksi, sillä miessyytetyt olivat aika ajoin jopa enemmistö syytetyistä. Kouvon kohdalla eivät päde myöskään monet muut miesnoituuteen liittyvät käsitykset, kuten esivallan harhaoppisuuden kitkeminen tai naissyytetyin vanavedessä syytetyksi joutuminen. Markku Kouvo on todiste noitamiehestä, joka joutui noituusepäilyjen kohteeksi ollessaan täysivoimainen yhteisön jäsen. Hän oli myös selvillä oikeudellisista ja hallinnollisista järjestelmistä ja osasi toimia niiden puitteissa. Hän ei ollut vanhus, köyhä tai muilla tavoin yhteisön heikko jäsen. Päinvastoin Markku Kouvo oli tarmokas talonpoika, joka ajoi etujaan ja oikeuksiaan halutessaan aina hallitsijalle asti.

Markku Kouvon noitaoikeudenkäynneissä voidaan nähdä ajan yleisiä kehityspiirteitä. Noituussyyte osui aikaan, jolloin esivallan rooli noitaoikeudenkäynneissä alkoi kasvaa. Uusista piirteistä huolimatta Kouvoa syytettiin, kuten miesnoitaa yleensä, perinteisestä vahingoittavasta noituudesta. Kouvon noidan maineen käsittely ajoittui myös aikaan, jolloin syytettyjen ikärakenteessa voidaan havaita muutosta. Siinä missä suurin osa syytetyistä oli aiemmin ollut iältään vanhoja, 1650-luvun lopulla ikäjakauma siirtyi yhä enemmän kohti keski-ikäisiä. Markku Kouvon noituussyyte tuotiin käräjille niin ikään aikana, jolloin alueella enemmistö syytetyistä oli miehiä. Näyttäisi siis siltä, että Markku Kouvo sopii hyvin Ala-Satakuntaa koskevaan yleiseen tutkimuksessa esitettyyn tilanteeseen.

Perinteinen käsitys 1600-luvun tiukentuneista sukupuolirooleista joutuu sen sijaan uudelleen arvioitavaksi aineistoni valossa. Markku Kouvon ja tämän vaimon Maisa Haritun noituussyytteiden vertaaminen osoittaa, etteivät syytteet olleet niin sukupuolisidonnaisia kuin on ajateltu. Molempien syytökset, syyttäjät ja rangaistukset muistuttivat toisiaan. Sukupuolen liittyviä eroavaisuuksia noituussyytteiden välillä ei juurikaan voida tehdä. Osa todistajista esitti heidät yhdessä syylliseksi noituuteen, jolloin syytetyn sukupuolella ei näyttänyt olleensuurta painoarvoa.

Markku Kouvon noitaoikeudenkäynnit mahdollistavan hänen yhteisöllisen asemansa tarkastelun pitkältä aikaväliltä. Huhuja Kouvon noituuden harjoittamisesta oli tullut ilmi jo vuoden 1653 käräjillä. Alkuvaiheessa Kouvon kanssa samanvertaisilla talonpojilla oli suuri rooli todistajina noitamiehen toimista. Vuoden 1662 käräjillä yhteisön muut jäsenet anoivat jopa virkavallalta Kouvon karkottamista. Tällainen menettely on todistus siitä, ettei uuden ajan alun valtio ollut suinkaan alistanut paikallisyhteisöään valtansa alle, vaan yhteisö saattoi vaikuttaa omalta osaltaan esivallan toimintaan. Viimeisessä oikeudenkäynnissä vuonna 1674 vouti Callia esitti erilaisia syytöksiä ja todistuksia Markku Kouvosta ja tämän maineesta. Esivallan lisääntynyt osuus voidaan mahdollisesti nähdä merkinä oikeudellisen järjestelmän siirtymisestä yhteisön asettamista syytteistä (akkusatorinen) esivallan ajamiin syytteisiin (inkvisitorinen).

Tutkimusaineistoni pohjalta talonpojalla näyttäisi olleen enemmän toimintamahdollisuuksia kuin perinteisesti on ajateltu. Markku Kouvo on hyvä esimerkki poliittisesta toimijasta, joka tiesi oikeutensa ja tunsu hämmästyttävän hyvin erilaiset oikeudelliset ja hallinnolliset kanavat, joita saattoi käyttää omien etujensa ja oikeuksiensa ajamiseen. Kouvon kohtaloksi näyttäisi tästä huolimatta tulleen Punkalaitumen aktiivinen virkavalta, erityisesti voudin tarmokas toiminta tätä vastaan. Esivallan osuus kasvoi noitaoikeudenkäyntien edetessä yhteisön roolin kustannuksella.

Mielivaltaa ei kuitenkaan paikallistasolla tapahtunut. Vouti joutui vastaamaan Markku Kouvon syytteisiin lain määräämällä tavalla ja asia käsiteltiin kuin mikä tahansa muu oikeusjuttu. Huonomaineinen ja esivallan epäsuosioon joutunut talonpoika nautti samasta oikeusturvasta kuin muutkin yhteisön jäsenet.

Markku Kouvon noitaoikeudenkäynnit muodostavat pitkäkestoisen prosessin, jossa osallisina olivat syytetyn lisäksi paikallisyhteisö ja esivalta. Näiden kolmen tahon käräjillä käymä vuoropuhelu muodostaa mielenkiintoisen näkökulman yksilön asemaan yhteiskunnassa. Kouvon tapaus nostaa esille uusia käsityksiä miesnoituudesta ja osoittaa, ettei 1600-luvun yhteisön jäsenten elämä ehkä ollutkaan niin staattista ja kurinalaista kuin on aiemmin esitetty.

LÄHDELUETTELO

ARKISTOLÄHTEET

Kansallisarkisto (KA)

Kihlakunnanoikeuden renevoituja tuomiokirjoja vuosilta 1646-1674:

Ala-Satakunnan tuomiokunta, Huittisten käräjät, vuodet 1646-1651.

Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta I, Huittisten käräjät, vuodet 1653-1674.

Läänintilit:

Turun ja Porin lääni. Ala-Satakunta, Huittinen, vuosilta 1653, 1657-1659.

Turun ja Porin lääni. Ala-Satakunta, Huittinen, vuosilta 1635-1636. Digitoituna www.digiarkisto.org/sshy/

Ala-Satakunnan myllytulliluettelo, Huittinen, Talala, vuodelta 1662.

Ala-Satakunnan myllytulliluettelo, Huittinen, Talala, vuodelta 1666.

Suomen asutuksen yleisluettelo (SAY):

Huittinen vuodet 1654-1673. Digitoituna Kansallisarkiston digitaaliarkistossa www.digi.narc.fi/digi/

Turun maakunta-arkisto (TMA)

Ulvilan tuomiokunnan konseptituomiokirjoja vuosilta 1648-1725:

- Huittisten talvikäräjät 17. helmikuuta 1662.

- Huittisten talvikäräjät 27. helmikuuta 1665.

Riksarkivet (RA)

Bielkesamlingen. Gustaf Horns och Sigrid Bielkes länshandlingar. Björneborg grevskap, Domböcker. Mikrofilmeinä Kansallisarkistossa.

- Huittisten käräjät 11-13. elokuuta 1668.

Skrivelser till K. M:t odat. 1620-1809. Topographica vol. 594. Mikrofilmeinä Kansallisarkistossa.

Åbo Hovrätt till Kungl Majt vol 2. (Rotulus opå de Criminalie Saker..., 1665)

Åbo Hovrätt till Kungl Majt vol 4. (Rotulus opå de Criminalie Saker..., 1667)

PAINETUT LÄHTEET

Kartat

Kalmbergin kartta (1856), 1: 100 000.

Kuninkaan kartasto Suomesta 1776-1805. Konungens kartverk från Finland. SKS.

Lakikokoelma

Kuningas Kristoferin maanlaki. Herra Martin suomentamana. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1987.

SÄHKÖISET LÄHTEET

Jonas Strengin laatima kartta Talalan kylästä 1646, a1 172. Kartta digitaalisessa muodossa [www.virtuaaliyliopisto.fi /maakirjakartat/](http://www.virtuaaliyliopisto.fi/maakirjakartat/).

Iso-Iivari, Lasse: Talonhaltijaluettelot Huittisista, <http://users.utu.fi/isoi/talot/huittine.htm>

Iso-Iivari, Lasse: Talonhaltijaluettelot Punkalaitumelta, <http://users.utu.fi/isoi/talot/punkalai.htm>

Suvanto, Seppo: Satakunnan henkilötiedosto 1303-1571. Sivut 2092-2332, Loimijoki.

http://www.narc.fi/suvanto/sivut_2092-2332_LOIMIJOKI.pdf

Vilkuna, Janne: Kulttuurin käsite ja kulttuuriperintö – luentomateriaali. Jyväskylän yliopisto.

http://www.jyu.fi/hum/laitokset/taiku/taiku_opiskelu/kurssit/oppimateriaalit.

<http://www.genealogia.fi/>. Verkkosivuilla on luettelo paikkojen nimistä Suomessa (1897).

KIRJALLISUUTTA

Aalto, Johansson & Sandmo 2000 Aalto, Seppo, Johansson, Kenneth & Sandmo Erling: *”Conflicts and Court Encounters in a State of Ambivalence.”* In: People Meet the Law. Control and conflict-handling in the courts. Eds. Solvi Sogner and Eva Österberg. Universitetsforlaget 2000.

Apps&Gow 2003 Apps, Lara and Gow, Andrew: Male witches in early modern Europe. Manchester University Press 2003.

Briggs 1995 Briggs, Robin: Communities of belief. Cultural and Social Tensions in Early Modern France. 1995. (First published in 1989).

- Briggs 1996** Briggs, Robin: *Witches and Neighbours. The social and cultural Context of European Witchcraft.* Penguin Books 1998. (First published HaperCollins Publishers 1996).
- Davies 2003** Davies, Owen: *Cunning-Folk. Popular Magic in English History.* 2003.
- Eilola 1997** Eilola, Jari: ”*Naapurin piika kirnusi olutta sarvet molemmilla sivuillaan: Huhut ja kunnia noituusjutuissa 1600-luvun pikkukaupungeissa*”. Teoksessa: *Huhut, unet, sodomiitit, moraalinvartijat, elämäkerrat, puhuttelusanat ja ammattinimikkeet.* Toim. Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylän historiallinen arkisto vol 3. Jyväskylä 1997.
- Eilola 1999** Eilola, Jari: ”’*Ehkä se on Jumalasta, mutta voi se olla pahoista ihmisistäkin...*’ - *Sairauden kokeminen, tulkinta ja parantaminen uuden ajan alussa.*” Teoksessa: *Vanhuus, vaivat ja erilaiset.* Toim. Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylän historiallinen arkisto vol. 4. Jyväskylä 1999.
- Eilola 2002** Eilola, Jari: ”*Cuckoi päällä curjanakin; cana alla armaisnakin – patriarkalisuus, puolisoiden välinen suhde ja auktoriteetin muodostuminen*”. Teoksessa: *Arjen valta – Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450-1860).* Toim. Piia Einonen ja Petri Karonen. SKS. Helsinki 2002.
- Eilola 2003** Eilola, Jari: *Rajapinnoilla. Sallitun ja kielletyn määrittelemisen 1600-luvun jälkipuoliskon noituus- ja taikuustapauksissa.* Bibliotheca Historica 81. SKS. Helsinki 2003.
- Eskola 2006** Eskola, Susanna: *Rajamerkinvartijat. Maariidat Helsingin ja Sipoon pitäjissä 1630-1669.* Painamaton Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 2006.
- Gaskill 1998** Gaskill, Malcolm: ”*The Devil in the Shape of a Man: Witchcraft, Conflict and Belief in Jacobean England*”. *Historical Research* 71, 1998.
- Gennep 1960** Gennep, Arnold van: *The rites of passage.* 1960.
- Ginzburg 1996** Ginzburg, Carlo: *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista.* Tampere 1996.
- Gustafsson 2004** Gustafsson, Harald: ”*The Nordic Countries, so similar and yet so different*”. In: *Northern Revolts. Medieval and Early Modern Peasant Unrest in the Nordic Countries.* Ed. Kimmo Katajala. *Studia Fennica Historica* 8. FLS. Helsinki 2004.

- Haikari 1999** Haikari, Janne: Suurläänitys – perintötilallisen uhka? Läänityslaitos Huittisissa 1638-1679. Painamaton Pro gradu -tutkielma Jyväskylän yliopisto 1999.
- Haikari 2006** Haikari, Janne: Kreivin aikaan, kreivin valtaan. Vallankäytön arki satakuntalaisissa maaseutuyhteisöissä 1651-1657. Painamaton isensiaatintyö. Jyväskylän yliopisto 2006.
- Heikkinen & Kervinen 1987** Heikkinen, Antero och Kervinen, Timo: ”*Finland: den manliga dominansen*”. I: Häxornas Europa 1400-1700. Red. Bengt Ankarloo och Gustav Henningsen. Rätthistoriska studier. 13. bandet. Lund 1987.
- Hentilä, Krötzl & Pulma 2002** Hentilä, Seppo, Krötzl, Christian & Pulma, Panu: Pohjoismaiden historia. Helsinki 2002.
- Hodgkin 2007** Hodgkin, Katharine: ”*Gender, mind and body: feminism and psychoanalysis*”. In: Palgrave advances in witchcraft historiography. Eds. Jonathan Barry and Owen Davies. 2007.
- Jokiaho 2002** Jokiaho, Mika: ”*Miehen kunnia ja maine 1600-luvun pohjalaisessa maalaisyhteisössä*”. Teoksessa: Arjen valta – Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450-1860). Toim. Piia Einonen ja Petri Karonen. SKS. Helsinki 2002.
- Jokipii 1956** Jokipii, Mauno: Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat I. Historiallisia tutkimuksia XLVIII:1. Suomen historiallinen seura. Helsinki 1956.
- Jokipii 1960** Jokipii, Mauno: Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat II. Historiallisia tutkimuksia XLVIII:2. Suomen historiallinen seura. Helsinki 1960.
- Jutikkala 1965** Jutikkala, Eino: Suomen historian kartasto. 1965.
- Jutikkala 1995** Jutikkala, Eino: ”*Agraariyhteiskunnan ’nomadit’*”. Toim. Merja Lahtinen. Historiallinen arkisto 105. SHS. Helsinki 1995.
- Jutikkala 2003** Jutikkala, Eino: ”*Halla aina uhkana*”. Teoksessa: Suomen maatalouden historia I. Perinteisen maatalouden aika. Esihistoriasta 1870-luvulle. Toim. Viljo Rasila, Eino Jutikkala ja Anneli Mäkelä-Alitalo. SKS. Helsinki 2003.
- Karonen 1999** Karonen, Petri. Pohjoinen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521-1809. Helsinki 1999.

- Katajala 1997** Katajala, Kimmo: ”*Kruunu kansanuskoa kitkemässä. Noituus- ja taikuussyytteet Käkisalmen läänin käräjillä 1600-luvulla.*” Teoksessa: Tie tulkintaan. Toim. Anu Koskivirta. Helsinki 1997
- Katajala 2002** Katajala, Kimmo: Suomalainen kapina. Talonpoikaislevottomuudet ja poliittinen kulttuuri Suomessa Ruotsin ajalla (n 1150-1800). Historiallisia tutkimuksia 212. SKS. Helsinki 2002.
- Katajala 2003** Katajala, Kimmo: ”*Talonpoikaislevottomuudet*”. Teoksessa: Suomen maatalouden historia I. Perinteisen maatalouden aika. Esihistoriasta 1870-luvulle. Toim. Viljo Rasila, Eino Jutikkala ja Anneli Mäkelä-Alitalo. SKS. Helsinki 2003.
- Laine 1995** Laine, Esko M.: ”*Papisto ja yhteiskunta Suomessa 1600-luvulla.*” Toim. Merja Lahtinen. Historiallinen arkisto 105. SHS. Helsinki 1995.
- Lappalainen 2005** Lappalainen, Mirkka: Suku, valta, suurvalta. Creutzit 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa. 2005.
- Lennersand 2004** Lennersand, Marie: ”*Responses to witchcraft in late seventeenth- and eighteenth-century Sweden. The aftermath of the witch-hunt in Dalarna*”. In: Beyond the Witch Trials: Witchcraft and Magic in Enlightenment Europe. Ed. Owen Davies. Manchester University Press 2004.
- Macfarlane 1970** MacFarlane, Alan: ”*Witchcraft in Tudor and Stuart Essex*”. In: Witchcraft confessions & accusations. Ed. Mary Douglas. 1970.
- Monter 1997** Monter, William: ”*Toads and Eucharists: The Male Witches of Normandy, 1564-1660*”. French Historical Studies 20, 4. 1997.
- Nenonen 1984** Nenonen, Marko: Ammattinoitia – oliko heitä? Ala-Satakunnan maaseudun ”ammattinoidat” oikeudessa 1620-99. Painamaton pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto 1984.
- Nenonen 1992** Nenonen, Marko: Noituus, taikuus ja noitavainot. Ala-Satakunnan, Pohjois-Pohjanmaan ja Viipurin Karjalan maaseudulla 1620-1700. Historiallisia tutkimuksia 165. SHS. Helsinki 1992.
- Nenonen 1995** Nenonen, Marko: ”*Noituus ja idän mies. Noitavainojen erityisluonne Viipurin Karjalassa*”. Teoksessa: Manaajista maalaisaateliin. Tulkintoja toisesta historian, antropologian ja maantieteen välimaastossa. Toim. Kimmo Katajala. SKS. Tietolipas 140. Helsinki 1995.

- Nenonen 2006** Nenonen, Marko: "*Finland*". In: Encyclopedia of Witchcraft. The Western tradition. Volume 2. Ed. Richard M. Golden. 2006.
- Nenonen 2007** Nenonen, Marko: Noitavainot Euroopassa. Ihmisen pahuus. Keuruu 2007.
- Niemelä 1986** Niemelä, Jari: "*Oman seurakunnan perustamisesta Uudenkaupungin rauhaan (1639-1721)*". Teoksessa Punkalaitumen historia 1. Vuoteen 1721. Vammala 1986.
- Njåstad 2004** Njåstad, Magne: "*Resistance in the name of the Law*". In: Northern Revolts. Medieval and Early Modern Peasant Unrest in the Nordic Countries. Ed. Kimmo Katajala. Studia Fennica Historica 8. FLS. Helsinki 2004.
- Nygård 1989** Nygård, Toivo: Suomen palvelusväki 1600-luvulla. Palkollisten määrä, työ, palkkaus ja suhteet isäntäväkeen. Historiallisia Tutkimuksia 150. SHS. Helsinki 1989.
- Oja 1950** Oja, Aulis: "*Jokioisten rovastinpöytäkirjat 1666-72*". Teoksessa Lounais-Hämeen kotiseutu- ja museoyhdistys. Vuosikirja XIX. Forssa 1950.
- Olli 2004** Olli, Soili-Maria: "*The Devil's pact: a male strategy*". In: Beyond the Witch Trials: Witchcraft and Magic in Enlightenment Europe. Eds. Owen Davies and Willem de Blécourt. Manchester University Press 2004.
- Orre 1977** Orre, Oili: Punkalaitumen asutushistoria vuodesta 1540 vuoteen 1700. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto 1977. Punkalaitumen Sanomat Oy:n julkaisema 1978.
- Orrman 1980** Orrman, Eljas: "*Henkikirjat henkilöhistoriallisena lähteenä*" Genos 51, 1980.
- Pajuoja 1991** Pajuoja, Jussi: "*Varhaiset rikokset ja niiden rankaiseminen*". Teoksessa: Suomen oikeushistorian pääpiirteet. Sukuvallasta moderniin oikeuteen. Toim. Pia Letto-Valamo. Jyväskylä 1991.
- Peltonen 1999** Peltonen, Matti: Mikrohistoriasta. Helsinki 1999.
- Peltonen 2001** Peltonen, Matti: "*Clues, Margins, and Monads: The Micro-Macro Link in Historical Research*". History and Theory, vol. 40. No. 3. 2001.

- Peltonen 2006** Peltonen, Matti: Lukkari Saxbergin rikos ja herännäispappilan etiikka. Mikrohistoriallinen tutkimus 1800-luvun puolivälin Keuruulta. Helsinki 2006.
- Sogner 2000** Sogner, Sølvi: *"Concusion: The Nordic Model."* In: People Meet the Law. Control and conflict-handling in the courts. Eds. Solvi Sogner ja Eva Österberg. Universitetsforlaget 2000.
- Sulkunen 1999** Sulkunen, Irma: Liisa Eerikintytär ja hurmosliikkeet 1700-1800-luvulla. Helsinki 1999.
- Suvanto 1986** Suvanto, Seppo: *"Punkalaidun kivikaudelta oman seurakunnan syntyyn."* Teoksessa: Punkalaitumen historia 1. Vuoteen 1721. Vammala 1986.
- Toivo 2004** Toivo, Raisa Maria: *"Marking (dis)order: witchcraft and the symbolics of hierarchy in the late seventeenth- and early eighteenth-century Finland."* In: Beyond the witch trials: Witchcraft and Magic in enlightenment Europe. Eds. Owen Davies and Willem de Blécourt. Manchester University Press 2004.
- Toivo 2006** Toivo, Raisa Maria: Mother, Wife and Witch: Authority and Status in Court Record Narratives in Early Modern Finland. Tampereen yliopisto 2006.
- Viikki 1973** Viikki, Raimo: Suur-Huittisten historia II. Punkalaitumen eroamista kunnallisen itsehallinnon alkuun n. 1639-1860. Lauttakylä 1973.
- Ylikangas 1990** Ylikangas, Heikki: Mennyt meissä. Suomalaisen kansanvallan historiallinen analyysi. Porvoo 1990.
- Ylikangas 2000** Ylikangas, Heikki: Aikansa rikos. Historiallisen kehityksen valaisijana. Helsinki 2000.
- Österberg 1991a** Österberg, Eva: *"Kontrol och kriminalitet i Sverige från medeltid till nutid. Tendenser och tolkningar."* Scandia 57: 1. Lund 1991.
- Österberg 1991b** Österberg, Eva: *"Social Arena or Theatre of Power? The Courts, Crime and the Early Modern State in Sweden."* In: Theatres of Power: Social Control and Criminality in Historical Perspective. Ed. Heikki Pihlajamäki. 1991.
- Österberg 1992** Österberg, Eva: *"Criminality, Social Control, and the Early Modern State: Evidence and Interpretations in Scandinavian Historiography."* Social Science History. Volume 16: 1. 1992.